

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

126485

İSLAM ÖNCESİNDEN DÖRT HALİFE DÖNEMİ SONUNA KADAR
TAĞLİB KABİLESİ

126485

Yüksek Lisans Tezi

Fatih BALTA

Tez Danışmanı
Prof.Dr. İbrahim SARIÇAM

ANKARA 2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
ANABİLİM DALI

İSLAM ÖNCESİNDEN DÖRT HALİFE DÖNEMİ SONUNA KADAR
TAĞLİB KABİLESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. İbrahim SARIÇAM

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof.Dr. İbrahim SARIÇAM

Prof.Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Prof.Dr. İsmail Hakkı ÜNAL

İmzası

.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 27.10.2003

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	İ
KISALTMALAR.....	1
ÖNSÖZ	2
GİRİŞ	4

I. B ÖLÜM

İSLÂMIN ZUHURUNA KADAR BENÎ TAĞLİB VE BU KABİLE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. BENÎ TAĞLİB'İN İSMİ VE NESEBİ.....	8
1.1. Benî Tağlib'in İsmi	8
1.2. Benî Tağlib'in Nesebi	9
1.2.1. Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan'ın Soyuna.....	10
1.2.2. Benî Tağlib'in Meşhur Kolları	11
1.2.2.1. Benî Ganem b. Tağlib	12
1.2.2.2. Benî Amr b. Ğanem b. Tağlib.....	12
1.2.2.3. Benî Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib	12
1.2.2.4. Benî Cüşem b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib	12
1.2.2.5. Benî Mâlik b. Cüşem b. Bekir.....	13
1.2.2.6. Benî Sa'd b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb	14
1.2.2.7. Benî Mâlik b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib b. Vâil	14
1.2.2.8. Benî Avf b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib	14
1.2.2.9. Benî Amr b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib	14
1.2.2.10. Benî Muaviye b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib	15

1.2.2.11. Benî Sa'lebe b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b.	
Tağlib	15
2. BENÎ TAĞLİB'İN YAŞADIĞI MEKANLAR.....	17
3. CAHİLİYE DÖNEMİNDE BENÎ TAĞLİB VE SAVAŞLARI ...	19
(EYYAMÜ'L-ARAB).....	19
3.1. Cahiliye Döneminde Benî Tağlib	19
3.2. Benî Tağlib'in Savaşları (Eyyâmü'l-Arab).....	21
3.2.1. Benî Tağlib'le Bekir Arasındaki Savaşlar	22
3.2.1.1. Besûs Harbi	22
3.2.1.2. Yevmü'n-Nehy	25
3.2.1.3. Yevmü'z-Zenâib	25
3.2.1.4. Yevmü Vâridât	26
3.2.1.5. Yevmü Uneyze	26
3.2.1.6. Yevmü'l-Kûsaybât	26
3.2.1.7. Yevmü Tehalluku'l-Limem.....	27
3.2.1.8. Yevmü'l-Küllâbi'l-Evvel	30
3.2.1.9. Yevmü Üvâratü'l-Evvel	31
3.2.1.10. Hâris el-A'rec ile Benî Tağlib Arasındaki Savaş	32
3.2.1.11. Amr b. Hind'in, Amr b. Kûlsûm et-Tağlibî	
Tarafından Öldürülmesi	33
3.2.1.12. Benî Tağlib ve Bekir'in İmrü'l-Kays'a Yardımları	33
3.2.1.13. Zûkâr Vakası	34
3.2.2. Benî Tağlib'le Diğer Komşu Kabileler Arasındaki Savaşlar	36
3.2.2.1. Benî Yerbû' İle Savaşlar	36
3.2.2.2. Benî Şeybân İle Savaşlar.....	37
4. BENÎ TAĞLİB'İN DİNÎ YAŞANTISI	38
5. SOSYO-EKONOMİK HAYAT	41
6. DİL VE EDEBİYAT	46

II. BÖLÜM

İSLÂMIN ZUHURUNDAN SONRA BENÎ TAĞLİB

1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE BENÎ TAĞLİB	49
2. DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE BENÎ TAĞLİB	52
2.1. Hz. Ebû Bekir Döneminde Benî Tağlib	52
2.1.1. Secâh Hadisesi ve Benî Tağlib	52
2.1.2. Halid b. Velîd'in İslâm Fetihleri ve Benî Tağlib	54
2.2. Hz. Ömer Döneminde Benî Tağlib	57
2.2.1. Hz. Ömer'in Benî Tağlible Yaptığı Anlaşma	61
2.2.2. Hz. Ömer'in Benî Tağlible Yaptığı Anlaşmanın Değerlendirilmesi	69
2.3. Hz. Osman ve Hz. Ali Dönemlerinde Benî Tağlib	81
2.3.1. Hz. Osman Döneminde Benî Tağlib	81
2.3.2. Hz. Ali Döneminde Benî Tağlib	82
Cemel Vakası	83
Sıffin Savaşı	83
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	88
ŞEKİLLER	95

KISALTMALAR

(SAV)	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Hız.	: Hazreti
İA	: İslâm Ansiklopedisi (MEB)
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Tlk	: Ta'lik
Thk.	: Tahkik
Tkd.	: Takdim
Şrh	: Şerh
Trc	: Tercüme
Yrz.	: Yersiz
Trz.	: Tarihsiz
Bkz.	: Bakınız

ÖNSÖZ

İslam Tarihi çalışmalarında İslâm'ın ortaya çıktığı bölgenin ve bu bölgede yaşayan insanların durumları önemlidir. Bu mekanda insanlar kabileler şeklinde yaşamaktaydı. Bu kabilelerin durumlarını ve yaşantılarını incelemekle, İslâm'ın nasıl bir ortamda zuhur ettiğini ve bu bedevî yaşama ne türlü etkileri olduğunu anlamak kolaylaşır.

Ayrıca Arap yarımadasında yaşayan insanlar tek bir inanca sahip değillerdi. Çeşitli inançları bünyelerinde barındırmaktaydılar. İslâm devletinin değişik inanç gruplarına karşı tavrı açısından bu kabileleri incelemek büyük fayda sağlamaktadır. Araştırma konusu olarak seçmiş olduğumuz Tağlib kabilesi Hristiyan olması ve genel karakteri itibarıyla bedevî Arap kültürünü yansıtmaları bakımından araştırılması önem arz eden bir kabilelerdir.

İslâm devletinin ve onun yöneticilerinin bu Hristiyan kabile ile yapmış olduğu özel anlaşmalar İslâm devletinin yarımada gayri Müslimlere karşı yürütmüş olduğu siyaset açısından değişik görüşler ortaya koyar. Tezimizde Tağlib Kabilesini incelerken, giriş bölümünde metodumuz ve kaynaklarımız hakkında genel bilgiler sunduk.

Bu kabilenin İslâm öncesi savaşları, bu dönemde Arapların sosyal-kültürel yaşamları hayatta kalma mücadelelerini ortaya koyması açısından önemlidir. Biz de bu bağlamda birinci bölümde kabilenin Cahiliye Döneminde ortaya çıkışı, nesebi ve soyunu, yaşadığı mekanlar açısından ele aldık. Yine bu bölüm içerisinde Tağlib kabilesinin akrabası Bekir kabilesi ve diğer komşu kabile ve devletlerle olan ittifak, ihtilaf ve savaşlarını inceledik. Ayrıca, ekonomik, dinî ve sosyo-kültürel yaşantısı açısından da gerekli hususları araştırdık.

İkinci bölümde ise İslâm devletinin zuhurundan sonra sırası ile Hz. Peygamber dönemi ve dört halife döneminde Tağlib kabilesinin bu devletle ilişkilerini, ittifak, ihtilaf, savaş ve anlaşmalarını ele aldık. Ayrıca bu bölümde Hz. Peygamber ve Hz. Ömer dönemlerinde bu kabile ile yapılan özel anlaşmaların yorumunu yaptık. Böylece bu incelememizle Tağlib kabilesinin İslâm tarihindeki rolünü ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu çalışmamda bana metot, teknik ve kaynak bakımından yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof.Dr. İbrahim Sarıçam'a teşekkürü borç bilirim.

Fatih BALTA

Anakara - 2003

GİRİŞ

Arap yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesiştiği, önemli bir noktada bulunur. Doğuda Basra ve Umman körfezleri, güneyde Hint Okyanusu ve batıda Kızıl deniz ile çevrilidir. Güneyde Bâbü'l-Mendeb Boğazı ile Afrikadan ayrılırken, kuzeyde Süveyş Kanalı ile bu kıtaya birleşir. Arap Yarımadası'nın batı kesiminde Kızıldeniz kıyısında genişliği yer yer seksen-yüz kilometreyi bulan dar bir kıyı ovası olan Tihâme yer alır. Tihâme'nin doğusunda Hicaz bulunur. Hicaz, Şam'dan Necran'a kardar uzanan dağları yer yer kesen vadilerden medanan gelir. Bölge, batısında yer alan Tihâme ile doğusundaki Necid'i bir birinden ayırdığı için Hicaz adını almıştır. Fakat genelde Hicaz denilince, Tihâme'yi de içine alan geniş bir bölge kast edilir. Mekke, Medine ve Taif, Hicaz'ın önemli şehirleridir. Hicaz'ın doğusunda ve Arap Yarımadası'nın orta kesiminde Necid pılatosu yer alır. Necid'in güneydoğu kesiminde Yemâme bulunur. Yemâme ile birlikte Bahreyn'e el-Arûd denilir. Necid pılatosu, kuzey, doğu ve güneyden kuşatılmıştır. Hicaz'ın ve Arap Yarımadası'nın batı kesiminin güneyinde Yemen vardır. Yemen bölgesi, kuzey kısmında Necrân, orta kısmında San'â ve güneyinde Taizz yaylaları meşhurdur. Yemen'in doğusunda, dağlık olan ve dağlık olduğu kadar da vadirlerle ayrılmış bölgeye Hadramut adı verilir. Hadramut'un ve hatta Arap Yarımadası'nın en doğdu kısmında Umman yer alır. Umman'ın batısından ve kuzey batısında Irak hudutlarına kadar uzanan yere Bahreyn veya Hecer adı verilir. Yarımadanın kuzey kesiminde Nüfûd, güney kesiminde ise Rub'ul-Hâlî adı verilen çöller bulunur. Bu iki çölü birbirine bağlayan Dehnâ Çölü vardır.

Arap Yarımadası'nın Asya kıtası ile birleşen kuzey kesiminde, sınır teşkil edecek coğrafi bir unsura rastlanmadığı için kuzey sınırı hakkında farklı görüşler mevcuttur. Suriye ve Irak bölgelerini de Arap Yarımadası'ndan sayanlar vardır. Suriye ve Irak, coğrafi açıdan Arap Yarımadası'ndan sayılmasa bile, etnik açıdan sayılabilir. Çünkü İslâm'ın doğuşundan önce bu bölgelerde Araplar oturuyorlardı;

İslâm'ın doğduğu sıralarda da Suriye ve Irak'ta Araplar tarafından kurulmuş devletler bulunuyordu. Bölgede çeşitli Arap kabileleri yaşamaktaydı. İslâm öncesinde, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde ve daha sonra dört halife devrinde Müslümanlarla bu bölgelerin halkı arasında sıkı ilişkiler bulunuyordu.

Buranın halkı olan Arap ırkı, Sâmi ırklardan biridir. Arapça da Sâmi dillerden biridir. Tarihçiler, Arapları iki tarih dilimi içinde incelemeyi adet edinmişlerdir; Arab-ı Bâide ve Arab-ı Bâkiye.

Bâide sözü, “yıkılma” ve “yok olma”yı ifade eder. Âd, Semûd, Tasım ve Cedîs bu kısım içinde ele alınır. Tarihçilere göre, bu toplumlar hakkında bize ulaşan bilgilerin bir kısmı mukaddes kitaplarda, bir kısmı da eski kaynaklarda zikredilmiş olanlardır.

Arab-ı Bâkiye ise günümüzde yaşayan Araplardır. O da ikiye ayrılmaktadır; Kahtânîler ve Adnânîler. Kahtânîlerin anavatanı, yarımada'nın güneyidir. Yemen'de, Sebâ ve Himyeri kırıallıkları onlarındır. Buradan değişik zamanlarda ve değişik sebeplerle bazı topluluklar ve kabileler ayrılıp Arap Yarımadası'nın başka başka bölgelerine gitmişlerdir. Mesela Lahmîler, Hîre'ye gidip orada hakimiyet kurmuşlardır. Kassânî hükümdarlarından Cefne oğulları, sonradan Evs ve Hazrec diye ikiye ayrılan Ezd kabilesi ve Kinde kırıalları da bunlardandır. Adnânîlere ise “Arap olmayan kavimlerle karışmış kimseler” manasına gelen Arab-ı Musta'rebe denilir. Tarihçilere göre eski Araplar ile sonradan Araplaşmış olanlar arasında tam bir uyum sağlanmış ve bu yeni insanların konuştuğu dil Arapça ile özdeşleşerek yeni bir dil haline gelmiştir. Bunlar Hicaz Araplarıdır. Ana merkezleri Mekke'dir. Bunlar, Hz. İsmail'in soyudur. Bu guruba adını veren Adnan, Hz. İsmail'in evlâdındandır. Adnan'dan sonra Maâd, sonra da torunu Nizâr gelir. Nizâr'ın iki oğlu Rebîa ve Mudar, iki Arap kolunun başlangıcı olmuştur. Rebîa kabilelerinin en meşhurları, Abdülkays, Bekir Talib ve Hanife'dir. Mudar kabilelerinin en meşhurları da Hevâzin, Gatafan, Temîm ve Kureyş'tir. Güney Arapları, kuzydekilerden daha medenî, idarî işlerde de daha tecrübeli olmuşlardır. Bundan dolayı Yarımada'daki medenileşme hareketlerinde güneyden kuzeye doğru göçün etkisi vardır. Medeniyet ve devletlerin ortaya çıkışı bu göçlere büyük nisbette bağlıdır. Yarımada'nın yerleşik halkı da

genellikle onlardan teşekkül eder. Merkezden kuzeye doğru yayılan Araplar ise, İslâm'ın gölgesinde kavuştukları değerler dışında önemli bir meziyet ortaya koymuş görünmemektedirler. Yarımada'daki bedeviler daha ziyade kuzey Araplarıdır.

Bedevilerdeki siyasî düşünce, şehir ve köylerde yerleşik hayat sürenlerinkinden farklıdır. Bedevîler, kabile düzeninde yaşayan küçük topluluklar olmasına mukabil, yerleşik hayat sürenler kralları ve idarî sistemleri bulunan devletler kurabiliyorlardı.

Siyasî olarak Arap yarımadası üçe ayrılmıştı:

1. Kuzey Arabistan; Nebâtîler (m.ö. IV. yy. - m.s. 106), Tedmürlüler (m.ö. I. yy. - m.s. 634), Gassânîler (m.s. III. yy. - 636), Hîreliler (Lahmîler) (m.s. III. yy. - VI. yy.)
2. Güney Arabistan; Maîn krallığı (m.ö. 1400 - m.s. 650), Himyerîler (m.ö. 115 - m.s. 525)
3. Hicaz Bölgesi.

İslam'dan önce Arap yarımadasında belli bir siyasî sistemin varlığı bilinmemektedir. Yarımada'nın tamamını hakimiyeti altında tutan merkezî bir idare mevcut olmamıştır. Ancak yarımada'nın kuzey doğusunda Hîreliler, kuzey batısında Gassânîler, güneyde Yemen'de Sebe ve Himyer krallıkları gibi devletler kurulmuştur.

Kabileler şeklinde yaşayan bedeviler de bazen bu kurulan devletlerin hakimiyetleri altında kaldıkları gibi Bizans ve Sasânî gibi yakın komşuları olan büyük devletlerin de hükmü altında yaşamışlar ve bu devletlerden etkilenmişlerdir.

İşte konumuz olan Tağlib kabilesi de böyle bir ortamda hayat süren bir Arap kabilesi olması hasebiyle müstakil olarak incelenmesi bu topraklardaki yaşayış tarzını ortaya koyması açısından önemlidir. Çünkü buradaki kabileler, yapıları itibarıyla ortak yaşam tarzları ortaya koymaktadır.

Bu açıdan tarih, sadece rivayetlerin anlatıldığı veya krallar ve savaşların anlatıldığı bir ilim dalı değildir. Zira tarih o dönemde yaşamış insanların günümüze ışık tutacak, kendi zamanı içerisinde inançları, dili, kültürü, örf-adetleri, siyasi-

iktisadi bir yaşantısı vardı. Tarih araştırmalarında yoğunlukla bunlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Yani tarihçi tarihi bir bütün olarak ele alıp, onu o vakıaların geçtiği döneme göre değerlendirmelidir. Siyasi tarih çalışmaları, medeniyet tarihi araştırmalarından bağımsız olmamalıdır. Bu, araştırılan dönemin ve olayın en iyi şekilde anlatımı için vazgeçilmez bir husustur.

Klasik İslâm Tarihi kaynaklarının büyük çoğunluğu olayları kronolojik olarak veren eserlerdir. Olaylar zaman ve şahitlerin rivayetlerine göre anlatılır. Müellif bu kitaplarda, kendisinden bir şeyler ve yorum katmaz. Sadece müdevvin olarak kalır. Bu durum, bize olay hakkındaki bilgileri olduğu gibi aktardığından zengin bir içerik sunmakta; fakat olaylar arasında canlı bir bağlantı kuramadığından ve birbiriyle zaman, mekan ve kişiler yönünden çelişen rivayetlere yer verdiğiinden dolayı okuyucuyu tatmin edememektedir. Araştırmacılara düşen görev ise burada modern tarih metodolojisinin verilerini kullanarak, doğruya en yakın rivayeti tespit etmeye çalışmaktır.

Biz de bu genel kaideler çerçevesinde Tağlib kabilesini incelerken kaynak tarama metodunu kullandık. Bundan dolayı kaynaklar da konumuzla alakalı değişik birçok bilgi ile karşılaştık. Bu bilgileri zaman açısından ve olaylar arasındaki mantıksal bağlantılar sayesinde eledik. En sağlam bilgiye ulaşmaya çalıştık. Böylece olaylar arasındaki bağlantıları sağladık ve olayları yorumlayabildik.

İslam öncesi dönemden dört halife sonuna kadar süren yaklaşık üç asırlık bir zaman dilimini içine alan çalışmamız için; Ensâb, Siyer-Meğâzi, Genel İslam Tarihi, Fütühat, Edebiyat, Coğrafya kitapları ve günümüze doğru çağdaş araştırmalar temel kaynaklar olmuştur.

Bu kaynaklarını kullanırken de ilk dönem kaynaklarından başlanıp günümüz kaynaklarına doğru bir inceleme metodu ele alınmıştır. Günümüz eserleri de bu kaynaklardaki bilgilerin değerlendirilmesi açısından konumuza ışık tutmuştur.

Ayrıca devletler arası siyaset ve yapılan anlaşmaları içermesi ve düzenlemesi bağlamında Emvâl, Harâc ve bu konuları içeren diğer kitaplar da incelenmiştir.

I. BÖLÜM

İSLÂMİN ZUHURUNA KADAR BENÎ TAĞLİB VE BU KABİLE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. BENÎ TAĞLİB'İN İSMİ VE NESEBİ

1.1. Benî Tağlib'in İsmi

Tağlib kabilesi, Bekir kabilesinin yanında Rebîa kabileler zümresinin en ehemmiyetli kabilesidir.

Kabilenin ceddinin asıl adı Disar idi.¹ Günün birinde babası kendisine “Tağlib” yani “Galip geleceksin” kelimesi ile başarı temennisinde bulununca Disar bu adı aldı.²

Nesep alimlerinin zikrettiği diğer bir rivayette ise; Vâil b. Kâsıt çocuğu olduğu vakit çadırından dışarı çıkar, gözünün ilk gördüğü olayı veya nesneyi o çocuğuna isim olarak verirdi. Tağlib doğduğu vakit de yine çadırından dışarı çıktı ve galip gelmiş iki kişi gördü. Bunlardan ilhamla çocuğuna Tağlib ismini verdi.³

Tağlib kelimesinin okunuşu, ‘Te’ harfinin fethası, ‘Gayn’ harfinin sükûnu ‘Lâm’ harfinin kesrası ve şeddesiz ‘be’ harfi ile. (تغلب) Fiil gibi olmasına rağmen gayrı munsarıftır.⁴

Bu şekilde fiil olarak teşkil edilmiş bir ismin, aslında bütün kabileyi muzaffer olarak gösteren topluluk ismi şeklinde düşünülmesi mümkündür.⁵

¹ Cevad Ali, *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm*, Irak 1954, IV, 304; İbn Hazm, Muhammed Ali b. Said, *Cemheretü'l-Ensabi'l-Arab*, Beyrut 1998, 302.

² Kinderman H., “Tağlib” *İA*, XI, 620.

³ es-Süheyli, *er-Ravzu'l-Unuf*, (tah: Mecdi Mansuru'l-Şurâ), Beyrut 1997, I, 437; İbn Düreyd, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan, *el-İştikâk*, (tah: Abdüsselam Muhammed Harun), Bağdat 1979, I, 6.

⁴ el-Dahsa İbn Hatîb, *Tuhfe Davi'l-Arab*, (tah: Traugott Mann) Leiden 1905, 19.

⁵ Kinderman, “Tağlib” XI, 621.

Tağlib'in nisbesi Tağlebî, çoğunlukla Tağlibî'dir.⁶ Tağlibî şekli tercih edilmektedir. Çünkü kabile kollarına göre nisbet edilmezdi. Zira Tağlib kabilesi, Bekir kabilesi gibi organizeli bir cemaat değildir.⁷ Tağliblilere "el-Galba" da denir.⁸

1.2. Benî Tağlib'in Nesebi

Arap tarihçileri, Arapları genel olarak iki büyük kısma ayırırlar:

a. Arab-ı Bâide, ilk çağlarda yaşayan ve sonra yok olan Araplardır.

b. Arab-ı Bâkiye, İslâm'ın ortaya çıkışına kadar varlıklarını sürdüren Araplardır. Arab-ı Bâkiye de:

ba. Arab-ı Âribe, Kahtânîlerdir ki bunların anayurdu Yemen'dir.⁹ Kahtânîler, Kehlân ve Himyer olmak üzere iki büyük kola ayrılmaktadırlar.¹⁰

bb. Arab-ı Müsta'ribe ise, neseplerini Hz. İsmail'e bağlayan Araplardır ki, daha çok Adnânîler olarak tanınırlar.¹¹

Tağlib'in de mensubu olduğu Adnânîler'e, Arap olmayan kavimlere karışmışlar manasında "Arab-ı Musta'ribe" denilir. Tarihçilere göre eski Araplar ile sonradan Araplaşanlar arasında tam bir uyum sağlanmış ve bu yenilerin konuştuğu

⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 195, I, 652; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arus*, Mısır 1306, I, 414.

⁷ İbn Abdurrahbîh, Ahmed b. Muhammed el- Endülüsî, *el-Ikdu'l-Ferîd*, Mısır 1316, I, 46.

⁸ İbn Manzûr, I, 653; ez-ZEBîdî, I, 414.

⁹ İbnü'l-Verdî, Zeynüddin Ömer b. Muzaffer, *Tetimmatü'l-Muhtasarı fî Ahbâri'l-Beşer*, (tah: Ahmet el-Bedrâvî), Lübnan 1970, I, 139; Hasan İbrahim Hasan, *Siyâsi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, (trc: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş), İstanbul 1985, I, 26; Günaltay Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, (sad: Mahfuz Söylemez, Mustafa Hizmetli), Ankara 1997, 35-39.

¹⁰ el-Müberred, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid, *Nesebu Adnân ve Kahtân*, (tah: Abdülaziz el-Meymenî), yrz. 1936, 18; Çağatay Neşet, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1963, 57; Câdulmevlâ Muhammed Ahmed, Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, *Eyyamu'l-Arab fî'l-Cahiliyye*, Beyrut 1988, 408-409; Wülstenfeld Ferdinand, *Genealogische Tabellen der Arabischen Stamme Und Familien*, Göttingen 1852, 25; İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Kitabu'l-İber ve Divânu'l-Mübtadei ve'l-Haber fî Eyyami'l-Arab ve'l-Acemi ve'l-Berber*, Bulak 1284, II, 282; Semir Abdurrazzak el-Kutub, *Ensâbu'l-Arab*, Beyrut trz., 127; A. Fischer "Kahtân", *İA*, VI, 93; Hasan İbrahim Hasan, I, 26.

¹¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (trc: Mehmet Keskin), İstanbul 1995, II, 259; İbn Haldun, II, 281; İbnü'l-Verdî, I, 145; Hasan İbrahim Hasan, I, 28; Günaltay, 47; Çağatay, 1; Câdulmevlâ, 412.

dil Arapça ile özdeşleşerek yeni bir dil haline gelmiştir. Bunlar Hicaz Araplarıdır. Ana merkezleri Mekke'dir. Söz konusu "yeni kan" ise küçük bir çocuk iken (babası Hz. İbrahim tarafından) Mekke'ye getirilen Hz. İsmail'dir. O Mekke'nin o dönemdek sakinlerinden Cürhümle akrabalık kurmuş, çocukları Araplar arasında yaşamıştır. İşte bu gruba adını veren Adnan, Hz. İsmail'in neslindendir.

Adnan'dan sonra oğlu Maâd, sonra torunu Nizar gelir. Nizar'ın iki oğlu Rebîa ve Mudar, iki Arap kolunun başlangıcı olmuştur.¹² Rebîa kabilesinin meşhur kolları; Abdül-Kays, Bekir, Tağlib ve Hanife'dir. Mudar kabilesinin en meşhur kolları da; Hevâzin Gatafan, Temîm ve Kûreyş'tir (Şekil-1).

1.2.1. Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan'ın Soyusu

Çocukları; Esed, Dûbey'a, Amr, Eklûb, Hasam. Bu şahıs (Hasam) Enes b. Mâlik'in ecdâdındandır.

Benî Dûbey'a b. Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan

Benî Anza b. Esed b. Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan

Benî Abdi'l-Kays b. Efsâ b. Dû'ma b. Cedîle b. Esed b. Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan

Benî Nemr b. Kâsıt b. Hınb b. Efsâ b. Dû'ma b. Cedîle b. Esed b. Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan

Benî Gıûfeyle b. Kâsıt b. Hınb b. Efsâ b. Dû'mi b. Cedîle b. Esed b. Rebîa b. Nizar

Benî Tağlib b. Vâil b. Kâsıt b. Hınb b. Efsâ b. Dû'mi b. Cedîle b. Esed b. Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan

Benî Bekir b. Vâil b. Kâsıt b. Hınb b. Efsâ b. Dû'mi b. Cedîle b. Esed b.

¹² el-Âlûsî Seyyid Mahmûd Şükrü el-Bağdâdî, *Bülûgu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, I-III, Beyrut trz., I, 9; Yıldız Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul trz., I, 108.

Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan

Benî Anz b. Vâil b. Kâsıt b. Hinb b. Efsâ b. Dû'mi bin Cedîle b. Esed b.
Rebîa b. Nizar b. Maâd b. Adnan¹³

Tağlib'in Rebîa'dan itibaren şeceresini incelediğimizde ise şu şekilde göstermemiz mümkündür;

Esed b. Rabia

Esed'in çocukları; Cedîle, Anza, Amira, (Bunlar Abdi'l-Kays'a dahil oldular)

Cedîle'nin oğlu; Dû'ma

Dû'ma'nın oğlu; Efsâ

Efsâ'nın çocukları; Hinb, Abdi'l-Kays

Hinb'in oğlu; Kâsıt

Kâsıt'ın çocukları; Vâil, Âmir, Mûaviye (Âmire dahil oldu)

Vâil'in çocukları; Bekir, Tağlib, Anz, Şahiys (Benî Tağlib'e dahil oldu), Hâris
(Teymûllah b. Sa'lebe'ye dahil oldu)¹⁴

1.2.2. Benî Tağlib'in Meşhur Kolları

Benî Tağlib b. Vâil b. Kâsıt b. Hinb b. Afsa b. Dû'ma b. Cedîle b. Esed b.
Rebîa b. Nizâr b. Maâd b. Adnan b. İsmâil'dir.

Benî Tağlib'in üç oğlu vardır; Ğanm, el-Evs ve İmran'dır. Bunlardan Benî
İmran meşhur olmamıştır.

Benî Evs'e gelince Şâir Karsa onlardandır. Rebîa diyarında Mütevekkil'e
başkaldıran Temîm b. Cemil'de Evs kabilesindendir.

Şu meşhur beyt de onundur;

¹³ İbn Hazm, 469, 470, 483, 484; Ebû Ubeyd, el-Kâsım İbn Sellâm, *Kitabu'n-Neseb*, (thk: Meryem Muhammed Hayrud Der'i) yrz.1989, 346, 347, 348, 349.

¹⁴ Ebû Ubeyd, 346.

Makam Evs b. Tağlib'e meşakkatli gelir,

O makamda bana kılıç çekilir ben de susarım.¹⁵

1.2.2.1. Benî Ganem b. Tağlib

Benî Tağlib, Benî Ğanem b. Tağlib'den çoğalmıştır. Ğanem b. Tağlib'in oğulları Amr ve Vâil'dir. Vâil b. Ğanem b. Tağlib'in oğulları da Şeybân ve Levzan'dır. Bu kollar devam etmemiştir.¹⁶

1.2.2.2. Benî Amr b. Ğanem b. Tağlib

Amr b. Ğanem b. Tağlib'den Benî Tağlib çoğalmıştır. Amr b. Ğanem b. Tağlib'in oğulları Hubeyb (Hubeyb'den de birçok kol türemiştir), Muaviye ve Zeyd'dir (Zeyd kolu da meşhur değildir).

Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib'in oğulları; Bekir (bu koldan birçok kol türemiştir), Cüşem ve Mâlik'tir. Benî Mâlik b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib, meşhur olmayan bir koldur. Benî Cüşem b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib'in soyu ise zayıftır. Sadece Mâlik b. Abd b. Cüşem b. Hubeyb kanalıyla devam etmiştir.¹⁷

1.2.2.3. Benî Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib

Bekir b. Hubeyb'in oğulları Cüşem (ondan birçok soy türemiştir) Mâlik, Hâris, Amr, Sâlebe ve Muaviye'dir. Bu altısı el-Arakim diye isimlendirilir.¹⁸

1.2.2.4. Benî Cüşem b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib

Amr b. Külsûm b. Mâlik b. Attâb b. Said b. Zübeyr b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb de onlardandır. Amr b. Külsûm'ün oğulları Abdullah, Esved (bu ikisi önde gelen şairlerdendir), Abbâd (bu ise Bişr b. Amr b. Udes'in katilidir. Bu Abbâd'ın

¹⁵ İbn Hazm, 303.

¹⁶ İbn Hazm, 303

¹⁷ İbn Hazm, 304

¹⁸ İbn-i Hazm, 304, Ebû Ubeyd, 355

çocukları arasında Şair Attâbî vardır. Bunun ismi ise Külsûm b. Amr b. Eyyûb b. Ubeyd b. Hubeyş b. Evs b. Mes'ud b. Abdullah b. Amr b. Külsûm b. Mâlik'tir.), Mâlik, Amr ve Kâsım'dır.

Benî Tavk b. Mâlik b. Attâb b. Zâfir b. Şerîh b. Abdullah b. Amr b. Külsûm ve Mâlik b. Tavk'ın iki oğlu Tavk ve Ahmed de bu soydandır. Benî Mâlik Reba'nın ileri gelenlerindendir ve kendilerine Mâlik b. Tavk'ın soyu nispet edilir. Amr b. Külsûm'ün Murre b. Külsûm diye bir kardeşi vardır. Bu kahraman bir süvaridir. Külsûm'ün ve Ebû Haneş Usm b. Nu'man b. Mâlik b. Attâb isminde de öz amca çocuğu vardır. Küllâb gününde bu Usm, Şurahbil b. Hâris el-Melik-il Âkili'l Murar'ı öldürmüştür.

Bu soydan olan Ka'b'la Züheyr b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb'in Cemil (Umeyr b. Hubabi's-Sulemi'nin katilidir), İmru'ül-Kays b. Eban (Hares b. Ubadil Bekrî'nin oğlu Buceyr b. Hâris ile birlikte öldürmüş olduğu İmru'ül-Kays'tır).

Yine bu soydan olan Hâris b. Züheyr b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb'in Kuleyb ve Mühelhil, Adiy ve Seleme adında oğulları vardır ve Benî Rebîa b. Hâris b. Züheyr b. Cüşem'de bu kola bağlıdır. Mühelhil'in erkek çocuğu olup olmadığı bilinmemektedir. Onun soyunun, kızı Ceyb vasıtasıyla çoğaldığını düşünüyoruz. Bu Leyla, Amr b. Külsûm'ün annesidir. Kuleyb'in de el Hicris b. Kuleyb'den başka erkek çocuğu olup olmadığını bilmiyoruz. Kuleyb'in, Adiy'in ve Seleme'nin de soylarının devam edip etmediği hakkında bir bilgimiz yoktur.¹⁹

1.2.2.5. Benî Mâlik b. Cüşem b. Bekir

Şair Kütâmî bu soydandır. Kütâmî bu şairin lakabıdır. Asıl ismi Amr b. Şuveyym b. Amr b. Abbâd b. Bekir b. Amir b. Usame b. Mâlik b. Cüşem'dir.²⁰

Şair el-Ahtal ise bu soydan olan Benî Amr b. Mâlik b. Cüşem b. Bekir soyundandır. Asıl ismi Kayâs b. Gavs b. es-Salt b. Târik b. es-Seyhan b. Amr b.

¹⁹ İbn-i Hazm, 305; Ebû Ubeyd, 355

²⁰ İbn Hazm, 305; Ebû Ubeyd, 355

Seyhan b. Fedevkes b. Amr b. Mâlik b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb'dir.²¹

1.2.2.6. Benî Sa'd b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb

Utbe b. el-Vağl b. Abdullah b. Anz b. Hubeyb b. Hicris b. Teym b. Sa'd b. Cüşem bu soydandır.²²

1.2.2.7. Benî Mâlik b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib b. Vâil

Nu'man b. Zur'a b. Hermiyy b. Seffah (Seffah'ın asıl ismi ise Seleme b. Halit b. Kâb b. Kunfuz b. Züheyr b. Teym b. Usame b. Mâlik b. Bekir b. Hubeyb b. Amr'dır) bu soydandır.

Sahibus-Send olan Hişam b. Amr b. Bistâm b. Sefih b. Menam b. Ya'la b. Sefih b. Seffah Seleme b. Halit b. Ka'b b. el-Kunfuz da bu soydandır.

Hanzala b. Kays b. Hevber (Ömer b. Hattâb'a karşı savaştıkları günde Benî Tağlib'in komutanıydı. O Benî Kinane b. Teym b. Usame b. Mâlik b. Bekir b. Hubeyb'dendir) ve Benî Sebbah b. Mâlik b. Bekir b. Hubeyb'den olan Şuayb b. Müheylil-Haric de bunlardandır. Ayrıca Hemman b. Mürre eş-Şeybe'nin katili olan Nâşira İbn-i Ağvas b. Kuayn b. Mâlik b. Bekir b. Hubeyb de bunlardandır.²³

1.2.2.8. Benî Avf b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib

Ka'b b. Cüayl b. Kumeyr b. Uca b. Avf b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib isimli şair bunlardandır.²⁴

1.2.2.9. Benî Amr b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib

Velîd b. Tarif b. Amr b. el-Hâricî bu soydandır. Bu kimse Benî Seyfi b. Huyey b. Amr b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib'dir.²⁵ Bunun kız kardeşi de Leyla'dır. Leyla'nın şöyle söylediği rivayet olunur.

²¹ İbn Hazm, 305; Ebû Ubeyd, 355

²² İbn Hazm, 305

²³ İbn Hazm, 306

²⁴ İbn Hazm, 306; Ebû Ubeyd, 356

²⁵ İbn Hazm, 306; Ebû Ubeyd, 356

- Ey Habu ağacı sana ne oluyor da yaprak açıyorsun. Sanki sen İbn-i Taif'e feryat figan etmiyor gibisin. Sonra bu Leyla zırhlı ve miğferliyken atına binerek sasvaştı.

Süvari aynı zamanda da şair olan el-Ahnas b. Şehab da bu soydandır. Ayrıca meşhur süvari olan el-Find b. Evs de bu soydandır.²⁶

1.2.2.10. Benî Muaviye b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib

A'sa'da Benî Tağlib'dendir.²⁷

Benî Hâris b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib'e baktığımızda meşhur olmayan bir şey olduğunu görüyoruz.²⁸

1.2.2.11. Benî Sa'lebe b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib

Huzeyl b. Hubeyre b. Kabîse b. Hâris b. Hubeyb b. Hurfe b. Sa'lebe b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib bu soydan gelir.

Me'ad b. Haneş b. Mâlik ve şair Amira b. Cu'la da bu soydan gelir.²⁹

Tağlib kabilesinin şeceresi; Tağlib b. Vâil b. Kâsıt b. Hınb b. Afsa b. Dumi b. Cedîle b. Asad b. Rebia b. Nizar b. Maâd b. Adnan b. İsmail'dir.³⁰

Kabileyi dikkate alarak Tağlib'i, Vâil'in kızı olarak yani "Tağlib binti Vâil" şeklinde zikredenler de vardır.³¹

²⁶ İbn Hazm, 307

²⁷ Ebû Ubeyd, 356

²⁸ İbn Hazm, 307

²⁹ İbn Hazm, 307

³⁰ İbnü'l-Esir, İzzeddin Ebîl Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed, *el-Lubab fi Tehzibi'l-Ensab*, Mısır 1357, I, 177; es-Sem'anî, *el-Ensab*, (tkd: Abdullah Ömer el-Barûdî), Beyrut 1988, I, 469; İbn Hazm, 303; Suyuti; Celâleddin Abdîrrahman, *Lübbû'l-Lubâb, Tahriri'l-Ensab*, (tah: Muhammed Ahmed Abdulaziz, Eşref Ahmet Abdulaziz), Beyrut 1991, 173; el-Kurtubi, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *et-Ta'rifu fi'l-Ensab ve't-Tenviyhu Lizevi'l-İhsab*, (tah., tlk., ve tkd: Said Abdü'l-Maksud Zılâm), KaHîre trz., 115.

³¹ İbn Manzûr, I, 652; ez-ZEbîdî, I, 414.

Tağlib'in kardeşleri; Bekir Anz ve Şuhays'tir.³²

Tağlib ve kardeşlerinin annesi; Hind binti Mürre b. Uddî b. Tabiha b. İlyas b. Mudar'dır.³³

Benî Tağlib kabilesine baktığımızda Tağlib'in üç oğlu; İmran, el-Avs ve Ganem'dir. Ganem'in oğlu Amr, Muaviye ve Hubayb'ın babasıdır. Muaviye'nin dört oğlu; Mâlik, Razah, Bekir ve Âdi "el-Hannakun" diye isimlendirilir. Hubayb'ın oğlu Bekir'in altı oğlu; Cüşem, Amr, Sa'lebe, Muaviye, Hâris ve Mâlik'tir.³⁴ Bunlar "Arâkîm" diye isimlendirilir.³⁵ Mâlik'in üç oğlu, Amr, el-Hâris ve Usâme vardır. Usâme ise; kurucusu Hamdan b. Hamdun olan 905-1004 yılları arasında Musul ve çevresiyle Kuzey Suriye'de hüküm süren bölgenin tarihinde önemli rol oynayan bir Arap hanedanı olan Hamdânîlerin dedesidir. Bu hanedandan iki zât Tağlib adını taşımaktadırlar. Bunlar; Ebû Vaîl Tağlib b. Dâvûd b. Hamdan ve lakabı el-Gazanfer olan Ebû Tağlib Fazl Allah b. Nasırî'l-Devle'dir.³⁶

İncelememizin neticesinde Benî Tağlib'in köklü bir kabile olduğunu görüyoruz.

³² İbn Düreyd, 335; İbn Kuteybe, *el-Ma'rif*, (tlk: Muhammed İsmail, Abdullah es-Savî), Mısır 1934, 43; İbn Hazm, 302; Ebû Ubeyd, 346.

³³ İbn Hazm, 302; İbn Kuteybe, 41; Ebû Ubeyd, 346.

³⁴ Wüstenfeld, c; İbn Abdurrahbih, I, 45 (Burada Mâlik ismi zikredilmez).

³⁵ Wüstenfeld, c; İbn Abdurrahbih, I, 45.

³⁶ Wüstenfeld, c; Karaarslan Nasuhi Ünal, "Hamdânîler", *DİA*, XV, 446-447; Kınderman, "Tağlib", *İA*, XI, 621; Hasan İbrahim Hasan, *Târîhu'l-İslâm, es-Siyasi ve'd-Dini ve's-Sekafi ve'l-İçtimai*, Mısır 1953, III, 115; Hitti Philip, *Târîhu'l-Arab*, Beyrut 1986, 532.

2. BENÎ TAĞLİB'İN YAŞADIĞI MEKANLAR

Arab-ı Musta'rabe'nin atası olan Hz. İsmail'in ilk yerleşim yeri Hicaz'dır.³⁷ Hicaz bölgesi Arap yarımadasındaki beş yerleşme yerinden biridir. Bu yerleşme yerleri; Tihâme, Necid, Hicaz, Arûd ve Yemen'dir. Tihâme Hicaz'ın güneyindedir. Necid, Irak ile Hicaz arasında bir bölgedir. Hicaz ise Necid ve Tihâme arasındadır. Buraya Hicaz denmesinin sebebi, Yemen'den başlayıp Şam'a kadar uzanan bir dağ kütlesi olup, Necid ve Tihâme arasını ayırmasıdır. Arud ise Bahreyn'e kadar uzanır.³⁸

Arabistan'ın Maâd'ın halefleri arasında taksim edilmesi sırasında, Mudarlar Saravat'a kadar mukaddes toprağın hudutlarını ve el-Gavr'ın civârı ile berisindeki memleketi ellerinde muhafaza ettiler; Rebâlar Gamr Zî Kında dağı tepelerini ve Tihâmedeki el-Gavr'a kadar Necid'in civârındaki bölge ile Zafî'l-Irk'ın merkezi kısmını ele geçirdiler. Her iki kabile, Mekke ile civarından Maâd'ın diğer oğullarını kovarak mülklerini genişlettiler. Abdü'l-Kays'ın Bahreyn'e gitmek üzere hareket etmelerinden sonra Benî Tağlibliler ve bazı Rebâa kabileleri Necid yaylasını, Hicaz'ı ve Tihâme hudutlarını işgal ettiler; burada Zenâib, Vâridât, el-Ahas, Şubays, Batn el-Cârib ve el-Tağlaman onların devamlı ikamet yerleri oldu.³⁹

Bunların el-Cezire'ye olan muhâceretleri,⁴⁰ İslâmi devrede, daha sonraları Diyar-ı Rebâa diye adlandırılan bölgede sona erecek olan, asırlarca devam eden pek yavaş bir ilerleme hareketidir.⁴¹

³⁷ el-Âlûsî, I, 9; Yıldız, I, 108.

³⁸ el-Âlûsî, I, 187; İbn Fakih, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. İshak, *Kitâbü'l-Bûldân*, (thk: Yûsuf Hadi), Beyrut 1996, 84; Sarıçam İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2001, 1.

³⁹ İbn Asâkir, *Mu'cemu'l-Bûldân*, (tah: Merkezi cemaati'l-Macid), Beyrut 1413, I, 113; Kinderman, "Rebâa ve Mudar", İ.A., IX, 654.

⁴⁰ İbn Fakih, 86.

⁴¹ Kinderman, "Tağlib", İA, XI, 621.

Benî Tağlib ile Bekir'ler arasındaki hudut hakkında ancak Benî Tağlib'lerin bölgenin daha kuzey kısmına sahip oldukları ve "Suriye sınırına" daha yakın bulundukları söylenebilir.⁴²

Benî Tağlib'in Suriye sınırında yerleşmiş olduğu mekanların bazıları; el-Azagib,⁴³ Âliz,⁴⁴ Unâza,⁴⁵ Kasira,⁴⁶ Muvassâc,⁴⁷ Ahfar,⁴⁸ Aniya⁴⁹ ve el-Nahy⁵⁰ dir.

Cahiliye devrinde, Benî Tağlib'e ait olan Kabâs, umumi bir pazar yeri idi.⁵¹

Daha sonra Hicri I. asırda Benî Tağlib'in yerleşme mekanı Fırat Havzası içerisinde, kuzeyde "Diyar-ı Rebîa" olarak adlandırılan Sincar ve Nusaybin'den, güneyde ise Haffan ile el-Uzayb arasında idi.⁵²

Önemli vadileri: Zabî⁵³ ve el-Ehâssu⁵⁴ dur.

Bulunduğu mekandaki akarsuları ise; el-Biştir,⁵⁵ Kûbâkîb,⁵⁶ el-Buneyyû⁵⁷ ve es-Suveyr⁵⁸ dir.

⁴² Kinderman, "Tağlib", *İA*, XI, 621.

⁴³ el-Bekrî, Abdullah b. Abdülaziz, *Mu'cem Me'sta'cem*, (thk: Mustafa es-Sakkâ), Beyrut 1403, I, 146.

⁴⁴ el-Bekrî, III, 914.

⁴⁵ el-Bekrî, III, 973.

⁴⁶ el-Bekrî, IV, 1109.

⁴⁷ el-Bekrî, IV, 1277.

⁴⁸ el-Bekrî, I, 119.

⁴⁹ el-Bekrî, III, 977.

⁵⁰ el-Bekrî, IV, 1337.

⁵¹ İbn Asâkir, IV, 433.

⁵² el-Bekrî, II, 505; Kehhâle Ömer Rıza, *Mu'cemu Kabâilu'l- Arab*, Şam 1949, I, 120; el-Kurtûbi, I, 115; Kinderman, "Tağlib", *İA*, XI, 621.

⁵³ el-Bekrî, III, 901; İbn Asâkir, IV, 59; Kehhâle, I, 120.

⁵⁴ el-Bekrî, I, 118; İbn Asâkir, I, 112; Kehhâle, I, 121.

⁵⁵ el-Bekrî, IX, 1289; İbn Asâkir, I, 426-427; Kehhâle, I, 121.

⁵⁶ el-Bekrî, III, 1046; Kehhâle, I, 121.

⁵⁷ İbn Asâkir, I, 502; Kehhâle, I, 121.

⁵⁸ İbn Asâkir, II, 82; Kehhâle, I, 121.

3. CAHİLİYE DÖNEMİNDE BENÎ TAĞLİB VE SAVAŞLARI

(EYYAMÜ'L-ARAB)

3.1. Cahiliye Döneminde Benî Tağlib

Cahiliye devri bir manada “Hz. Adem’in yaratılışından Hz. Peygamberin tebliğ vazifesine başlamasına kadar” olan devri kapsar. Hususiyetle bahsedilen dönem ise İslâm’ın doğuşuna tekaddüm edenasırdır.⁵⁹

Tağlib kabilesinden, tarihte ilk defa Pers hükümdarı Sabur II döneminde bahsedilir.⁶⁰

Roma hükümdarı Kostantinus M.338’de Arap kabileleri ile müzakerede bulundu ve onları İran arazisinde yağma seferlerine girişmeye ikna etti.⁶¹

Gençliği sebebiyle bizzat idareden aciz durumda bulunan Sabur II zamanında imparatorluk her taraftan düşmanların bilhassa Arapların hücumuna uğradı. Bunlardan; Bahreyn ve Kâzime sakinleri olan Abdü’l-Kays’lar, Gassânîler ve Benî İyâd önemlidir.⁶²

Sabur II onaltı yaşında Araplara karşı ordu topladı.⁶³ İran ile Suriye-Roma müstahkem hattı üzerinde Bahreyn, Hicr, el-Ehvaz ve Kirman’da ikamet edip, Tağlib, Bekir ve Abdü’l-Kays kabilelerine saldırdı. Onlardan birçoğunu öldürüp,

⁵⁹ Hitti Philip K., Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, (çev: Salih Tuğ), İstanbul 1980, I, 135; el-Âlûsî, I, 15.

⁶⁰ Kinderman, “Tağlib”, İA, XI, 621.

⁶¹ et-Taberî, Muhammed b. Cerir, *Târîhu’t-Taberî*, Beyrut 1407, I, 400; Bühner V.F., “Şapur”, İA, XI, 341

⁶² Mes’ûdî, Ebû’l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali, *Murucu’z-Zeheb ve Meâdinu’l-Cevher*, (tah: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), Beyrut 1988, I, 254. Bühner V.F., “Şapur”, İA, XI, 341

⁶³ Mes’ûdî, I, 254; et-Taberî, I, 400.

birçoğunu esir aldı. Ülkelerini harap etti.⁶⁴

V. asırda ise Benî Tağlib'i Yemen boyunduruğu altında görüyoruz. Necid bölgesine yaptığı sefer esnasında Habeşistan'ın Yemen Valisi Ebrehe, kendisini görmeye gelen Züheyr b. Cenâb'a⁶⁵ hiçbir Arab'a göstermediği izzet ve ikramda bulunarak onu Bekir ve Tağlib kabilelerine emir yapmıştı. Züheyr, bu kabilelere emir olduktan sonra bir sene geçmişti ki, Ebrehe'nin kendilerinden istediği vergi ağır gelmeye başladı. Kıtıktan neredeyse hayvanları helâk oluyordu. Benî Teymullah b. Sa'lebe'den⁶⁶ cesur bir insan olan İbn Zeyyâbe, Züheyr'e suikast teşebbüsünde bulunduydu da öldürmeye muvaffak olamadı. Züheyr bu durum karşısında, toplayabildiği kadar Yemenli tedarik ederek, Benî Teymullah ve akrabaları olan Bekir ve Tağlib kabilelerine savaş açtı. Şiddetli bir savaş sonucunda Bekir ve Benî Tağlib mağlup oldu. Benî Tağlib'ten çok kimse öldürüldü ve bir grup süvari ile ileri gelen pek çok kimse de esir alındı.⁶⁷

V. asrın ortalarına doğru, Kinde kabilesinden el-Hucr Âkil el-Murar,⁶⁸ Orta Arabistan kabilelerini ve bu meyanda Bekir ve Tağlib'i bir ittifak ile birleştirmeye muvaffak olmuştu.⁶⁹ Halefî Amr el-Maksur zamanında bu ittifak bozuldu. Yemenliler'e, Nizar'ın oğulları ve torunları birlikle karşı çıkarak Hazzaz ve Sullan bölgelerinde (Basra ile Mekke arasında Tuhfe denilen yer), Seffâh et-Tağlib (Seleme b. Halid b. Kâ'b b. Züheyr b. Teym b. Usâme b. Mâlik b. Bekir b. Hubeyb b.

⁶⁴ et-Taberî, I, 400.

⁶⁵ Züheyr b. Cenâb; Nesebi Züheyr b. Cenâb b. Hübel b. Abdullah b. Kinâne b. Bekir b. Avf b. Uzre el-Kelbi'dir. Kudâa kabilesinin kendisine karşı birleştiği kimselerden biridir. İsabetli görüşlerinden dolayı kendisine kahin denirdi. 250 sene yaşamış ve bu zaman zarfında 200 vakaya iştirak etmiştir. 450 sene yaşadığı da rivayet edilir. Cesur, başarılı ve çok tecrübeli bir insandır. Bkz. İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Târih Tercümesi)*, (trc: Mertol Tulum ve arkadaşları), İstanbul 1985, I, 445.

⁶⁶ Benî Teymullah b. Sa'lebe; Bekir b. Vâil kabilesinin kollarından biridir. Adnani koldan gelir. Nesebi; Teym b. Sa'lebe b. Ukâbe b. Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil b. Kâsıt. Bkz. Kehhâle, I, 139, Ebû Ubeyd, 346.

⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 445; el-Âlûsi, I, 211.

⁶⁸ Bu şahıs Amr b. Mâi's-Semâ el-Lahmi'dir. Kendisine kuvvetli siyasetinden, sulta ve azametinden dolayı "Mudarritu'l-Hicâre" lakabı verilmiştir. Annesi Hind binti Hâris b. Amr el-Maksur b. Âkil el-Mürâr'dır. Annesi aynı zamanda İmrü'l-Kays b. Hucr b. Hâris'in halasıdır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 477.

⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 446; Schleifer J., "Bekir", I.A, II, 455.

Taglib)⁷⁰ komutasında başkaldırdılar. Bu savaşta Yemenliler yenildiler.⁷¹

Hazzaz harbinde ise Maâdî kabileleri başında Kuleyb (Vâil b. Rebîa b. el-Hâris b. Mürre b. Züheyr b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ganm b. Taglib) genel komutan olarak bulunuyordu. Yemen ordusunu hezimete uğratmış ve akabinde, Maâdî kabileler idareyi ve reislik tacını Kuleyb'e verip itaât etmişlerdir.⁷²

3.2. Benî Taglib'in Savaşları (Eyyâmü'l-Arab)

Eyyâmü'l-Arab, umumiyetle hayvan sürüleri, otlaklar yahut su kaynakları üzerinde çıkan ihtilaflardan doğmuş kabileler arası savaş ve düşmanlıklardır. Araplar, baskın ve yağma maksadıyla fırsat kollarlardı. Gayeleri; savaş halinde bulunan kabilelerin en büyük savaşçıları arasında tek tek vuruşma (mubâreze)'lar şeklinde kahramanlık gösterilerinin hasıl olması ve çatışan tarafların hatifleri ve şairleri tarafından acı ve sert hicivlerin karşılıklı serdedilmesine vesile olmasıydı. Bedevî her zaman çarpışmaya hazır olmakla beraber mutlaka ölüme susamış da değildi. Bu bakımdan onun karşılaştığı düşmanlar, bir kimsenin sandığı kadar kan dökücü değillerdi. Mamafih bu "Eyyâm" denen vuruşmalar, bedevîlerin yaşadığı topraklarda muhtemel bir nüfus fazlası meydana gelmesine karşı bir boşalma musluğu vazifesi görüyordu. Bu toprakların ahâlisi, umumiyetle ekonomik açıdan geri durumdaydılar ve bunlar için çatışma ve savaş, devamlı bir şuur haline gelmişti. Bu yüzden kan davası, kan gütme, bedevîler arasında dinî-içtimâî en kuvvetli müesseselerden biri haline gelmişti.

Bize nakledilmiş olanlara bakacak olursak bu Eyyâm vakalarının her birinde hadisenin ortaya çıkışı, genelde aynı sebep ve temele dayanmaktaydı. Önce birkaç kimse bir sınır ihtilâfı yahut bir hakâret sonucu birbirleriyle vuruşmakta, birkaç kişi arasında çıkan bu mesele nihayet herkesin işi ve davası haline gelmekteydi. Bir taraf, herhangi bir kimse veya kabilenin müdahalesi üzerine nihayet barış tesis etmekteydi. Çatışmadan daha az zayıyla çıkmış olan kabile, düşmanının fazla olan insan zayılatı

⁷⁰ İbn Hazm, 306.

⁷¹ İbn Asâkir, II, 365-366; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 454-455.

⁷² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 457; İbn Abdurrahbîh, (Beyrut 1983), VI, 97-98, Ayrıca Kuleyb'in şeceresi için bkz. İbn Asâkir, I, 113; İbn Manzûr, I, 727; İbn Hazm, 305; Ebû Ubeyd, 355.

oranında kan diyeti öderdi. Halkın hafızasında, hayatta kalan savaş kahramanlarının başından geçenler uzun asırlar saklanırdı.⁷³

Ensab ve Siyer âlimleri genelde bu savaşların ne kadar sürdüğünde, hangisinin önce, hangisinin sonra vuku bulduğunda ihtilaf etmişlerdir. Ayrıca bu savaşlarda kimlerin öldürüldüğünde de ihtilaf etmişlerdir.⁷⁴

Eyyâmü'l-Arab hakkındaki bu genel bilgiden sonra Benî Tağlib'in savaşlarına baktığımızda karşımıza ilk çıkan ve Arap tarihinde önemli yeri olan Besûs harbidir ve daha sonra diğer savaşlar gelir. Şimdi bunları inceleyelim.

3.2.1. Benî Tağlib'le Bekir Arasındaki Savaşlar

3.2.1.1. Besûs Harbi

Tağlib kabilesi savaşçı kabilelerden olup, pek sakin dönemi geçmemiştir. Bütün zamanını savaş, saldırı ve yağmalarla geçirmiştir. Birçok kabile ile savaş yapmıştır.⁷⁵

Bu savaşların en eskisi ve en meşhuru, Besûs harbidir. Benî Tağlib ile akrabası Benî Bekir arasında kuzey-doğu Arabistan'da, M.V. asrın (525) sonlarına doğru çıkmış bir harptir.

Savaş, Besûs adındaki yaşlı bir kadına ait olan ve Benî Tağlib'li bir reis tarafından yaralanan bir dişi deve yüzünden bir hiç uğruna çıkmıştı. Eyyâmü'l-Arab'da efsanevî bir şekilde anlatıldığı gibi bu harp, karşılıklı baskın, akın ve yağma şeklinde, şiir yoluyla serdedilmiş bir takım tahrik ve teşviklerle alevleri zaman zaman körüklenecek şekilde kırk yıl sürüp gitmişti.⁷⁶

Maâd kabilesi sadece şu üç kişinin reisliği altında toplanabilmiştir. Birincisi; Âmir b. Bekir b. Yeşkur b. el-Hâris b. Advân b. Amr b. Kays Aylân'dır. Bu Aylan, İlyas b. Mudar'ın kardeşidir. Asıl adı Nâs (Ünâs) b. Mudar'dır. Bu şahıs Mezhic

⁷³ Hitti, I, 135.

⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 476.

⁷⁵ Kehhâle, I, 121; Kurtubi, I, 115.

(Yemen’de bir kabilenin atası), ordusunu toparlayıp, Tihâme’ye yürüdüğünde, Maâd kabilesinin ordu komutanı idi. Bu, Tihâme ile Yemen arasında cereyan eden ilk vak’adır (Beydâ Harbi).

İkincisi; Rebîa b. el-Hâris b. Mürre b. Zübeyr b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb b. Kelbi’dir ki, Yemâme ile Yemen ehli arasında vuku’a gelen Süllan Harbinde Maâd kabilesinin ordu komutanı idi.

Üçüncüsü; Vâil b. Rebîa’dır.⁷⁷ Hazâz Harbinde Maâd kabilesinin ordu komutanı idi.⁷⁸ “Takma adı Kuleyb’dir. Kuleyb lakabını almasının sebebi şudur: Vâil b. Rebîa gezmeye çıktığı zaman yanına küçük bir köpek yavrusu alır, güzel bir bahçeye veya hoşuna giden bir yere rastladığı zaman, bu köpek yavrusuna vurur, bağırır bir halde köpek yavrusunu oraya atardı. Bu köpek yavrusunun sesini duyan herkes oradan uzaklaşır, bir daha oraya yaklaşmaz ve hayvan otlatmazdı. Önceleri Kuleyb-u Vâil (Vâil’in köpekçisi) diye çağırılırdı. Fakat sonraları sadece Kuleyb diye bilinir oldu.”⁷⁹

Kuleyb çok geçmeden tüm Maâd kabilesinin reisi oldu. Bundan dolayı büyüklük kompleksine kapılarak kavmine zulmetmeye başladı. Hatta üzerinde bulut bulunan yerleri yasak bölge ilan etmiş ve hayvan otlatılmasına müsaade etmemişti. Bir bölgede avlanma yasağı ilan ederken şöyle derdi: “Filan yerin vahşi hayvanları benim civarımdadır. Artık orada avlanılmaz, kimse devesiyle oraya gidemez, oranın ateşinden ateş alamaz, evleri arasında dolaşamaz ve meclisinde oturamaz.”⁸⁰

Rebîa oğullarının kollarından Cüşem oğulları ve Şeybân oğulları, kaynaşmak istediklerinden ve tefrikadan korktuklarından dolayı, bu bölgede beraber otururlardı.⁸¹

⁷⁶ Hitti, I, 135.

⁷⁷ Asıl ismi, Vâil b. Rebîa b. Hâris b. Zübeyr b. Cu’şem b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ğanem b. Tağlib’tir. Bkz. İbn Hazm, 305; Ebû Ubeyd, 355; İbnü’l-Esir, el-Kâmil, I, 456.

⁷⁸ İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, I, 456-457; Câdü’l-Mevlâ, 142-144.

⁷⁹ İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, I, 456; Câdü’l-Mevlâ, 143.

⁸⁰ İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, I, 457; Kalkaşandî, Ahmet b. Ali, *Subhu’l-A’sâ fî San’ati’l-İnşâ*, (tah: Muhammed Hüseyn Şemseddin), yz. 1618, I, 446; Câdü’l-Mevlâ, 142-143; el-İsfehânî, Ebû’l-Ferec, *el-Eğâni*, (şrh: Ali Mehennâ), Beyrut 1986, V, 89.

⁸¹ İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, I, 457; Câdü’l-Mevlâ, 144.

Kuleyb, Cessâs b. Mürre b. Züheyl b. Şeybân b. Sa'lebe b. Ukabe b. Saab b. Ali b. Bekir b. Vâil'in⁸² kızkardeşi ve Hebleh binti Munkız b. Selman b. Ka'b b. Amr b. Sa'd b. Zeyd b. Menat b. Femîm'in kızı Celile binti Mürre⁸³ ile evlenmiştir.⁸⁴

Kuleyb baharın başında, Necid bölgesi üzerinden Tihâme'ye ve Mekke'nin yakınına kadar olan ve Âliye denen yerin bir kısmını koruması altına aldı. Buraya savaşıtlardan başka kimse yaklaşamazdı.⁸⁵

Ayrıca Kuleyb, kibrinden dolayı darbı mesel olmuştur. Birisi büyüklendiğinde kendisi için "Kuleyb'den daha şerefli" darb-ı meseli söylenirdi.⁸⁶

Sa'd b. Şümeys b. Tavk b. el-Cermî, Cessâs b. Mürre'nin halası Bekrîlerden Uyah Besûs binti Munkız'a misafir oldu. Sa'd Serâb isimli devesini Cessâs'ın develeri ile birlikte otlatıyordu ki bu deveyle ilgili Araplar arasında "Serâb'dan daha uğursuz, Besûstan daha uğursuz" şeklinde bir darbı mesel ortaya çıkmıştı.⁸⁷

Kuleyb, bir gün, develeri ve otlaklarını kontrole çıkmıştı. Kendi develeri Cessâs'ın develeri ile karışık olarak bulunuyordu. Serâb'a bakıp kendi develeri arasında yabancı bir devenin bulunmasını kerih görünce, yanında bulunan Cessâs durumu anladı ve aralarında tartışma oldu. Daha sonra Kuleyb Serâb'ı öldürdü. Cessâs'ta Kuleyb'i öldürdü (M.494'te).⁸⁸ Cessâs, Kuleyb'i öldürünce atına atlayıp kavmine döndü. Ve babası Mürre ile karşılaştı. Cessâs babasına, "öyle bir iş, bir yaralama işi yaptım ki, yarın Vâil oğulları bunun için büyük bir hareketlilikle toplanacaktır ve bu savaş Vâil oğullarının ileri gelenlerini epeyce meşgul edecektir." Babası: "Kimi yaraladın anası doğurmaz olasıca!" dedi. Cessâs: "Kuleyb'i

⁸² İbn Hazm, 323-324; Ebû Ubeyd, 348.

⁸³ Celile binti Mürre, asrında yaşayan kadınların faziletliilerindendir. Kocasını kardeşi tarafından öldürülünce kardeşinin yanına taşındı. Daha sonra kardeşi de ölünce Şeybân kabilesiyle birlikte harbin sonuna doğru kabilesine döndü. M. 538 yılında vefat etti. Bkz. Câdü'l-Mevlâ, 143.

⁸⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 457; İbn Asâkir, I, 113; Câdü'l-Mevlâ, 143; el-İsfehânî, V, 40, 67.

⁸⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 457.

⁸⁶ Câdü'l-Mevlâ, 143; İbn Manzûr, I, 727; İbn Düreyd, I, 338.

⁸⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 457; Rhodokanakis N., "Besûs", *İA*, II, 572; İbn Manzûr, IV, 70; el-İsfehânî, V, 40.

⁸⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 458; İbn Asâkir, I, 113; Câdü'l-Mevlâ, 142; Cevad Ali, *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm*, Irak 1954, IV, 307; el-İsfehânî, V, 41-45. (Burada olay bütün genişliği ile anlatılmaktadır)

öldürdüm.” Babası: “Gerçekten bunu yaptın mı?”. Cessâs: “Evet” deyince babası: “Vallahi kavmine getirmiş olduğun şey ne kötüdür” dedi.⁸⁹

Böylece Benî Tağlibliler Kuleyb’in kardeşi Mûhelhil b. Rebîa⁹⁰ komutasında Bekir kabilesine (Cessâs ve kardeşi Hemmam b. Mürre’ye) karşı kırk yıl süren savaşlar başladı.⁹¹

Bunlar; Yevmü’n-Nehy, Yevmü’z-Zenâib, Yevmü Varidât, Yevmü Unayza, Yevmü Kûsaybât ve Yevmü Tehâllûku’l-Limem’dır.⁹²

Bu harplerin vuku buluş sırasında ve sayısında ihtilaf vardır. Diğer bir rivayete göre ilk harb Unayza harbi olup; ikincisi Varidât, üçüncüsü Hınıv, dördüncüsü Kuseybât ve beşincisi ise Kıdda yani Tahâluk harbidir.⁹³ Güçlü olan ilk rivayete göre bu savaşları inceleyelim.

3.2.1.2. Yevmü’n-Nehy

Nehy, Benî Şeybân’a ait bir sudur.⁹⁴ Tağlib kabilesinin reisi, Muhelhil, Şeybân oğullarının reisi Hâris b. Mürre idi. Tağlib oğulları mağlup oldular, savaş son derece kızışmış olmasına rağmen, bu savaşta Mürre oğullarından (Cessan’ın soyundan) kimse öldürülemedi.⁹⁵

3.2.1.3. Yevmü’z-Zenâib

Zenâib, Basra’dan Mekke’ye giderken yol üzerinde olan ve Kuleyb’in defnedildiği mekandır.⁹⁶ Bu mekanda yapılan Zenâib karşılaşmaları en büyük

⁸⁹ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 459; el-İsfehânî, V, 44.

⁹⁰ Kehhâle, I, 121; el-Kalkaşandî, I, 446. Mûhelhil: Asıl adı Adiyy’dır. İmrû’l-Kays olduğu da söylenir. Kuleyb’in kardeşidir. Şiiri pek fazla düzenlemeden ağzına geldiği gibi söylediğinden, güzel kaside okuduğundan ve şiirde yalan söyleyen ilk kişi olduğundan kendisine Mûhelhil lakabı verilmiştir. Bkz. İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil* I, 460-462; İbn Düreyd, I, 338; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *eş-Şi’r ve’s-Şuara Tabakâtü’s-Şuarâ*, (thk: Müfid Kumeyha ve Nuaym Zarzur), Beyrut 1985, 182-183; İbn Hazm, 305; Ebû Ubeyd, 355

⁹¹ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 460-462.

⁹² Câdü’l-Mevlâ, 142.

⁹³ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 469; el-Bekrî, IV, 1362; Kalkaşandî, I, 446; el-İsfehânî, V, 46.

⁹⁴ el-Bekrî, IV, 1362.

⁹⁵ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464; Câdü’l-Mevlâ, 155.

⁹⁶ Câdü’l-Mevlâ, 142, 156.

savaştır. Bu savaşı Tağlib oğulları kazanmış ve Bekir oğulları soyundan pekçok kişiyi öldürmüşlerdir. Mesela bu savaşta, Şerahîl b. Mürre b. Hemmam b. Zühl b. Şeybân “Bu Havfezân ve Mea’n b. Zâide’nin dedesidir.” Ve Hâris b. Mürre b. Zühl b. Şeybân, ayrıca Zühl b. Sa’lebe oğullarından Amr b. Sedûs b. Şeybân b. Şeybân b. Zühl ve Bekir kabilesinin reislerinden daha bir kaçı öldürülmüştür.⁹⁷

3.2.1.4. Yevmü Vâridât

Vâridât Mekke-Basra yolu üzerinde bir mekandır.⁹⁸ Vâridât denen yerde tekrar karşılaştılar, aralarında çok şiddetli bir savaş cereyan etti. Bu savaşı da Tağlib oğulları kazandı⁹⁹ ve Bekir soyundan pek çok kişiyi öldürdüler. Cessâs’ın ana-baba bir kardeşi Hemmam b. Mürre b. Zühl b. Şeybân öldürülmüştü¹⁰⁰ Hemmam’ın Kûsaybât savaşında öldürüldüğü ve hatta öldürenin de, Hemmam’ın sahipsiz bulup, büyütüp Nâşire ismini verdiği şahıs olduğu da söylenmektedir.¹⁰¹ Bu harpte, Cessâs da tam yakalanacakken yaralı olarak kurtulmuştur.¹⁰²

3.2.1.5. Yevmü Uneyze¹⁰³

Bir rivayete göre aralarındaki ilk muharebe olan Uneyze savaşında her iki tarafta; Tağlib oğulları ve Bekir oğulları birbirlerine karşı bir üstünlük sağlayamadılar.¹⁰⁴

3.2.1.6. Yevmü’l-Kûsaybât¹⁰⁵

Bu savaşta Bekir kabilesi öyle bir hezimete uğramıştır ki, bir daha toparlanamayacaklarını zannetmişlerdi.¹⁰⁶ Cessâs’ın kardeşi Hemmam b. Mürre’nin bu savaşta öldüğü rivayet olunur.¹⁰⁷

⁹⁷ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464.

⁹⁸ Câdü’l-Mevlâ, 142.

⁹⁹ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464; Câdü’l-Mevlâ, 155.

¹⁰⁰ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464.

¹⁰¹ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464.

¹⁰² İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464; Schleifer, “Bekir”, II, 455.

¹⁰³ Uneyze; Yemame’de bir mekan. Bkz. Câdü’l-Mevlâ, 142.

¹⁰⁴ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464; el-Kalkaşandî, I, 446.

¹⁰⁵ Kuseybât; Bekir ve Tağlib’e ait bir mekan. Bkz. Câdü’l-Mevlâ, 142.

¹⁰⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 468; el-Kalkaşandî, I, 446.

¹⁰⁷ el-Kalkaşandî, I, 446; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 465; el-Bekrî, IV, 1362; Câdü’l-Mevlâ, 156; el-İsfahânî, V, 50. (Burada, Hemmam’ın nasıl öldürüldüğü anlatılmaktadır.)

3.2.1.7. Yevmü Tehalluku'l-Limem¹⁰⁸

Ebû Nüveyre et-Tağlibî ve yanındaki birkaç kişi, Tağlib kabilesinin ileri uçtaki gözcüsü, yanındakilerle beraber Cessâs da, kendi kabilesinin gözcüsü idi. Bu ikisi bazı akşamlar karşılaşıyorlardı. Bir defasında Ebû Nüveyre, Cessâs'a "güreş, dövüş veya kılıç düellosundan birini seç" der. Cessâs, güreşmeyi tercih eder.¹⁰⁹ Her ikisi de kendi kavminin en yiğit kişileri idi. Güreşmeye başladılar, tam Cessâs Ebû Nüveyre'yi yenecekken arkadaşları gelip ayırdılar.¹¹⁰

Tağlib kabilesi, ısrarla Cessâs'ın peşindeydi. Babası Mürre Cessâs'a: "Senin Şam'daki dayılarının yanına gitmen en doğru harekettir" dedi. Cessâs bunu kabul etmedi fakat babası ısrar etti ve Cessâs'ı beş kişi ile beraber yola çıkardı. Bu haber Muhelhil'e ulaşınca, Ebû Nüveyre'yi otuz kişilik bir birlikle peşlerinden gönderdi. Bunlar Cessâs'a yetişti ve savaşmaya başladılar. Ebû Nüveyre ve arkadaşları iki kişi hariç tamamen öldürüldüler. Cessâs da aldığı yara neticesinde ölmüş¹¹¹ sadece iki arkadaşı kurtulabilmişti.¹¹² Bekir soyundan öldürülen son kişi Cessâs oldu.¹¹³

Cessâs öldürülünce, babası Mürre, Muhelhil'i bir elçi göndererek: "Artık intikamını aldın ve Cessâs'ı öldürdün. Savaştan vazgeç, düşmanlığı ve aşırı gitmeyi bırak, iki tarafın arasını düzelt, iki kabile için en uygun olan ve düşmanlarını kahreden budur." diye barış ve anlaşma teklifi yaptı. Fakat Muhelhil buna cevap vermedi. Hâris b. Ubâd¹¹⁴ Mürre'nin iki oğlu Cessâs ve Hemmam öldürülünce oğlu (aslında yeğeni- Müceyr'i -Buceyr, Hâris b. Ubâd'ın kardeşi Amr b. Ubâd'ın oğludur)¹¹⁵ bir deveye bindirip şöyle bir mesajla Muhelhil'e gönderdi: "Sen öldürmekte aşırı gittin, intikamını almaktan başka, Bekir kabilesinden pek çok kişiyi

¹⁰⁸ "Saçların tıraş edildiği gün". Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 467.

¹⁰⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 465; Câdü'l-Mevlâ, 155.

¹¹⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 465.

¹¹¹ Cessâs M. 534 yılında öldürüldü. Bkz. Câdü'l-Mevlâ, 144; Ayrıca Cessâs'ın Kuleyb'in oğlu Hicris, yani yeğeni tarafından öldürüldüğüne dair Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 466; Câdü'l-Mevlâ, 159; el-İsfehânî, V, 65-67; Buntâni Petrus, *Udebâü'l-Arab fî'l-Cahiliyeti ve Sadri'l-İslâm*, Beyrut 1989, 92.

¹¹² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 465; Câdü'l-Mevlâ, 158-159.

¹¹³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 466; Câdü'l-Mevlâ, 159.

¹¹⁴ "Hâris b. Ubadi'l-Bekrî, tüm Bekir oğullarının genel reisi. Nesebi için bkz. Ebû Ubeyd, 350.

¹¹⁵ Ebû Ubeyd, 350.

öldürdün. Sana oğlumu gönderiyorum, istersen kardeşine karşılık onu öldür, istersen serbest bırak. Fakat iki kabile arasını düzelt. Çünkü bu iki kabile arasındaki savaşlarda, yaşaması sizin için de, bizim için de hayırlı olan pek çok insan ölüp gitti". Mühelhil bu mektuba vakıf olunca Büceyr'i yakalayıp katletti ve seni Kuleyb'in ayakkabı bağına karşılık olarak öldürdüm, sen ancak ayakkabı bağına denksin şeklinde alaylı bir ifade kullandı. Hâris b. Ubâd, oğlu Büceyr'in ölümünü duyunca, iki kabile arasında barış yapmak için, Mühelhil'in O'nu ağabeyi Kuleyb'in mukabilinde öldürdüğünü zannederek "Bu ne güzel ölüdür ki, Vâil'in iki oğlu arasında barışı sağladı" dedi. Fakat kendisine, Büceyr'i öldürdükten sonra Mühelhil'in sarfettiği sözler anlatılınca Hâris b. Ubâd buna hiddetlendi, Neâme isimli atını getirdiler, zamanında eşi görülmedik bir at idi. Atına bindi, Bekir soyunun işlerini üzerine aldı. Ve savaşlarına iştirak etti.¹¹⁶ O sırada Bekir oğullarının komutanı Hâris b. Hemmam'dı.¹¹⁷ Hâris b. Ubâd'ın katıldığı ilk savaş Kıdda günü yapılan savaştır. Kıdda günü "Tahlâku'l-Limem" (saçların tıraş edildiği) günüdür. Bu günde Bekir kabilesi birbirlerini iyi tanıyabilmek için saçlarını tıraş ettirdiklerinden böyle isimlendirilmiştir.¹¹⁸

Hâris b. Ubâd o gün olanca gücüyle savaştı ve Benî Tağlib soyundan pek çok kişiyi öldürdü.¹¹⁹

Bu günde, Hâris b. Ubâd, Mühelhil'i esir etti, fakat bunun Mühelhil olduğunu bilmiyordu. O'na "Bana Adiyy'in bulunduğu yeri göster, seni serbest bırakayım" der. Mühelhil: "Bunu yaptığım takdirde beni serbest bırakacağına Allah'ı şahit tutarak söz veriyor musun?" der. Hâris b. Ubâd: "Evet" deyince, Mühelhil, Adiyy'in kendisi olduğunu haber verir. Hâris kakülünü çekip, O'nu serbest bırakır.¹²⁰

Bu harpte Tağlib oğulları büyük hezimete uğradı.¹²¹ Her iki taraf da büyük kayıplar verdi.¹²²

¹¹⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 467; Câdü'l-Mevlâ, 159-161; el-Meydânî, Ahmed b. Muhammed, *Mecme'ül-Emsâl*, (tah: Muhammed Muhyiddin Abdü'l-Hamid), Beyrut trz, I, 376; el-İsfehânî, V, 52.

¹¹⁷ Câdü'l-Mevlâ, 162.

¹¹⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 467.

¹¹⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 468.

¹²⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 468; Câdü'l-Mevlâ, 164; el-İsfehânî, V, 54.

¹²¹ Câdü'l-Mevlâ, 142.

¹²² el-Kalkaşandî, I, 448.

Ayrıca bunlardan başka küçük çapta harpler de cereyan etmiştir: Nakiyye harbi, Fasıl harbi gibi ki, bunlar Bekir kabilesinin üstünlüğü ile bitmiştir. Daha sonra aralarında meydan muharebesi vuku bulmamış, ancak harp baskınlar şeklinde kırk yıl devam etmiştir.¹²³

Bu sırada Kinde hükümdarı Âkilü'l-Murur'un oğlu Amr b. Maksur'un yerine oğlu Hâris b. Amr (saltanatı: M.490-540) geçmiştir. Hâris b. Amr, Sasaniler hükümdarı Kubad (saltanatı: M.488-531) ile ve Hîre hükümdarı Münzir b. Mai'ssema (saltanatı: M.514-563) ile çağdaştı. Önceleri Kindeliler, Hîrelilere karşı Yemen'deki Himyerlilere dayanıyorlardı. M.525 yılında Habeşliler Yemen'i istilâ edip bu dayanaklarını kaybedince bu defa Sasaniler'in gözüne girmeye çalıştılar. Bu sırada, bu hususta bir fırsat da çıktı. İran'da Mazdek adlı Nişaburlu biri ortaya çıkıp kadın ve mal ortaklığına ve et yememeye dayanan bir mezhep ortaya attı. Halk üzerinde nüfuzları çok artmış, hükümdara bile etki yapmak durumuna girmiş olan Zerdüşî din adamlarının burunlarını kırmak için Sasaniler hükümdarı Kubad, bu mezhebi kabul etti. O sırada İran'a tâbi, Hîre tahtında bulunan Münzir b. İmru'ü'l-Kays'ı da bu mezhebe girmeye zorladı. O bunu kabul etmeyince azledip yerine, Mazdek mezhebini kabul eden Kindeliler emiri Hâris'i getirdi.¹²⁴

Hâris'in Hîre tahtına geçişi, O'nun, Irak ve Kuzey Arabistan Arap kabileleri arasında şerefine artmasına sebep oldu; hatta Maâd kabileleri Hâris'e yaranmak için oğullarını üzerine emir tayin etmesini ondan rica ettiler. Hâris de, oğullarından Hucr'u, Benî Esed, Benî Gatafan ve Kinane kabilelerine; Şurahbil'i, Bekir b. Vâil kabilesine; Ma'dikerb'i, Kays-Aylan kabileleri üzerine; Seleme'yi, Benî Tağlib ve Nemr kabileleri üzerine emir tayin etti¹²⁵ ki böylece bütün Irak bölgesindeki kabileler kendisine bağlanmış oldu.¹²⁶

¹²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 468.

¹²⁴ İbn Asâkir, IV, 472; Dayfi Şevki, *el-Asru'l-Cahili*, Mısır 1119, 233; Çağatay, 72; Kubad'ın Mezdek dinine girdiğine dair Bkz. el-Mes'udi, I, 263; Kubad'ın Hâris'i Hîre tahtına çıkardığına dair Bkz. İbn Haldun, II, 273.

¹²⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 478; İbn Haldun, II, 274; Çağatay, 73; Ayrıca bu isimlerin kabilelere dağılışı tam bir netlik yok. Bkz. İbn Haldun, II, 274; İbn Asâkir, IV, 472; Câdü'l-Mevlâ, 46; Dayfi, 233.

¹²⁶ Çağatay, 73.

Bu tayinlerin; birbirlerini imha etmekten yorulan ve ınkırâz bulmaktan korkan Bekir ve Benî Tağliblerin, kendi aralarında sulhu temin etmek için Hâris b. Amr el-Maksur'a müracaat etmeleri sonucu yapıldığına dair rivayet vardır.¹²⁷ O da bu tayinler sayesinde bu iki kabile arasında belli bir müddet sulhu sağlamıştır.¹²⁸

Çünkü Hâris'in bu yükselme devri uzun sürmedi. Kubad öldükten sonra Sasani tahtına geçen Hüsrev I. (Kisrâ) Anuşirvan, Mezdek mezhebinin aleyhinde olup, Hâris'i Hîre tahtından uzaklaştırarak Munzir'i tekrar eski tahtına oturttu. Hâris ise Benî Kelb kabilesine sığındı ve sonunda Kelbliler onu katletti.¹²⁹ Bu olaylar esnasında Benî Tağlible Bekir arasında yine savaş ortaya çıktı.

Kuleyb'in, Cessâs tarafından öldürülmesinden sonra başlayan, Benî Tağlib'le Bekir kabileleri arasında uzun süren bu savaşlar neticesinde birçok insan öldü ve her iki taraf da zayıf düştü. Bu savaşa Cessâs'ın öldürülmesi ve daha sonra da Mühelhil'in susuzluktan helâkı¹³⁰ ile son verilmeye çalışıldı.¹³¹

3.2.1.8. Yevmü'l-Küllâbi'l-Evvel¹³²

Hâris'i tahttan indirip yerine Hîre hükümdarı olan Münzir, Hâris'in ölümünden sonra onun Maâdi kabileler üzerine atamış olduğu oğulları arasına nifak soktu.¹³³ Onun oğulları tefrikaya düştüler. Beraber hareket ettikleri kabilelerde karşılıklı baskınlar vuku buluyordu. İş öylesine çığırından çıktı ki, artık bu kabileler her biri diğerine karşı ordu topluyor ve birbirinin üzerlerine yürüyorlardı.

Şurahbil (Bekir'in başındaki melik), beraberindeki ordu ile Küllâb denilen yere geldi. Seleme (Benî Tağlib'in başındaki melik) de beraberindekilerle birlikte hareket etti. Bunlar, aslen Arap olmayan meliklerle işbirliği içindeydiler. Bunlar da Küllâb denilen yere geldiler. Tağlib oğullarının başında Seffah komutan olarak bulunuyordu. Aralarında çok şiddetli bir savaş cereyan etti. Değişik kabilelerden olup

¹²⁷ Schleifer, "Bekir", *İA*, II, 455; Câdü'l-Mevlâ, 46.

¹²⁸ Schleifer, "Bekir", *İA*, II, 455.

¹²⁹ Çağatay, 73; Ayrıca Hâris'i Münzir'in öldürdüğüne dair Bkz. Schleifer, "Bekir", II, 455.

¹³⁰ Mühelhil Amr b. Mâlik b. Dubay'a el-Bekrî tarafından, Hecer civarında esir alınır ve bağlanır. Mühelhil susuzluktan ölür. Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 469.

¹³¹ Cevad Ali, IV, 305.

¹³² Küllâb: Basra ve Kûfe arasında Beni Temîm'e ait su. Bkz.el-Bekrî, IV, 1132; İbn Asâkir, IV, 472.

¹³³ Çağatay, 73.

da, aynı safta çarpışanlar birbirlerini cesaretlendiriyorlardı. Akşam olmak üzere idi ki, Amr b. Temîm, Ribâb ve Hanzala oğulları, Bekir b. Vâil soyunu yardımsız bıraktılar ve bunlar hezimete uğradılar. Sa'd oğulları ve beraberindekiler de, Benî Tağlib tarafından ayrıldılar. Benî Tağlib buna sabretti. Şurahbil, "Kim bana Seleme'nin başını getirirse, ona yüz deve verilecektir" diye, Seleme de; "Kim bana Şurahbil'in başını getirirse yüz deve verilecektir" diye mûnâdî çıkardı. Harp şiddetlendi, o zaman herkes savaşı kazanmak istiyordu. Belki de, bu iki adamdan birini öldürmek suretiyle yüz deveye sahip olmak kendisi için mümkün olacaktı. Günün sonunda, Benî Tağlib ve Seleme galip geldi, Şurahbil ve Bekir mağlup olarak çekip gitti. Zü's-Süneyne et-Tağlibî¹³⁴ Şurahbil'in peşine düştü. Şurahbil onu öldürdü. Onun intikamını almak isteyen kardeşi Ebû't-Taneş de Şurahbil'i öldürdü.¹³⁵ Kesik başını amcasının oğluyla birlikte Seleme'ye götürüp önüne attı. Seleme, "Keşke bundan daha uygun ve yumuşak bir şekilde atsaydın" derken yüzünden pişmanlık okunuyor ve Şurahbil'in öldürülmesine tahammül edemediği anlaşılıyordu. Ebû Haneş bu halini görünce Seleme'nin yanından kaçtı.¹³⁶

Küllâb'ın ilk günü adı ile tanınan Küllâb'da vukua gelen muharebelerin neticesinde, Bekrîler'in reisi Şurahbil'in ölmesi üzerine, Bekrîler, el-Münzir III'e müracaat ettiler. O da nihayet Vâil'in bu iki kabilesini barıştırmaya muvaffak olmuş ve her iki taraftan da sulh rehinesi olarak, kendisine seksener kişi verildi. Bu suretle Besûs harbi nihayete erdi.¹³⁷

Bundan sonra Benî Tağlibler Mezopotamya'ya gitti. Bekrîler ise, Hiralıların hakimiyeti altında kaldı.¹³⁸

3.2.1.9. Yevmü Üvâratü'l-Evvel¹³⁹

Küllâb savaşından sonra Tağlibliler Seleme b. Hâris'i aralarından çıkardı. O

¹³⁴ Tağlib'in; Benî Cüşem b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Gahem b. Tağlib'den, Amr b. Külsüm'ün amca oğlu Ebû Haneş Asım b. en-Nu'man b. Mâlik b. Attâb'ın anne tarafından kardeşi. Bkz. İbn Hazm, I, 304; İbn Düreyd, 337; el-İsfehânî, XII, 245-248.

¹³⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 478-479; el-Bekrî, IV, 1132; İbn Asâkir, IV, 472; Câdü'l-Mevlâ, 46-48; el-İsfehânî, XII, 248.

¹³⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 479; Câdü'l-Mevlâ, 48; el-İsfehânî, XII, 248.

¹³⁷ Cevad Ali, IV, 305, 307; Schleifer, "Bekir", *İA*, II, 456.

¹³⁸ Schleifer, "Bekir", *İA*, II, 456.

¹³⁹ Bahreyn bölgesinde Beni Temîm'e ait dağ. Bkz. İbn Asâkir, I, 262.

da Bekir kabilesine sığındı. Bekir kabilesi ona boyun eğdi ve emri altında toplandı. Münzir, Bekir kabilesinin kendisine itaat etmesini istedi. Bekir oğulları ise bunu reddetti.

Üvâra denilen yerde Münzir Tağlib oğulları ile birlikte Bekir kabilesi ile savaştı. Bekir kabilesi yenildi. Yezid b. Şurahbil el-Kindi esir düştü. Münzir onu ve onunla birlikte esir düşen tüm Bekrîleri Üvâra dağının tepesinde kestirdi.¹⁴⁰

3.2.1.10. Hâris el-A'rec¹⁴¹ ile Benî Tağlib Arasındaki Savaş

Vâil'in iki oğlu Bekir ve Tağlib, aralarındaki savaşlardan sonra Münzir b. Mâi's-Semâ için toplandılar. Münzir bunlarla birlikte Âkil el-Murâr oğullarına karşı savaştı. Bekir ve Tağlib oğullarının başına kendi oğlu Amr b. Hind'i¹⁴² geçirerek, "dayılarına karşı savaş" dedi. Amr onlarla savaştı. Âkılı'l-Murâr oğulları mağlup edildi ve esir edildiler. Bu esirler Münzir'e getirildi. Münzir hepsini katletti.

Bir müddet sonra Tağlib oğulları Münzir'e ittata terkederek Şam'a gittiler. Tekrar Benî Tağlib ve Bekir oğulları arasında harp çıktı. Gassân Meliki Hâris b. Ebi Şemir el-Gassâni Şam'a gitti ve Tağlib oğullarına uğradı, fakat Tağlib oğulları onu karşılamadılar. Sadece Amr b. Külsûm¹⁴³ onu karşıladı. Buna kızan Hâris Tağlib oğulları ile savaştı. Aralarında savaş iyice kızıştı. Sonunda Hâris ve Gassan oğulları hezimete uğradı. Pekçok kişi katledildi. Bunlar arasında Hâris'in kardeşi de vardı.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Câdü'l-Mevlâ, 99.

¹⁴¹ Hâris el-A'rec'in Nesebi; Hâris el-A'rec b. Ebî Şimr b. Amr b. Hâris b. Avf b. Amr b. Adiy b. Amr b. Mâzin. Bkz. İbn Hazm, 374; Ebû Ubeyd, 267-269; Gassânî Melikidir. Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 471.

¹⁴² Bu şahıs Amr b. Mâi's-Semâ el-Lahmi'dir. Kendisine kuvvetli siyasetinden, sulta ve azametinden dolayı "Mudarritu'l-Hicâre" lakabı verilmiştir. Annesi Hind binti Hâris b. Amr el-Maksur b. Âkil el-Murâr'dır. Annesi aynı zamanda İmru'ül-Kays b. Hucr b. Hâris'in halasıdır. Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 477.

¹⁴³ Nesebi; Amr b. Külsûm b. Attâb b. Sa'd b. Züheyr b. Cüşem b. Bekir b. Hubeyb b. Amr b. Ganm b. Tağlib b. Vâil b. Kâsıt b. Hind b. Efsa b. Du'mi b. Cedile b. Esed b. REbia b. Nizar b. Maâd b. Adnan'dır. Annesi Kuleyb'in kardeşi Mühelhil'in kızı Leyla'dır. (Leyla binti Mühelhil) Bkz. Kurtubi, 117; İbn Hazm, 304.

¹⁴⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 471.

3.2.1.11. Amr b. Hind'in, Amr b. Külsûm et-Tağlibî Tarafından Öldürülmesi

Münzir b. Mâi's-Semâ ve Hârisu'l-A'rec b. Ebi Şimr Cebele arasında Aynu Ubâğ savaşı olmuştur. Bu savaşta Münzir öldürüldü.¹⁴⁵

Bekrîler, Lahmîlere sadakatle itaat ederken, Benî Tağlibliler, Gassânilerden babası Münzir III'in ölümünün intikamını almak isteyen Amr b. Hind'e itaati reddettiler. Amr bunları cezalandırdı. Benî Tağlib ile Bekir arasında çıkan yeni bir ihtilafı kabilelerinin sözcüsü sıfatıyla, her ikisi de Muallaka şairi olan Amr ve Hâris¹⁴⁶ iki taraf arasında hakemlik etmesi için, aynı Lahmî hükümdarına (Amr b. Hind'e) müracaat ettiler.¹⁴⁷

Şair Amr b. Külsûm'ün gururu Lahmî hükümdarı, Amr'ı kızdırdı ve bu sebepten o da başka bir münasebetle şâiri tahkir edince, Amr b. Külsûm hiç düşünmeden hükümdarı öldürdü.¹⁴⁸

Bundan sonra Benî Tağlibliler bağımsız ve hatta Lahmî'ler ile açıkça düşmanlık içinde yaşamışlardır.¹⁴⁹

3.2.1.12. Benî Tağlib ve Bekir'in İmru'ü'l-Kays'a Yardımları

Münzir'in, Hâris b. Amr b. Âkilu'l-Murur'un, oğulları arasında çıkardığı fitne sonucunda Benî Esed kabilesi de, emirleri Hucr'a karşı ayaklandılar. (Hucr Hâris'in oğlu olup Benî Esed üzerine melik tayin edilmişti). Esed kabilesi eskiden beri Hucr'a vergeldikleri vergiyi vermekten kaçındılar. Hucr, Benî Rebîa kabilesi ile kardeşi Seleme (Benî Tağlib'in Meliki) taraftarlarından önemli bir kuvvetle Benî Esed üzerine yürüdü. Savaş Hucr'un üstünlüğü ile son buldu. Hucr, Benî Esed ileri gelenlerini öldürmek istedi. Bir şairin söylediği dokunaklı şiir yüzünden bundan

¹⁴⁵ İbnü'l-Esr, *el-Kâmil*, I, 472.

¹⁴⁶ Nesebi Hâris b. Hillize b. Mekruh b. Büdeyd b. Abdullah b. Mâlik b. Abdü's-Sa'd b. Cûş'am b. Zübyan b. Kinane b. Yeşkur b. Bekir b. Vâil'dir. Bkz. İbn Hazm, 309.

¹⁴⁷ Kinderman, "Tağlib", *İA*, XI, 622.

¹⁴⁸ İbnü'l-Esr, *el-Kâmil*, I, 477; Kurtubi, 117; Kinderman, "Tağlib", *İA*, XI, 622; el-Âlûsî, II, 141-142.

¹⁴⁹ Kinderman, "Tağlib", *İA*, XI, 622.

vazgeçti. Fakat Esed kabilesi karşılaştıkları bu duruma dayanamayarak Kindelilere saldırdılar ve Hucr'u öldürdüler.¹⁵⁰ Bu Hucr, ünlü şair İmru'î'l-Kays'ın babası idi.¹⁵¹

İleride yeniden bir savaşın alevlenmesinden korkan Esedliler, barış yapmak üzere İmru'î'l-Kays'ın yanına bir heyet yolladırlarsa da teklifleri kabul edilmedi. Kendilerine öc alınıncaya kadar mücadeleye devam edileceği cevabı verildi. Öte yandan Bekir ve Benî Tağlib kabileleri, İmru'î'l-Kays'a, yardım edeceklerini bildirdiler. İmru'î'l-Kays taraftarları ile Esedliler arasında savaş başladı; evvela Esedliler yenildiler. İmru'î'l-Kays, Esedlileri tamamıyla yok etmek istiyordu; fakat yardımcıları Benî Tağliblilerle Bekir oğulları, işin daha ileri götürülmesine razı olmayıp yurtlarına döndüler. İmru'î'l-Kays'la Esedliler arasında mücadele İmru'î'l-Kays'ın ölümüne kadar devam etti.¹⁵²

3.2.1.13. Zûkâr¹⁵³ Vakası

Benî Tağlible Bekir kabilesi kırk yıl süren Besûs harbinden sonra, Münzir b. Mai's-Sema vasıtası ile anlaşmışlar, aralarındaki harbi sona erdirmişlerdi. Bu anlaşmadan sonra aralarında dikkate şayan bir harp olmadı. Ancak her iki tarafta birbirinin aleyhine ittifak yapmasına rağmen, bazen de bir harp onları yanyana getirebiliyordu. Böyle olsa bile her iki taraf arasındaki düşmanlık ateşi sönmemiş, her fırsatta yanmaya hazır vaziyette bekliyordu. Zûkâr vakası da bunlardan biridir.

Adiy b. Zeyd et-Temîmî, babası şair Zeyd et-Temîmî'nin hapistedilip, idam ettirilmesi üzerine, İran hükümdarı Hüsrev Perviz nezdinde entrikalar çevirip, Hîre'nin Lahmî hükümdarı en-Nu'man Ebû Ka'bus aleyhine tahrik edince, en-Nu'man ailesi ile birlikte gizlice Zûkâr'daki Şeybân oğullarına¹⁵⁴ geldi; çünkü Kisrâ'dan korkusuna hiçbir Arap kabilesi onu kabul etmiyordu. Burada Hânî b. Mes'ud b. Âmir b. Amr eş-Şeybânî ile karşılaştı. Hânî nüfuzlu ve güçlü bir kimseydi. Soyu, Zülceddeyn ailesine mensup Rebâ'a'dan geliyordu. Bu aile, Kays b. Mes'ud b. Kays b. Hâlid b. Zülceddeyn'in ailesidir. Vaktiyle Hânî'nin kabilesi Kisrâ'ya iyilikte bulunmuştu. Bu sebeple en-Nu'man ailesini Hânî'ye emanet etmek istemedi ise de çaresiz olduğu için, malını da ailesini de ona bıraktı. Malları

¹⁵⁰ İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 451; Çağatay, 73; Dayfi, 233-235.

¹⁵¹ Çağatay, 73.

¹⁵² İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 451-452; Çağatay, 73-74.

¹⁵³ Bekir b. Vâil kabilesine ait Kûfe'ye yakın bir sudur. Bkz. İbn Asâkir, IV, 294.

¹⁵⁴ Şeybân oğulları Bekir b. Vâil kabilesinin alt kollarındandır. Bkz. Câdü'l-Mevlâ, 23.

arasında 400, bir rivayete göre de 800 zırh vardı.

Kendisini kimse kabul etmediği için başka çare bulamayan en-Nu'man, Kistrâ'ya gitmek zorunda kaldı. Onu Sâbât köprüsünde karşılayan Zeyd b. Adiy onu Kistrâ'ya teslim etti. en-Nu'man, esrarengiz bir şekilde öldü.

en-Nu'man ölünce, Kistrâ, onun vali olduğu Hîre'ye Tayy kabilesi reisi İyâs b. Kubeysa et-Tayyî getirdi. İyâs Hânî'den en-Nu'man'ın emanetlerini Kistrâ'ya vermek üzere istedi. Fakat Hânî göndermek istemeyince Kistrâ öfkelen-di. Bu sırada yanında bulunan en-Nu'man b. Zur'a et-Tağlibî¹⁵⁵ de, Bekir b. Vâil kabilesinin yok edilmesini istiyordu. Bu sebeple Kistrâ'ya: "Onlara biraz mühlet verin, nasıl olsa sıcaklar bastırınca Zûkâr'a inerler, o zaman istediğiniz gibi yakalarsınız" dedi. Bunun üzerine Kistrâ, onlar Zûkâr tarafına gelinceye kadar bekledi. Buraya geldiklerinde Kistrâ, Nu'man b. Zura'yı onlara elçi olarak gönderdi ve kendilerine: "Ya elinizdekileri vereceksiniz, ya memleketi terk edeceksiniz, yahut ta harp edeceksiniz" dedi. Hânî taraftarları başlarına Hanzala b. Sa'lebe el-İclî'yi getirmişlerdi. Hanzala harpetmek istediklerini bildirdi ve Kistrâ'ya harp ilan etti. Bu talebin reddedilmesi ve Bekrîlerin Irak'a akınlar yapmaya başlaması üzerine Kistrâ bunlara İyâs'ın kumandasında bir ordu gönderdi. Bu ordu da, en-Nu'man b. Zura'nın kumandası altında, Tağlib ve Nemirler, Halid b. Yezid el-Behranî'nin emri altında Mezopotamya'daki İyâd ve Kudâa kabileleri ile, Hâmarz ve Haneber'in kumanda ettikleri her biri biner kişilik iki İran süvari müfrezesi bulunuyordu. Hânî'nin kumandası altında bulunan Bekir kabilesi, Zûkâr'a konmuşlardı. Bunlara tâbi bulunan İcl kabilesinin reisi Hanzala b. Sa'lebe'nin tavsiyesi üzerine, Hânî, en-Nu'man'ın silahlarını Bekir efradına dağıttıktan sonra, şairler tarafından çok defa methedilmiş olan Arap tarihinin en meşhur muharebelerinden biri vukua geldi. Bekrîler İranlılar'ı ağır bir hezimete uğrattılar. Bütün komutanlar öldürüldü ve İran ordusu dağıtıldı.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Nesebi; Nu'man b. Zür'a b. Hermiyy b. Seffah'tır. Bkz. İbn Hazm, 306.

¹⁵⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 431-435; et-Taberî, I, 478-482; İbn Asâkir, IV, 293-294; İbn Haldun, II, 266-267; Schleifer, "Bekir", *İA*, II, 456; Câdü'l-Mevlâ, 6-39; el-İsfahânî, XXIV, 54-71; Sarıçam, 5.

Bu savaşın Peygamberin doğumundan kırk sene sonra meydana geldiği rivayet edildiği gibi, Bedir gazvesinden ancak birkaç ay sonra, daha itimada lâıık olan diğer bazılarına göre ise, Hz. Peygamberin Mekke’de nübüvvetini ilan etmesi akabinde vukua gelmiştir. Bir rivayete göre; Hz. Peygamber, muharebe esnasında, Bekrîler’in galip gelmesi için dua etmiş ve galibiyet haberi alınca, bu galibiyeti Bekrîler’in kendilerine atfetmiştir.¹⁵⁷

Zûkâr muharebesinden sonra Bekir kabilesi, İslâmiyeti kabul edinceye kadar, istiklâlini muhafaza etmiştir.¹⁵⁸

Bu savaştaki en-Nu’man b. Zura et-Tağlibî’nin Bekir kabilesine karşı olan tavrı ve düşünceleri, Benî Tağlib’le Bekir arasındaki düşmanlık ateşinin en ufak bir fırsatta tekrar yandığının bir işaretidir.

3.2.2. Benî Tağlib’le Diğer Komşu Kabileler Arasındaki Savaşlar

3.2.2.1. Benî Yerbû’ İle Savaşlar

Bu savaşların çoğunda Benî Yerbû’ yenilmiştir. Bunlardan bazıları; Yevmü Sebra,¹⁵⁹ Yevmü Irâb,¹⁶⁰ Yevmü’l-Live¹⁶¹ ve Yevmü Zurûd¹⁶², dur.

¹⁵⁷ el-Mes’udi, I, 278; el-İsfehânî, XXIV, 72-76.

¹⁵⁸ Schleifer, “Bekir”, *İA*, II, 456.

¹⁵⁹ Kehhâle, I, 121.

¹⁶⁰ el-Bekrî, I, 133; Kehhâle, I, 121.

¹⁶¹ Kehhâle, I, 121; el-Meydanî, II, 434.

¹⁶² İbn Asâkir, III, 139; Kehhâle, I, 121; el-Meydanî, II, 440.

3.2.2.2. Benî Şeybân İle Savaşlar

Benî Tağliblilerle Benî Şeybân arasında birçok savaşlar olmuştur. Bu savaşların bazıları: Fatîma Savaşı, Bayrende Fatîma denen yerde olmuştur. Bu savaşı Benî Tağlib kazanmıştır.¹⁶³

Deyru Libbâ¹⁶⁴ savaşı ve Uneyza¹⁶⁵ harbleri de Benî Tağlib ile Şeybân arasındaki önemli harplerdir.

¹⁶³ el-Bekrî, IV, 267; Kehhâle, I, 121.

¹⁶⁴ el-Bekrî, II, 595; Kehhâle, I, 121.

¹⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 464; Kehhâle, I, 121.

4. BENÎ TAĞLIB'İN DİNİ YAŞANTISI

Tağlib kabilesinin komşularını incelerken, çoğunun Hristiyan olduğunu gördük.

Kesin bir tarih tespit edilememekle beraber, Hristiyanlık Suriye ve Irak'tan, Arabistan'a girmiştir. Araplar arasındaki Hristiyanlık tarihi Gassânîlerin bu dini kabul etmeleri ile başlatılabilir. Bunların reisi el-Hâris b. Cebele gayretli bir monofizit idi. Hristiyanlık hudutlardan yavaş yavaş içerilere nüfuz etmiştir. Eyle'da, Dûma'da ve Teymâ'da piskoposların bulunduğu zikredilmektedir. En çok Hristiyanlık tesiri altında kalan kabileler şunlardır: Batıda; Gassân, Cüzâm ve Lahm, Doğuda; Tağlib, Bekir, İcl, Hanife, Rebîa, Temîm ve Tenûh. Merkezde ise; Tayy, Sa'lebe, Kudâa'nın bir kısmıdır.¹⁶⁶

Tağlib kabilesinin, komşusu Rumlardan etkilenecek¹⁶⁷ İslâm'ın zuhurundan az önce¹⁶⁸ Hristiyan dinine girdiğini söylemek mümkündür.

Hristiyan olmadan önce ise, diğer putperest kabileler gibi, Bekir kabilesi ile birlikte, Uvâl (Bahreyn'in eski adı) putuna taparlardı.¹⁶⁹

Arapların putlardan başka, Tâğut denilen tapınakları vardı. Tâğutlar Kâbe'den ayrı olup Hicaz'da ve diğer yerlerde yüz kadar vardı. Araplar Kâbe'ye gösterdikleri gibi onlara da saygı gösterirler, etrafını tavaf ederler, önlerinde kur'a okları çekerler, hediyeler sunarlar ve kurbanlar keserlerdi.¹⁷⁰

Zû'l-Kaabât tapınağı ise böyle bir tapınak olup Sindâd mevkiinde

¹⁶⁶ Kramers J.H., "Nasara", *İA*, IX, 77; Hasan İbrahim Hasan, I, 76.

¹⁶⁷ ez-Zer'î, Muhammed b. Ebî Bekir, *Za'du'l-Mead Fi Hedyi Hayru'l-Ibad*, (thk: Abdulkadir Arnaut, Şuayb Arnaut), Beyrut 1986, III, 316; Kalkaşandî, 187; Cevad Ali, VI, 220.

¹⁶⁸ Hasan İbrahim Hasan, I, 75-76; Kinderman, "Tağlib", *İA*, XI, 622.

¹⁶⁹ Schleifer, "Bekir", *İA*, II, 455; Kinderman, "Tağlib", *İA*, XI, 622.

¹⁷⁰ Çağatay, 99.

bulunuyordu. Bu tapınak Vâil oğulları, Bekir ve Benî Tağlib kabileleri ile İyad kabilesinin tapınağı idi.¹⁷¹

Tağlib kabilesinin Hıristiyanlığı hakkında ise; Hz. Ali'den rivayet olunan bir söze göre bunlar bu dinden sadece içki içmeyi öğrendikleridir.¹⁷²

İbn Abbas yoluyla gelen bir rivayette, “Hıristiyan Tağlib kabilesinin kestikleri hayvanların eti yenilmez, kadınlarıyla da evlenilmez. Çünkü onlar ne bizdendir (Müslümandır) ne de kitap ehliendirler.”¹⁷³ denilmektedir.

Hz. Peygamber (SAV)'den gelen bir rivayette ise, Tağlib kabilesi Arapların en şerlisi¹⁷⁴ ve İslâm'a en düşmanı¹⁷⁵ olarak tavsif edilir. Buna rağmen, İbn Sa'd'ın rivayetinde Hz. Peygamber ile görüşmeye gelen Benî Tağlib heyetinin içinde Müslümanların da bulunması¹⁷⁶ bunların bir kısmının da İslâm'ın zuhurundan sonra Müslüman olduğunu gösterir.

Hıristiyanlık onlara derinlemesine nüfuz etmemiş olmasına rağmen Benî Tağlibliler İslâm'ın ilk asırlarından itibaren yapılan bütün ihtida gayretlerine karşı Hıristiyan kalmakta ısrar ettiler. Benî Tağliblilerin sadece küçük bir kısmı, belki de Tayy'lar ile aynı sınırı paylaşan Benî Tağlibliler emniyetlerini sağlamak için, Hz. Peygamberin tebliğ ettiği dini kabul etmiştir.¹⁷⁷

Bunların belli bir kısmının Müslüman olduğunu tespit etmemize rağmen beldelerinde bu Müslümanları temsil eden bir imama ve ibadet edecekleri bir mescide rastlamıyoruz. İbn Sellâm el-Cumahî, bir rivayetinde böyle belirtir. Şöyle ki;

¹⁷¹ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (tah: Taha Abdurrauf Sa'd), Beyrut 1411, I, 213; İbn Hişam, *İslâm Tarihi (es-Sîretü'n-Nebeviyye tercümesi)*, (trc: Hasan Ege), İstanbul 1985, I, 129; Çağatay, 101; İbn Kesir, İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, Beyrut trz., II, 192.

¹⁷² İbn Kesir, Ebû'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsiru İbn Kesir*, Beyrut 1401, II, 21.

¹⁷³ el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Fütûhu'l-Büldân (Ülkelerin Fetihleri)*, (trc: Mustafa Fayda), Ankara 1987, 261.

¹⁷⁴ Tabarânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb Ebû'l-Kâsım, *Müsnedü'l-Şâmiyyin*, (tah: Hamdi b. Abdulmecid), Beyrut 1984, II, 89; Hanbel, Ahmed b. *Müsnedü Ahmed*, Mısır trz., IV, 386-387.

¹⁷⁵ Ma'mer b. Raşid, *el-Câmi li Ma'mer b. Raşid*, (thk: Hubeybu'l-A'zami), Beyrut 1403, II, 66.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut trz., I, 316.

¹⁷⁷ el-Belâzürî, 261; Kinderman, “Tağlib”, *İA*, XI, 622.

“Benî Temîm’den bir adam, Benî Tağlib topraklarına uğrar, orada ne kendisi için ne de hayvanı için yiyecek ve içecek bulur. Benî Tağlib’den bir adama rast gelir ve ona: “Bir mescidiniz yok mu? Altında gölgeleneyim” der. O da ona Cerir’in şu mısrası ile cevap verir; “Bizde mescidde imam da vardır. Benî Tağlib’in beldesine bakarsan ma’mur bir mescit bulamazsın.” Bu rivayetten de bu kabileye ait bir mescit ve kendilerini temsil eden bir imamın bulunmadığını anlıyoruz.¹⁷⁸

¹⁷⁸ el-Cumahî, İbn Sellâm Muhammed, *Tabakatû’s-Şuarâ*, Beyrut, trz. 114-115.

5. SOSYO-EKONOMİK HAYAT

Tağlib kabilesini diğer kabilelerle kıyasladığımızda, karşımıza tipik bir bedevî Arap kabilesi çıkar. Ama onların tarım ve hayvancılık ile uğraşması¹⁷⁹ onların aynı zamanda hadarî bir kabile olduğunu da ortaya koyar. Zira her iki tip yaşayışın kendine has özellikleri vardır.

Arap yarımadası halkı iki büyük kısma ayrılır. Biri şehirlerde Arap'tır ki yerleşmiş olan hadarîlerdir. Diğerleri A'rab'dır (şehirli olmayan) ki çölde oturan bedevîlerdir. Eski zamanlardan beri bu iki kesim arasında büyük fark ola gelmiştir.

Hadarîler dağların arasında ötede beride dağınık halde bulunan verimli, mahsuldar vadiler işgal ederler. Şehir ve hisarlar, bağlar, bahçeler, hurmalıklar, tarlalar, latif mer'alar ile çevrili bulunur. Bunlar bir toprağa yerleşmiş durumdadırlar. Ziraat, ticaret ve hayvan yetiştirmekle uğraşırlar. Lakin bunlar Arapların hakiki numunesi değildir. Meşguliyetlerinin ıslahat ve asayiş yolunda olması tabiatlarının yumuşamasına sebep olmuş, yabancılarla görüşüp kaynaşmaları asıl vasıflarını kaybettirmiştir. Milli vasıflar, asıllarındaki tazelik ve kuvvetleriyle diğer kısım arasında, sayıca çok olan A'rab kısmında muhafaza edilmiştir.

Bedevîler ise çöllerde yaşarlar ve çobanlıkla meşgul olurlar; Baba ve dedelerinden çölün bütün sırlarını öğrenmişlerdir. Göçebe tarzında yaşayıp şurada burada dolaşırlar, kuyuları ve su kaynaklarını takip ederler.

Nerede gölgelik, ağaçlık sürüleri için mer'a bulurlarsa çadırlarını kurarlar. Hayvanları orada otlatıp bitirdikten sonra diğer bir mer'aya giderler. Bir yerde üç dört günden fazla kaldıkları nadirdir. Terk ettikleri yerin otu yeniden yetişerek

¹⁷⁹ el-Belâzurî, 262, (Burada bunların hayvanlarından, ayrıca hayvancılık ve tarımla uğraştıklarından bahs olunur)

onlardan sonra gelecek kabilenin işine yarar.¹⁸⁰

Bu esaslar göz önünde bulundurularak ulaştığımız sonuç ve rivayetlerde verilen bilgilere göre¹⁸¹ Tağlib kabilesi de Arap, yani hadarî bir kavim olarak tavsif edilir.

Bu görüşümüzü, yerleşim yerlerinin çok verimli topraklar olması da destekler. Çünkü bunlar Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki Mezopotamya topraklarında yerleşmişlerdir.¹⁸² Buranın etrafı su kaynakları ile çevrili olup iklimi tarıma müsait olan bir yerleşim yeridir. Böyle mekana sahip bir kabilenin tarım ve hayvancılıkla uğraşmadığını düşünmek doğru olmaz. Bunların şairlerinden el-Ahtal'ın şiirlerinde de dolaylı olarak tarımla alakalı temalar ve kavramlar satır aralarında işlenmiştir.¹⁸³

Bizim bunların tam bir hadarî toplum olduğuna inanmamızı engelleyen husus ise, onların bedevî topluluklar gibi devamlı savaşla meşgul olmalarıdır. Bunların savaşız zamanları geçmemiştir.¹⁸⁴ bundan da onların kendilerini tam bir yerleşik hayata, tarım ve hayvancılığa alıştıramadıkları, hareketli ve sert karakterli bir yapıya sahip oldukları anlaşılır. Bu konuyla alakalı, onların “Arapların en şerlisi” olduğuna dair Hz. Peygamberden bir rivayet mevcuttur.¹⁸⁵

Ayrıca bulundukları bu bölge tarıma elverişliliğinin yanı sıra hem kara hem de deniz ticaret yollarının toplandığı, kilit bir noktadır. Zira Hind ticaret yolu buradan geçtiği gibi, burası aynı zamanda el-Cezire'nin eski ticaret yollarının bir kavşak noktasıdır, şöyle ki;

Arap yarımadası (Akabe Körfezinin ucunda bulunan Eyle'den itibaren Basra Körfezinin sonunda Şattul-Arab'ın döküldüğü yere kadar çepeçevre inci, sedef, bol balık gibi tabii kaynaklara sahip denizlerle çevrili bulunduğu) bir taraftan

¹⁸⁰ Es'ad Mahmut, Seydişehir, *İslâm Tarihi (Tarih-i Din-i İslâm “İslâmiyet Öncesi Araplar Mekke Devri-Medine Devri”)*, (Sad: Ahmet Lütü Kazancı, Osman Kazancı) İstanbul 1983, 134

¹⁸¹ et-Taberî, II, 485; el-Belazuri, 262.

¹⁸² el-Bekrî, II, 505; Kehhâle; I, 120; el-Kurtûbi, I, 115; Ayrıca; Şekil III ve Şekil IV'e bakınız.

¹⁸³ el-Kûreşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebîl-Hattâb, *Cemheratü Eş'aril-Arab*, (thk, tal, şrh: Muhammed Ali el-H'aşimî), Beyrut, 1986, II, 909-918.

¹⁸⁴ Kehhâle, I, 121, Kurtubi, I, 115

¹⁸⁵ Ma'mer b. Raşid, II, 66

Asya'da; Hindistan, Belucistan, İran, Afrika'da; Mısır, Habeşistan, Somali bölgeleriyle kolaylıkla münasebette bulunduğu gibi, Şattü'l-Arab'ı meydana getiren Fırat ile Dicle de iki koldan Irak ve el-Cezire'yi kuşattıklarından küçük Asya'nın içlerine doğru ulaştıran bir yol meydana getirmişlerdir. Kara yoluyla da çölden geçen büyük caddeler el-Cezire'yi, Şam çölü ile birbirine bağlıyordu.

Bu sebepten halkı özellikle sahillerde oturanlar ve şehirlerde yerleşmiş bulunanlar eskiden beri ticaretle uğraşırlardı. Kara yolunda kervanlar, denizden gemiler vasıtasıyla uzak memleketlere ticaret yaparlardı. Hem kara hem de deniz ticaretinde bir hayli ilerlemişlerdi.¹⁸⁶

Benî Tağlib'in bu bağlamda büyük bir kara ticaret kervanı bulunduğu hakkında bir bilgiye rastlayamadık. Yalnız bu ticaret kervanlarının merkezinde olmaları onların ticaret hayatını zorunlu bir hale getirmiş olabileceği kanısındayız. Çünkü Fırat sahilindeki Hîre şehri bu kervanların merkez üstlerinden biri idi.¹⁸⁷

Yalnız bunların deniz taşımacılığı ile uğraştıklarına dair rivayetler mevcuttur. Bunlardan muallaka şairi Amr b. Kûlsûm'ün şöyle söylediği bilinmektedir.

“Yer bize dar gelene kadar yeri dordurduk

Denizin sırtını da gemilerle doldurduk”¹⁸⁸

H. Kindermann bu rivayeti değerlendirirken Amr'ın burada bahsettiği “Fırat'ın suyudur, deniz değildir”, yorumunu yaptıktan sonra, daha o dönemlerde Arapların denize karşı bir yabancılıkları olduğunu, deniz seferinin Araplar arasında pek meşhur olmadığı, bu işe Arapların temkinli baktıklarını ifade etmektedir.¹⁸⁹

el-Mes'udî'nin rivayetinde ise, Fırat'ın üzerinden Hind ve Çin gemilerinin, uzaklardan ticaret amacı ile Hîre'ye geldiğinden bahs olunur.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Es'ad, 141

¹⁸⁷ Es'ad, 143

¹⁸⁸ Kureşî, I, 414

¹⁸⁹ Kindermann, H., “Sefine”, *IA*, X, 311-315.

¹⁹⁰ el-Mes'udî, I, 103.

Bundan da yola çıkarak Benî Tağlib'in kendilerine yakın olan Fırat ve yakın denizler üzerinde gemiler yüzdürdüklerini anlayabiliriz.¹⁹¹ ancak Amr'ın şiirindeki "Denizin gemilerle doldurulması" hususu donanma için mi? Yoksa ticaret için mi? Bu husus, tam net değildir.

Bu imkanlar içindeki Tağlib kabilesi, gerek çöldeki bedevî kabilelerden gerekse böyle etrafı sularla çevrili olmayan hadarî kavimlerden konum itibariyle daha üstündürler ve daha çok avantaja sahiptirler.

Bu sahip oldukları avantajlar onları bir nebze bencilliğe itmiştir. Zira Kelbî şair Cerîr, onların hiç misafirperver olmadıkları hususunda şiirler söylemiştir.¹⁹²

Bu, Cerîr'in geçici bir istihza hevesinden daha derin gerçeklere dayanıyorsa, Benî Tağlib'in sahip oldukları bu avantajlar ve bu avantajların vermiş olduğu gururun, onları diğer aşağı komşularından tecrid etmiş olduğunu gösterir. Bundan ise, bu sahip oldukları nimetleri diğer kardeş ve komşu kabilelerle paylaşma problemi yaşadıkları ortaya çıkar. Kim bilir belki yaptıkları savaşların temelinde de bu nimetleri elden kaçırma korkusu ve kıskançlığı yatmaktadır. O yüzden bu nimetler bu kabileyi hırçın ve saldırgan yapmış olabilir.

Çünkü Arapların kendilerine has, onları diğer kavimlerden ayıran bariz özellikleri ve şahsi vasıfları vardır. Bunlar; zekidirler, secaat, kahramanlık, güzel konuşmak, edebiyat, ahde vefa, cömertlik, misafirperverlik, gurur, istiklal vasfı ve vahşet, Araplar arasında pek muteber vasıflardır.¹⁹³

Biz de bu vasıfları dikkate aldığımızda, Benî Tağlib'in Arapların genel özelliklerinden cömertliğe ve misafirperverliğe aykırı davranışlarını başka türlü açıklayamıyoruz. Ayrıca bunların yaptıkları anlaşmalara pek uymadıklarını, anında saf değiştirebildiklerine şahit oluyoruz.¹⁹⁴ Yalnız güçlü savaşçılara sahip olduklarına

¹⁹¹ Kureşî, I, 414, (Burada yazar "Bahr" kelimesinden kasıt deniz suyudur şerhini yapmıştır).

¹⁹² İbn Abdurrahbi Ahmed b. Muhammed el-Endelûs, (thk: Müfid Muhammed Kamiha), Beyrut, 1983, VII, 208, 209

¹⁹³ Es'ad, 134-140

¹⁹⁴ el-Belâzurî, 262 (Zira burada Hz. Ömer ile yaptıkları akdi pek dikkate almıyorlar)

dair ve savaş konusundaki maharetleri hususunda bilgiler vardır.¹⁹⁵

Bu nimetlere sahip olmalarına ve geniş imkanları ellerinde bulundurmalarına rağmen bu kabilenin zengin olmadığını görüyoruz.¹⁹⁶ Bunun da vakitlerini savaşla geçirdiklerinden ticarete ve tarıma pek eğilemediklerinden kaynaklandığını düşünüyoruz.

Tüm bu bilgilerin toplamından çıkan sonucu şu cümle ile özetlememiz mümkündür: Tağlib Kabilesi, el-Cezire'nin, yaramaz, şımarık, ama bunun yanında önemsenmesi, karşı takıma kaptırılmaması gereken bir çocuğudur.

¹⁹⁵ el-Belâzurî, 260

¹⁹⁶ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Emvâl*, (Trc: Cemaleddin Sağlık), İstanbul, 1981, 47-48
(Burada Nu'man b.Zur'a, bunların fakir bir kabile olduğunu vurgular)

6. DİL ve EDEBİYAT

Arap dili temelde Arap yarımadasının eski yerleşik halkı olan güney Arabistan kökenli Arab-ı Ârîbe'nin lisanıdır. Ya'rub b. Kahtan Âd kavmine galip geldikten sonra konuşma dili Süryaniceden Arapçaya geçti. Bundan Himyer lugâtı meydana geldi. Sonra Kahtanlılardan İkinci Cürhüm Hicaz tarafına göç etti. İbrani asıllı olan Hz. İsmail b. İbrahim onlarla münasebet kurdu. Arab-ı Musta'rebe dilini öğrendi. Evlâdı ise Arab-ı Tâbia adını aldı.¹⁹⁷

Sonra Arabistan'da bulunan Arap kabileleri arasında dikkate değer lehçe farkları ortaya çıktı.¹⁹⁸ bunlardan Rebîa ve Mudar kabilelerinin lehçeleri Keşkeşe ve Keskesedir.¹⁹⁹

Keşkeşe kullanımı, müennes siygâda kâf'ı hitaptan sonrasını Şin'e çevirerek telaffuz etmekle olur. (عليكن- عليكش, بكن- بكش, رايتكن- رايتكش). Bu, bir kısım kabile tarafından vakıf halinde, bazılarınca da geçiş halinde uygulanır. Yine bu kullanım bazılarınca da Şin'in kaf'ı hitabın yerine konup, geçiş halinde kesralı okunması vakıf halinde de sakın okunması şeklinde gerçekleşir. (عليك - عليكش, منك - منكش).²⁰⁰ bu lehçe Yemen kullanımında Şınşine diye isimlendirilir.²⁰¹

Feskese kullanımı ise, müzekker siygâda kaf'ın yerine sîn konması ile gerçekleştirilir. (رايتكم - رايتكس, عليكم - عليكس).²⁰²

¹⁹⁷ Es'ad, 148 – 149.

¹⁹⁸ Es'ad, 152.

¹⁹⁹ es-Suyuti, Abdurrahman Celaledin, *el-Muzhir fî Ulumil-Lugati ve Envâiha*, (şrh, thk ve talk: Muhammed Ahmet Ca'dul-Mevla, Ali Muhammed Becâvi, Muhammed Ebû Fadl, İbrahim), yz trz, I, 221; el- Vâfi, Ali b. Abdü'l-Vahid, Fıkhül-Luga, Kahire-trz, 124.

²⁰⁰ es-Suyuti, I, 221; Es'ad, 151; el-Vâfi, 124.

²⁰¹ es-Suyuti, I, 222; Es'ad, 151; el-Vâfi, 124.

²⁰² es-Suyuti, I, 221; Es'ad, 151; el-Vâfi, 124.

Bu iki değişik lehçe söylem çeşidi müzekker siyga ile müennes siygayı birbirinden ayırmak için kullanılır.²⁰³

Bu ön anlatımdan sonra Rebîa oğullarından olan Benî Tağlib'in lehçesi hakkında da şöyle bir rivayeti nakletmemiz mümkündür. Esmâî'den naklederler. Bir gün Muâviye sofrasında hazır bulunanlara: "Aceba insanların en fasihi (en güzel ve açık konuşanı) kimdir?" diye sordu. İçlerinden biri kalkıp: "Ey Emirü'l Mü'minin Irak'ın ferayesinden, Bekir'in keskesesinden, Benî Tağlib'in keşkeşesinden uzak kalan ve dilimde Kudâa'nın gamgamesi Himyer'in tumtumaniyyesi bulunmayandır" dedi. Muaviye: "peki senin bu tarife uygun olanlar kimlerdir?" deyince; "Ey Emirü'l-Mü'minin, senin kavmindir (Kureyştir)" cevabını verdi. Muaviye: "Doğru söylüyorsun. Peki sen hangi kabiledensin?" dedi. "Cürm (Cerm) kabilesindenim" dedi.

Esmâî, Cürm'ün Araplar'ın fasihlerinden olduğunu beyan ediyor.²⁰⁴

Bu rivayetten yola çıkarak Benî Tağlib'in dilinin fasih olmadığı sonucuna varabiliriz. Ayrıca bunların Rum beldesine yakın olmaları hasebiyle, dil yönünden Bizans'tan etkilendiğini ve dillerinin saf olmadığını anlıyoruz.²⁰⁵

Bu kabileden birçok meşhur şair yetişmiş ve Arap şiir kültüründe yerlerini almışlardır.

Bunların en meşhurları şunlardır:

Mühelhil²⁰⁶, Kuleyb²⁰⁷, Amr b. Külsüm²⁰⁸, Üfnün²⁰⁹, Attâbî²¹⁰, Kutâmî²¹¹,

²⁰³ es-Suyuti, I, 222; Es'ad, 151; el-Vâfi, 124.

²⁰⁴ İbn Abdurabbih, 305-306 (Burada "Tağlib'in Şınşinesi" şeklindedir. Şınşine'de Keşkeşe'nin kullanımının aynısıdır. Bkz; el-Vâfi, 124. Yine aynı eserin III. 274. sahifesinde bu rivayet "Keşkeşe" şeklinde gelmiştir; Es'ad, 152-153

²⁰⁵ es-Suyuti, I, 212; el-Küreşi, II, 917 (Burada Mıstar kelimesinin Bizans dilinden türediğini söylemiştir).

²⁰⁶ Ebû Ubeyd, 355; İbn Hazm, 305; İbn Abdurabbih, III, 310; İbn Kuteybe, 186-187

²⁰⁷ Ebû Ubeyd, 355; İbn Hazm, 305; İbn Abdurabbih, III, 310; İbn Kuteybe, 186

²⁰⁸ Ebû Ubeyd, 355; İbn Hazm, 304; İbn Kuteybe, 141-143

²⁰⁹ İbn Kuteybe, 272; İbn Abdurabbih, III, 204

²¹⁰ İbn Hazm, 304; İbn Kuteybe, 143-594

²¹¹ Ebû Ubeyd, 355; İbn Hazm, 305; İbn Kuteybe, 486-488; el-İsfehâni, XXIV, 21-53

Seffah²¹², Ka'b b. Cueyl²¹³, Âmirâ b. Cueyl²¹⁴, el-Velîd b. Tarif²¹⁵, İmru'î-Kays b. Eban b. et-Tağlebî²¹⁶, Cabir b. Huney²¹⁷, el-Ahnâs b. Şihab²¹⁸, el-Ahtal²¹⁹, A'sa Benî Tağlib²²⁰, dir.

²¹² Ebû Ubeyd, 356; İbn Hazm, 306

²¹³ Ebû Ubeyd, 356; İbn Hazm, 306; İbn Kuteybe, 438

²¹⁴ İbn Hazm, 307; İbn Kuteybe, 438

²¹⁵ Ebû Ubeyd, 356; İbn Hazm, 306-307; el-İsfehânî, XII, 115-130

²¹⁶ es-Sendûbi, Hasan, *Şerhu-Divân-ı Imrîl-Kays*, (şrh: Usâme Selahaddin Meymene) Beyrut 1990, 332

²¹⁷ İbn Abdurrahbih, III, 311

²¹⁸ İbn Hazm, 307; İbn Abdurrahbih, III, 311

²¹⁹ Ebû Ubeyd, 356; İbn Hazm, 305; İbn Abdurrahbih, 325-335; el-İsfehânî, VIII, 290-332

²²⁰ İbn Hazm, 307; Ebû Ubeyd, 356;

II. BÖLÜM

İSLÂMIN ZUHURUNDAN SONRA BENÎ TAĞLİB

1. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE BENÎ TAĞLİB

Tağlib kabilesinin, Hz. Peygamber döneminde İslâm ordusuna karşı herhangi bir saldırısı söz konusu olmamıştır. Çünkü bu dönemlerde bu kabile komşu kabilelerle mücadele halinde idi. Bilindiği gibi Zûkâr vakası da Hz. Peygamberin bi'setinin ilk yıllarında vuku bulmuştu.²²¹ Daha o yıllarda diğer kabilelerle mücadeleleri devam eden Tağlib kabilesinin, İslâm ordusuyla yolları kesişmemiştir.

Ayrıca İslâm ordusu bu dönemde Benî Tağlib'in müttefiki olduğu Bizans'a veya İran'a karşı herhangi bir varlık oluşturmadığından Tağlib kabilesi de İslâm ordusuyla herhangi bir şekilde karşılaşmamıştır.

Buna karşın Cevad Ali'nin kaydettiğine göre, bu kabilenin ihtida etmesi için Hz. Peygamber Zeydül-Hayl'i²²² gönderdi. Bu sırada Tağlib kabilesinin başında Cerrâr isimli bir reis vardı. Zeyd ona ya İslâm'a girmesini ya da kendisiyle savaşılacağını söyledi. O da İslâm'a girmekten kaçındı ve ölene kadar savaştı.²²³

Hicretin onuncu yılında ise Tağlib kabilesinden Müslüman ve boynunda altın haçlar asılı Hristiyanlardan müteşekkil on altı kişilik heyet Medine'de

²²¹ el-Mesudi, I, 278.

²²² Zeyd b. Mühelhil b. Zeyd b. Mühelbi et-Taî. Hicri 9'da müslüman oldu. Hz. Peygamber onu Zeydül-Hayr olarak isimlendirdi. Şair hatib ve cesur bir savaşçı idi. Bkz. el-Âlûsî, II, 127.

²²³ Cevad Ali, VI, 220.

Rasulullah'la görüşmeye geldi.²²⁴ Bu görüşmede Hz. Peygamberle anlaşma yaptılar. Bu anlaşmaya göre Hristiyan dininde kalacaklar ve çocuklarını vaftiz ettirmeyeceklerdi.²²⁵ Bu rivayette geçen anlaşma şartlarını Benî Tağlibliler kendileri, cizye vermekten kurtulmak için Hz. Peygambere sunmuşlardır.²²⁶ Zira Hz. Peygamber hiçbir Hristiyan'ı ihtidaya zorlamamıştır.²²⁷ Bir kere Kur'an-ı Kerim, gayri Müslim fakat "Ehli Kitap Zimmî" statüsündeki İslâm Devleti tebaalarının dinleri konusunda hoşgörü prensibini kanun haline getirmiştir.

Diğer taraftan Hz. Peygamber, Yemen, Umman vs bölgelerdeki Hristiyan zimmîlere de aynı şekilde davranmıştır.²²⁸

Yukarıda bilgileri değerlendirmek gerekirse, ikinci rivayeti dikkate aldığımızda birinci rivayette geçen haberin, ya doğru olmadığını, ya da yanlış aktarıldığını düşünebiliriz. Şöyle ki, Zeydû'l-Hayl'in Cerrâr'a ya İslâm ya da kılıç gibi iki alternatif sunması, İslâm'ın Ehli Kitab'a yaklaşımı ile bağdaşmamaktadır. Çünkü İslâm yukarıda da geçtiği gibi Ehli Kitab'a hoşgörüyle yaklaşmıştır.

Anlaşmadaki önemli bir diğer husus Hristiyan dinini yaşayabilecekler ancak yeni doğan çocuklarını vaftiz ettirmeyeceklerdi. Hz. Peygamberin bundaki gayesi, gelecek nesli Hristiyan kültüründen koparıp, İslâm'a yaklaşmasını sağlamak olmalıdır. Böylece yeni gelen neslin İslâmlaştırılması daha kolay olacaktır.

Dikkatimizi çeken bir husus da bu anlaşma metninde ne cizye ile ilgili

²²⁴ İbn Sa'd, I, 316; İbn Kesir, *el-Bidâye*, X, 93; Hamidullah *Muhammed, İslâm Peygamberi Hayatı ve Faaliyetleri*, (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1991, I, 396; Sarıçam, 218.

²²⁵ İbn Sa'd, I, 316; İbn Kesir, *el-Bidâye*, X, 93; Ebû Ya'la, Ahmed b. Ali b. Mûsanna, (tah: Hüseyin Selim Esed), *Müsnedü Ebil'Ya'la*, Şam 1984, I, 273; el-Buhârî Ebû Abdullah, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu'l-Kebîr*, (tah: es-Seyid Haşimu'l-Nedvi), ırz-trz, IX, 362; Akyüz, Vecdi, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, (Nadir Özkuyumcu, *Asrı Saadette Hristiyanlarla İlişkiler*), İstanbul 1994, II, 405; Sarıçam, 219.

²²⁶ Kinderman, "Tağlib" *İA*, XI, 622.

²²⁷ Wellhausen Julius, *Arap Devleti ve Sukutu*, (çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1963, II; Kinderman, XI, 622.

²²⁸ Hamidullah, I, 396.

nede cizye yerine iki kat zekat ile ilgili bir lafzın geçmemesidir.²²⁹

Benî Tağlibliler bu anlaşmaya uydukları takdirde dinlerini rahatça yaşayabileceklerdi. Ancak bunlar daha sonra bu anlaşmayı bozmuşlardır.²³⁰

Arap olan bu Hristiyan Benî Tağliblilerin Hz. Peygamberle ilgili başka bir münasebeti, kaynaklarımızda bulunmamaktadır.²³¹

²²⁹ Hamidullah Muhammed, *Mecmuatu'l-Vesâiku's-Siyasiyye lil Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilâfeti'r-Raşıde*, Beyrut 1987, 368.

²³⁰ Ebû Ya'la, I, 273; el-Buhari, IX, 362; Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 396.

²³¹ Akyüz, II, 405.

2. DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE BENÎ TAĞLİB

2.1. Hz. Ebû Bekir Döneminde Benî Tağlib

Hz. Peygamberin vefatından sonra halife olan Hz. Ebû Bekir dönemi, ridde savaşları, yalancı peygamberlerle mücadele ve fetihlerle geçti. İşte bu dönemde İslâm ordusu, Tağlib kabilesi ile dolaylı olarak birçok savaşlar yapmıştır.

Bu dönemde Tağlib kabilesini ilk olarak İslâm ordusuna karşı, yalancı peygamber Secâh'ın müttefiki olarak görüyoruz.

2.1.1. Secâh Hadisesi ve Benî Tağlib

Hz. Peygamber Zibrikân b. Bedir, Kays b. Âsım, Vekî b. Mâlik, Mâlik b. Nüveyre gibi bazı kişileri Temîm kabilesinin başına sorumlu olarak görevlendirmiştir. Hz. Peygamberin vefatından sonra bunlardan bazıları, bağılıklarını sürdürdüler ve Hz. Ebû Bekir'e zekat göndermeye devam ettiler. Mâlik b. Nüveyre gibi bazıları da zekat göndermekten vazgeçtiler. Üçüncü bir grup da, zekat gönderip göndermemekte tereddüt ettiler. Bu farklı tavır onları birbirine düşürdü. Anlaşmazlık sürerken Secâh bint Hâris²³² isimli kadın kendileriyle temas kurdu. Secâh ve babası, Tağlib kabilesi içinde yaşamakla beraber Temîm'den Benî Yerbû''ya mensup idiler.²³³

Secâh el-Cezire'den gelip peygamberlik iddiasında bulundu. Kendisi ve yakınları Benî Tağliblilerden olan dayıları arasında el-Huzeyl b. İmran ile birlikte, Rebîa'nın uzak kollarının liderliğini yapıyordu. Huzeyl Hıristiyan idi, fakat dinini

²³² Secah, Evs b. Hıkk b. Üsame b. Ğuneyr b. Yerbû' b. Hanzala b. Mâlik b. Zeydi Menat b. Temîm'in kızıdır. Başka bir rivayete göre Secah, el-Hâris b. Ukfân b. Suveyd b. Halid b. Üsâme'nin kızıdır. Bkz. el-Belâzurî, 144; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 326; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 320 (Burada Beni Tağlib'den olduğu rivayet olunur).

²³³ et-Taberî, II, 268; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 325; Wellhausen Julius, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş*, (çev. Fikret İşıltan), İstanbul 1960, 10; Yıldız, II, 38.

birakıp ona tâbi oldu. Onunla birlikte Akka b. Hilâl, Nemrliler, Ziyâd b. Fullân, İyâdlılar, es-Selîl b. Kays, Şeybânîlilar arasında bu irtidat hareketinin başını çekiyordu.²³⁴

Secâh, kendisine tabi olan Benî Tağlibli Hristiyanlardan büyük bir kalabalığı arkasına alarak, Hz. Ebû Bekir ile savaşmak üzere yola koyuldu. Benî Temîm bölgesine geldiği zaman Benî Yerbû' kabilesinin reisi olan Mâlik b. Nüveyre'ye elçi göndererek kendisine katılmasını istedi. Mâlik b. Nüveyre, Ebû Bekirle savaşma kararından dolayı onu överek yardım vaadinde bulundu. Ancak Secâh'a önce kendisine karşı olan Temîm kabilesinin bazı kolları ile savaşması gerektiğini söyledi. Secâh bu arada Mâlik b. Hanzale oğullarının reisi Vekî b. Mâlik'e de elçi göndererek yardım istedi. O da yardım vaadinde bulununca, Vekî, Mâlik ve Secâh birlikte hareket edip savaşa başladılar.²³⁵ Secâh bir gün secili olarak şu sözleri söyledi: "Bulutların Rabbi, Ribâblar'la savaşmanızı size emrediyor" ve onlarla savaştı. Ribâblılar onu mağlup ettiler. Onlardan başka kimse, Secâh'la savaşmadı. Secâh, Hecer'de (Yemâme) bulunan Müseylimetü'l-Kezzab'ın yanına geldi ve onunla evlendi. Kendi dini ile onun dinini birleştirip tek bir din yaptı.²³⁶

Bu sırada Halid b. Velîd'in Yemâme'ye geldiğini duyan Secâh ve diğer İslâm düşmanları korkuya kapıldılar ve geri çekilmek zorunda kaldılar. Mâlik b. Nüveyre, yaptıklarına pişman olmuş ve ne yapacağını şaşırmişti. Temîm kabilesinin diğer ileri gelenlerinin durumları da ondan farksızdı. Ancak kabile büyüklerinden bazıları açıkça pişmanlıklarını belirterek Halid b. Velîd'e zekat gönderdiler. Mâlik ise, Benî Yerbû'nun dağılmasını emretti. Nitekim Halid b. Velîd, el-Bitâh'a geldiğinde ortalıkta kimse kalmamıştı. Etrafin iyice aranması neticesinde Mâlik ve Benî Yerbû'dan bazı kimseler yakalandılar. Halid, onları önce hapsedtirdi, sonra da öldürttü.²³⁷

Benî Yerbû'nun hezimete uğramasıyla, Temîm kabilesi yeniden İslâm'a döndü.²³⁸

²³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 326.

²³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 326; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 320.

²³⁶ el-Belâzurî, 144-145.

²³⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 328-330; Yıldız, II, 39.

²³⁸ Yıldız, II, 39.

Daha sonra Müseylimetü'l-Kezzab (Halid b. Velîd tarafından) Yemâme'de ortadan kaldırıldıktan sonra Secâh, el-Cezire'deki Benî Tağlibli dayılarının yanında gitmiş, Müslüman olmuş ve onların yanında ölmüştür.²³⁹

2.1.2. Halid b. Velîd'in İslâm Fetihleri ve Benî Tağlib

Hiz. Ebû Bekir döneminde İslâm ordusu güçlenmiş, Bizans ve İran'ın sultanı altında bulunan bölgelere akınlar yaparak, buralara İslâm'ı taşımaya başlamışlardı. Bu ordunun başında büyük komutan Halid b. Velîd bulunuyordu.

Bizans ve İran'a karşı yapılan bu savaşlar, dolayısıyla müttefikleri olduğu Arap kabileleri, özellikle de Benî Tağlibliler'i savaşın içine sürüklemişti. Tağlib kabilesi artık kendini İslâm ordusunun yanı Halid b. Velîd'in karşısında buldu.

Halid b. Velîd, Ardeşir ve Şirûye'nin ölümünden sonra İran İmparatorluğunda hüküm süren büyük karışıklıklar esnasında Medayin'e bile kolayca girebilecek güçte idi. Ebû Bekir'in emri gereği arka tarafını emniyete almadan böyle bir girişimde bulunamazdı. Bu sebeple hududu İran garnizonlarından tamamen temizlemek için Fırat boyunca ilerledi. Evvela Enbar'ı²⁴⁰ sulhen aldı. İranlı kumandan Şirzâd şehri terketmek zorunda kaldı.²⁴¹

Hicretin 12. Yılında, Halid b. Velîd Anbar'ın fetih işini bitirdikten sonra oraya Zibrikân b. Bedr'i yerine bırakarak Aynu't-Temr'e²⁴² yürüdü. Aynu't-Temr'de Behrâm Cûbin'in oğlu Mihran, İranlılar'dan büyük ve kalabalık bir asker grubu ile birlikte bulunuyordu. Diğer taraftan Ebû Akka'nın oğlu Akka'da Araplardan Nemr,

²³⁹ el-Belâzurî, 145; Ayrıca Secah hadisesi hakkında geniş bilgi için bkz. et-Taberî , II, 268-271; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 325-328; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 319-321; Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş*, 9-11; el-Becâvi Ali Muhammed, *Eyyamu'l Arab-ı fi'l İslâm*, Beyrut 1988, 153-154; Hizmetli Sabri, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devrinin Sonuna Kadar)*, Ankara 1991, 194-195; Brockelman C, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, (Çev.Neşet Çağatay), Ankara 1954, 47-48.

²⁴⁰ Enbâr: Enbâr şehri, Fırat'ın yukarısında ve sol sahilinde şimdiki TellAkr'ın yerinde bulunmaktaydı. Bkz. el-Bekrî, I, 197; Yâkût, *Mu'cemu'l-Büldân*, Beyrut-trz., I, 257; Wellhausen, *İslâm'ın En Eski Tarihi*, 39.

²⁴¹ Wellhausen, *İslâm'ın En Eski Tarihi*, 39.

²⁴² Aynu't-Temr: Kûfe'nin batısında, Enbâr'ın yakınlarında bir bölge. Bkz. Yıldız, II, 50.

Tağlib, İyad ve başka kabilelerden büyük bir topluluğun başında olduğu halde İran ordusu ile birlikte bulunuyordu.

Akka Halid b. Velîd'in üzerine yürüdü. Halid b. Velîd Akka'yı esir aldı. Akka'nın ordusu dağıldı, birçoğu esir düştü.

Bu durumun haberi Mihran'a ulaşınca, askerleri ile birlikte kaçtılar ve kaleyi bıraktılar. Kaçan Akka'nın ordusu ise bu kaleye sığındı. Halid b. Velîd bu kaleyi kuşattı ve ele geçirdi. Bu askerleri de esir aldı. Akka'yı öldürdüğü gibi onların tümünü de öldürdü. Kaledaki malları ganimet olarak aldı. Kadın ve çocuklar da esir alındı.²⁴³

Halid b. Velîd Aynu't-Temr'de iken, en-Nüseyr b. Deysem b. Sevr'i, Tağlib kabilesine ait bir suya gönderdi; en-Nüseyr geceleyin onları bastırdı, öldürdü ve esir aldı. Esirlerden birisi, Rebîa kabilesinden bir kolun yerini göstermesi şartıyla kendisinin azad edilmesini istedi. en-Nüseyr bu teklifi kabul etti ve bu kabilenin üzerine yürüdü. Geceleyin onları bastı; ganimet ve esir aldı. Oradan kara yolu ile Tıkrît tarafına geçti. Müslümanlar ganimet aldı.²⁴⁴

Halid b. Velîd daha sonra Dumetü'l-Cendel'e²⁴⁵ geldi ve burayı da fethetti.²⁴⁶

Bu fetihten sonra Halid b. Velîd tekrar Hîre'ye döndü. Fakat Akka'nın ve diğer kardeşlerinin intikamını almak isteyen ve İranlılar tarafından Bağdat üzerinden Zermihr ve Rûdbih kumandasında takviye edilen Benî Tağlib ve müttefiklerinin yeniden yığınak yapmaları Halid b. Velîd'i yeniden Aynu't-Temr'e yönelmeye mecbur etti. Enbâr kumandanı olan Temîmli Ka'kâ' b. Amr evvelce bir düşman grubunu Huseyd yanında dağıtmıştı. Bundan sonra İranlılar Mahbûzân kumandasında, Akka gibi bir Secâh taraftarı olan Hüzeyl b. İmrân

²⁴³ et-Taberî , II, 324; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 363; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 349-350; el-Becâvi, 195-196; Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihi*, 39; Fayda Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul 1990, 344-345; Yıldız, II, 50-51.

²⁴⁴ el-Belâzurî, 356.

²⁴⁵ Dumetü'l-Cendel: Şam'a yedi gün uzaklıkta bir mekan. Bkz. İbn Asâkir, II, 487.

²⁴⁶ et-Taberî , II, 324; el-Belâzurî, 161; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 364; el-Bacâvi, 197-198.

kumandasında Musayyah'da²⁴⁷ toplandılar. Halid b. Velîd üç ordu birliği ile onlara burada bir baskın yaptı. Çok azı canını kurtarabildi.²⁴⁸

Benî Tağlibli Rabia b. Büceyr, es-Seni ve el-Biştir denen yerde idi (el-Biştir ez-Zumeyl'in²⁴⁹ kendisidir). Rabia Akka'nın başına gelenlerden hiddetlenmiş ve Rudbeh ve Zermihr ve Huzeyl ile sözleşmiş idi. Fakat Halid b. Velîd Musayyah'ta toplananları ele geçirip Ka'kâ' ve Ebû Leylâ ile geceleyin buluşmak üzere sözleştikten ve bunların üzerine geceleyin baskın yapmalarını emrettikten sonra Musayyah'tan ayrıldı ve arkadaşları es-Seni'de bir araya geldi. Onları üç kola ayırdı, kılıçlarını çekerek hücum ettiler. Hiçbir kimse onlardan kurtulamadı. Halid b. Velîd ganimet ve esirler aldı. Bu olayların haberini ve ganimetlerin beşte birini Ebû Bekir'e gönderdi.²⁵⁰

Ali b. Ebî Tâlib, Benî Tağlibli esirler arasından Rabia b. Büceyr'in kızı es-Sahbâ'yı satın aldı. Ondan Ömer ve Rukiyye adındaki çocukları oldu.²⁵¹

Hüzeyl b. İmran, Musayyah'da yenilince, Biştir'de bulunan Attâb b. Füllân'ın yanına büyük bir asker grubu ile sığındı. Halid b. Velîd aniden üzerlerine üç koldan saldırdı. Onlardan birçok kişi öldürüldü. Ganimetler paylaşıldıktan sonra beşte biri de Hz. Ebû Bekir'e gönderildi.²⁵²

Halid b. Velîd Biştir'den er-Rudâb²⁵³ üzerine yürüdü. Burada Akka'nın oğlu Hilâl b. Akka bulunuyordu. Etrafindakiler dağılınca Hilâl oradan ayrıldı. Halid b. Velîd'de Rudâb'da herhangi bir mukavemet ile karşılaşmadı.²⁵⁴

Daha sonra Halid b. Velîd, er-Rudâb'dan Fırad üzerine yürüdü. Fırad, Şam,

²⁴⁷ Musayyah: Irak'tan gelirken Şam hududunun sonunda bir mekan. Bkz. el-Bacâvi, 197.

²⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 365; Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihi*, 40; el-Kellâî, Süleyman b. Musa, *el-İktifau Bima Tedammene Min Megâzi Rasulullah Ve's-Selâsetü'l-Hûlefa*, (thk: Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali) Beyrut 1997, IV, 105-107.

²⁴⁹ ez-Zumeyl: Bekir diyarında Biştir'in yanında Rusafen'in doğusundadır. Bkz. İbn Asâkir, III, 151.

²⁵⁰ et-Taberî, II, 324; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 366; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 352.

²⁵¹ et-Taberî, II, 327; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 366; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 352; el-Belâzurî, 160 (Burada Habib b. Büceyr'in kızı Ümmü Habîb es-Sahbâ olarak geçer).

²⁵² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 366.

²⁵³ er-Rusâfe'de bir mekan olup Tağliblilere aittir. Bkz. Bekrî, III, 50.

²⁵⁴ et-Taberî, II, 328; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 366; el-Kellâî, IV, 110.

Irak ve el-Cezîre arasında bir yerdedir. Bizanslılar hamiyete gelerek kendilerine komşu olan silahlı Farslardan yardım istediler, onlar da yardım ettiler. Onlarla birlikte Tağlib, İyâd ve Nemr'e mensup kimseler de Fırat'ı geçerek Irak'ın Mezopotamya ve Suriye ile birleştiği Fırat'da ordugâh kurmuş olan Halid b. Velîd'e taarruz ettiler. (12/634). Fakat Halid b. Velîd bunları büyük kayıplar verdirmek suretiyle hezimete uğrattı.²⁵⁵ Rivayete göre yüz bin kişi maktul düşmüştür.²⁵⁶

Seyf, Halid b. Velîd'in bu Araplara karşı duyduğu düşmanlığı İranlılara karşı hırsından daha sık tebarüz ettirmekte ve bu adaveti hakikaten öldürücü olarak tasvir etmektedir. Halid b. Velîd bunları Ridde'ye iştiraklerinden dolayı tedibe mecburdu ve İslâm'ı umumi bir Arap meselesi olarak gördüğü için, bu Hıristiyan Arapların Acemlerin tarafında bulunmalarını umumiyetle gayri tabii buluyordu.²⁵⁷

Bundan sonra başkumandan olarak Halid b. Velîd'in Suriye fetihleri Hz. Ebû Bekir'in 22 Ağustos 634 yılındaki vefatına kadar devam etti.

Daha sonra başkumandanlık Halid b. Velîd'den Ebû Ubeyd'e geçti. Bu değişim Hz. Ömer'in halife olması ile birlikte gerçekleşti. (H.13). Halid b. Velîd komutanlık vazifesine Ebû Ubeyd'in emrinde de devam etti ve fetihlere katıldı.²⁵⁸

2.2. Hz. Ömer Döneminde Benî Tağlib

Hz. Ömer döneminde de, Hz. Ebû Bekir döneminde başlayan fetihler son hızla devam etti. İran'la ve Bizans'la dolayısıyla bunların müttefiki olan Benî Tağliblilerle de bu dönemde sık sık savaşlar yapıldı.

Bu dönemde Tağlib kabilesi ile ilk karşılaşma, Müslümanlar için bahtsız

²⁵⁵ et-Taberî , II, 328; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 367; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 352; Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihi*, 40; el-Kellâf, IV, 110; Kehhâle, I, 122.

²⁵⁶ et-Taberî , II, 328; el-Kellâf, IV, 110.

²⁵⁷ Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihi*, 41.

²⁵⁸ Wellhausen, *İslâmın En Eski Tarihi*, 53; Ayrıca, Halid b. Velid'in Hz. Ömer tarafından Başkumandanlıktan azli hususunda geniş bilgi için bkz. Fayda, *Halid b. Velid*, 423-441; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 369.

geçen Köprü savaşından sonra oldu. Bu savaştan sonra Müsennâ b. Hârise,²⁵⁹ en-Nüseyr ile Huzeyfe b. Mihsan'ı Haffan'a gönderdi. Onlar, Benî Tağlibden bir topluluğa saldırdılar. Daha sonra ırmağı geçip Tikrît'e geldiler ve orada davarlar ve develer ele geçirdiler (H.13)²⁶⁰

Müsennâ b. Hârise, H.13'te Büveyb'de²⁶¹ Farslılar'a karşı (Farslı komutan Mihranü'l-Hemzanî'ye) yapmış olduğu savaşta, Hristiyan olan Nemirli Enes b. Hilâl ve Benî Tağlibli bir grup gencin Arap milliyetçiliği duygusu ile yardımını aldı. Tüm Araplar Acemlere karşı Müsennâ tarafını tuttu. Hatta Mihran'ı da Benî Tağlibli bir genç öldürdü. Ve Mihran'ın üzerindeki bütün eşyalarını Müsennâ o gence verdi.²⁶² Bu Benî Tağlibli gencin ismi Abdullah b. Küleyb b. Halid olarak geçmektedir.²⁶³

Aynı yıl içinde, Müsennâ, Bağdat'tan Enbâr'a dönünce Mudarib el-İclî'yi bir topluluk ile birlikte Kebâs üzerine gönderdi. O sırada Kebâs'ın başında Benî Tağlibli Faris el-Unnâb bulunuyordu. Daha sonra Müsennâ'nın kendisi de onlara yetişip onlarla birlikte yola devam etti. Kebâs'a vardıklarında orada bulunanların Faris el-Unnâb ile birlikte gitmiş olduklarını gördüler. Bunun üzerine Müslümanlar onun peşine takıldılar, Kebâs'tan ayrıldıktan sonra ona yetiştiler. Onunla beraber olanlardan geride kalanları öldürdüler ve bu konuda oldukça ileri gittiler. Enbâr'a geri döndüklerinde Müsennâ, Benî Tağlibli Furât b. Hayyan ile Uteybe b. en-Nehhâs'ı serbest bırakıp Sıffîn'da bulunan Benî Tağlib'in kollarına baskın yapmalarını emretti. Daha sonra Müsennâ da onların arkasından giderek geride kalan Müslümanların başına Hüceymli Amr b. Ebî Selmâ'yı bıraktı. Sıffîn'e yaklaştıklarında orada bulunanlar kaçtılar ve Fırat'ı aşp el-Cezire'ye vardılar. Bu sırada Müsennâ ve arkadaşlarının azıkları tükendiğinden son derece lâzım olanların dışında kalan develerini yediler. Yiyecek bir şeyleri kalmadığı bir sırada Debâ ve Havrânlılardan bir kervana rastladılar. Kervanda bulunanları öldürdüler ve eman sahibi Benî Tağlibli üç kişiyi esir aldıkları gibi kervanı da aldılar. Müsennâ onlara:

²⁵⁹ Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî: Beni Bekir kabilesinden olup H.9'da müslüman oldu. Keskin görüşlü ve cesaretinden dolayı İslâmın büyük kumandanlarından oldu. H.14'te Kadisiye Savaşından önce öldü. Bkz. el-Becâvi, 178.

²⁶⁰ el-Belâzurî, 357.

²⁶¹ Büveyb: Irak havzasından akan ve Fırat'ın kollarından biri olan bir nehir. Bkz. İbn Asâkir, I, 512; el-Becâvi, 226.

²⁶² et-Taberî , II, 369-375; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 403-407; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 29; el-Becâvi, 226-228; Kehhâle, I, 122.

²⁶³ et-Taberî , II, 372.

“Haydi bana kılavuzluk ediniz” deyince, onlardan birisi:

“Benim aileme ve malıma eman verecek olursanız sizlere Benî Tağlibden bir kabileyi gösteririm” dedi. Müsennâ ona, istediği emanı verdi ve gün boyunca bu kişi onlarla birlikte yola devam etti. Müsennâ Benî Tağlibliler üzerine akşam üzeri davarlar sudan gelip, sahipleri de evlerin avlularında oturmuş dinlendikleri bir sırada hücum etti. Savaşçıları öldürdü, çoluk çocuğu esir aldı, malları da önüne katıp götürdü. Benî Tağlibliler Zu’r-Ruveyhile oğullarından idiler. Müsennâ ile birlikte bulunan Rebâlılar paylarına düşen ganimetlerle esirler satın alıp onları hürriyetlerine kavuşturdular. Araplar Cahiliye Döneminde esir aldıkları zamanlarda, Rebâlılar esir almazdı.

Müsennâ’ya çoğu kimsenin Dicle kıyısını kasıp kavurduğu haberi verilince, sağ ve sol kanatlarında ikisi de Şeybânî olan Nu’mân b. Avf ile Matar, ileri kuvvetlerinin başında Gilfân’lı Huzeyfe b. Mihsan olduğu halde yola koyuldu. Dicle kıyılarını kasıp kavuran kimseleri takip etmeye başladılar ve onları Tikrît’de²⁶⁴ yakaladılar. Diledikleri gibi ganimet aldılar sonra Enbâr’a geri döndüler. Uteybe ve Furât beraberindekilerle birlikte Sıffîn üzerine baskın yapıncaya kadar yollarına devam ettiler. Sıffîn’da Nemrlilerle Tağlibliler dayanışma halinde bulunuyordu. Onlara yaptıkları baskında bir kısmını suya attılar. Suya atılanlar “Boğuluyoruz, boğuluyoruz” diye bağırınca, Uteybe ile Furât askerleri teşvik ederek: “Bu boğulma yakmanın bir karşılığıdır” diyerek sesleniyorlardı. Bununla Cahiliye Dönemindeki bir olayı onlara hatırlatmak istiyorlardı. Bu olayda Bekir b. Vâil’den bir grup kimseyi bir korulukta yakmışlardı. Akabinde hepsini suda boğduktan sonra Müsennâ’nın yanına vardılar. Hz. Ömer bunun haberini alınca, Uteybe ile Furat’ı yanına çağırarak bu sözleri ne maksatla söylediklerini sordu. Her ikisi de bunu intikam almak gayesi ile değil de bir deyim olarak söylediklerini bildirince, Hz. Ömer bu konuda onlardan yemin istedi ve arkasından her ikisini de Müsennâ’nın yanına gönderdi.²⁶⁵

Burada, Benî Bekir kabilesinin eline fırsat geçtiğinde Tağlib kabilesine karşı bu imhacı tavrı, Bekir ile Tağlib arasındaki eski düşmanlığın tamamiyle unutulmamış olduğunu göstermektedir.²⁶⁶

²⁶⁴ Tikrît: Dicle üzerinden İran’ın başkenti Medain’in kuzeyine doğru uzanan, Bağdat ve Musul arasında bir bölge. Bkz. İbn Asâkir, II, 38; el-Becâvi, 292.

²⁶⁵ et-Taberî, II, 377-378; İbnü’l-Esrî, *el-Kâmil*, 408-409; Kellâî, IV, 152-153; Kehhâle, I, 122.

²⁶⁶ Kinderman, “Tağlib”, *İA*, XI, 623.

Hicri 16 yılında ise Musul ehli Antâk isminde bir şahsın emri altında toplanmıştı. Antâk, Musul'dan Tıkrît'e yürümüş ve kendi toprağını korumak amacıyla etrafında hendek kazmıştı. Ayrıca onunla birlikte Bizanslılar, İyadlılar, Tağlibliler, Nemrliler, Şehâricler de vardı. Sa'd bu durumu haber alınca, Hz. Ömer'e bir mektup yazdı. Hz. Ömer de ona: "Oraya Abdullah b. el-Mu'temm'i gönder ve onun öncü kuvvetlerinin başına Rıb'î el-Efkel'i, atlıların başına ise Arfece b. Herseme'yi tayin et" diye cevap yazdı.

Bunun üzerine Abdullah 5000 kişilik bir kuvvetle Tıkrît üzerine yürümüş, Antâk'ın bulunduğu yerde karargâh kurarak onu beraberindekilerle birlikte 40 gün süreyle muhasara altına almıştı. Karşılıklı olarak birbirlerinin üzerine yirmi dört defa yürüdüler. Abdullah b. el-Mu'temm Antâk ile birlikte bulunan Araplara haber göndererek onları kendisine yardımcı olmaya çağırdı. Araplar ondan hiçbirşey gizlemiyorlardı. Bizanslılar Müslümanlar'ın kendilerine galip geleceğini görünce, komutanlarını bırakıp kendilerine ait olan malları gemilere taşıdılar. Diğer taraftan Tağlib, İyâd ve Nemrliler Abdullah'ı durumdan haberdar ettiler ve kendisinden eman isteyerek onunla birlikte olduklarını bildirdiler. Abdullah onlara: "Eğer söyledikleriniz doğruysa İslâm'a giriniz" diye haber gönderince onlar da bu çağrıyı kabul ederek Müslüman oldular. Bunun üzerine kendilerine şu haberi gönderdi: "Bizim tek bir getirdiğimizi işitecek olursanız bilersiniz ki hendeğin kapısına gelip dayanmış bulunuyoruz. O zaman siz de Dicle tarafındaki kapıları ele geçiriniz ve tekbir getirerek gücünüzün yettiği kimseleri öldürünüz."

Abdullah ve Müslümanlar hücumlarını yaparak tekbir getirince Tağlib, İyad ve Nemrliler de tekbir getirerek kapıları ellerine geçirdiler. Bizanslılar Müslümanların Dicle tarafından ve arkalarından kendilerine baskın yaptıklarını sanarak onların ellerinde bulunan kapılara doğru koşmaya başladılar. Tüm müttefikler Bizanslıları kılıçtan geçirdiler. Hendek içinde Tağlib, İyâd ve Nemrlilere mensup ve Müslüman olan kimselerin dışında kurtulan olmadı.

Diğer taraftan Abdullah b. Mu'temm, Rıb'î b. el-Efkel'i "iki kale" anlamına gelen ve "el-Hısneyn" diye bilinen Ninova ile Musul'a gönderdi. Ninova "doğu kalesi", Musul ise "batı kalesi" diye bilinirdi. Abdullah, Rıb'îye: "Haydi onlar

olandan haberdar olmadan üzerlerine git” diye talimat vererek onunla birlikte Tağlib, İyad ve Nemrlileri gönderdi ve buralar da fethedildi.²⁶⁷

2.2.1. Hz. Ömer’in Benî Tağlible Yaptığı Anlaşma

Bu fetihlerden sonra Abdullah b. el-Mu’tem H. 17 yılında Hz. Ömer ile görüşmek üzere heyetler gönderdi. Bunların içinde Benî Tağlib heyeti de bulunuyordu. Bu heyet Medine’ye geldi ve Hz. Ömer’le özel bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre Hz. Ömer bunlara; ya ihtida ederek diğer bütün Müslümanlar’la aynı haklara sahip olmalarını, yahut da cizye ödemelerini teklif etti. Onlar bu şartları kabul etmeyip Bizans’a sığınacaklarını söyleyince Hz. Ömer ihtida etmiş ebeveynin yeni doğan çocuklarını vaftiz etmemeleri şartıyla, cizyeyi onlara “Müslümanlar’ın ödedikleri sadaka” olarak tahmil etmeye razı oldu.²⁶⁸

Hz. Ömer’in , Benî Tağlib’le yapmış olduğu anlaşma muhtelif rivayetler şeklinde bize ulaşır. Bu rivayetlerin hepsinde anlaşma noktası, bunlardan alınması gereken cizyenin, iki kat zekat şeklinde tespit ettirilmiş olmasıdır. Bu bağlamda *Kitabu’l-Harâc*’da; bu kabile mensubu Ubâde b. en-Nu’mân et-Tağlibî’in Hz. Ömer’e şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Ey Müminlerin Emiri; Tağlib kabilesinin kuvvetleri artmakta olup, düşmana hudut komşusu olmaları sebebiyle onlara arka çıktıkları takdirde, muharebede zorluk çekileceğini biliyorsunuz. Görüşünüze uygun olursa bu kavimle sulh akdi yapılsın” diye ihtarda bulunması üzerine, Hz. Ömer aşağıda zikredilen şartlar üzerine kendileriyle sulh akdi yapmıştır.

Şöyle ki;

- 1- Çocuklarından hiçbirini Hristiyan yapmamak
- 2- Malların zekatını iki katına çıkarmak
- 3- Zekatın iki katına çıkartılmasına mukabil cizyeyi kaldırmak

²⁶⁷ et-Taberî , II, 474; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 479-480; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VI, 71-72; el-Becâvi, 292-293; Kellâî, IV, 294-295; Kehhâle, I, 122.

²⁶⁸ et-Taberî , II, 477; Buradaki riayet sadece Seyf b. Ömer’den gelip “çocukların vaftiz edilmemesi hususuna Müslüman ebeveyn olma şartı konmuştur” İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 482

- 4- Bu kabileden olan her bir Hristiyanın, otlatılan koyunları 40 başa ulaşmadan ondan bir şey almamak
 - 5- 40 başa ulaşınca, 120 başa ulaşınca kadar ondan iki baş koyun almak
 - 6- 120 baştan 1 baş koyun bile fazla olursa ondan 4 koyun almak
 - 7- Bütün mallarından alınacak zekatın –anlatıldığı gibi- iki kat alınması
 - 8- Keza deve ve sığırlardan –Müslümanlardan ne kadar zekat almak vacib olursa- bu kabileden olan Hristiyanlardan iki kat alınması
 - 9- Bu kabilenin kadınlarına zekat konusunda erkekleri gibi muamele edilmesi
 - 10- Bu kabilenin çocuklarının bu muameleden müstesna tutulması
 - 11- Kendileri ile sulh yapıldığı günde, ellerinde bulunan araziden, Müslümanlardan alınan miktarın iki katı alınması
- Şartlarına bağlanarak sulh yapıldı.²⁶⁹

Kitabu'l-Emvâl'de ise Seffah b. Müsennâ ve en-Nu'man b. Zura'dan şöyle rivayet eder; en-Nu'man, Hz. Ömer'le Benî Tağlib Hristiyanlarının durumunu görüşmüş ve bu hususta görüşünü sormuştur. Hz. Ömer, Benî Tağlib'den cizye almayı düşünmüştü. Bunun üzerine, çeşitli ülkelere dağıldılar. Bu sebeple en-Nu'man Hz. Ömer'e şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri; Benî Tağlib, cizye vermekten hoşlanmayan bir Arap kabilesidir. Üstelik mali durumları da iyi değildir. Kendileri ziraat ve hayvancılıkla uğraşırlar. Hem de düşmana karşı üstün muharebe yetenekleri vardır. O halde kendi aleyhine olarak düşmanı onlarla takviye etmemelisin." Bunun üzerine Hz. Ömer onlarla; zekatı iki katı vermeleri ve çocuklarını vaftiz ettirmemeleri şartıyla barış anlaşması imzaladı.²⁷⁰

²⁶⁹ Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc*, (trc; Muhammed Atâullah Efendi), (sad; İsmail Karakaya), Ankara 1982, 282

²⁷⁰ Ebû Ubeyd, 47-48; Belazuri, 260, 262; İbn Kuteybe, 248

Bu rivayetlere paralel olarak kaynaklarda yine Benî Tağlib'in Bizans'a iltihakları veya iltihak istekleri karşısında Hz. Ömer'in bunlarla yukarıdaki şartlarla anlaşma imzaladığını müşahade ediyoruz. Şöyle ki; Hicretin 17. yılında el-Cezîre bölgesi fethedilince Hz. Ömer Habîb b. Mesleme'yi el-Cezîre bölgesinin Acemleri üzerine ve savaş işlerinin başına getirirken, Velîd b. Ukbe'yi el-Cezîre bölgesinin Arapları üzerine tayin etti.²⁷¹

Hiz. Ömer Velîd'in, Araplardan bir kısmının Bizans topraklarına iltihak ettiğine dair mektubunu alınca Bizans İmparatoruna şöyle bir mektup yazdı: "Araplardan bir kısmının bizim yurdumuzu bırakıp senin yurduna gelmiş olduğunu duymuş bulunuyorum. Allah'a yemin ederim, ya onları geri dönmek üzere yurdundan çıkarırsın, yahut biz de yurdumuzda bulunan Hristiyanları senin ÷lkene gitmek üzere çıkartırız." Bunun üzerine Bizans Kralı bu Araplardan dört bin kişiyi yurdundan çıkartmış, geriye kalanlar ise Bizans hakimiyetindeki topraklarda, Şam ve el-Cezîre'ye yakın bölgeye dağılmışlardı.

Velîd b. Ukbe, bu bölgede yaşayan Benî Tağliblilerden İslâm'a girmelerinin dışında hiçbir şey kabul etmemiş ve onlar hakkında Hiz. Ömer'e mektup yazmıştı. Hiz. Ömer'de kendisine şu mektubu yazdı: "Senin bu dediğin husus Arap yarımadasındadır. Oradakilerden İslâm'ın dışında hiçbir şey kabul edilemez. Sen onları, çocuklarını Hristiyanlaştırmamaları ve İslâm'a girmek isteyen kimseleri alıkoymamaları şartı ile serbest bırak."²⁷² Bu anlaşmayı bunlardan bir kısmı kabul etti ve iki kat zekat verdi. Bir kısmı da diğcr Hristiyan Araplar gibi cizye vermeyi kabul etti.²⁷³

et-Taberî , Ebû Seyf et-Tağlebî'den rivayetlerinde ise şöyle söyler: "Peygamber (sav) Benî Tağlibli elçilerle çocuklarını Hristiyan yapmamak şartı ile anlaştı." Ve bu anlaşma sadece bu elçileri bağlıyordu (çünkü bu elçilerin içinde Müslüman olanlar vardı). Diğcrleri bu anlaşmaya muhatap değillerdi. Hiz. Ömer döneminde ise onlardan Müslüman olanlar (diğcrleri değil) Hristiyan olanlardan alınan cizyenin iki kat zekat olarak alınmasını istiyorlardı. Gerekçe olarak da Benî Tağlibliler'in bu cizye lafzından hoşlanmadıklarını ileri sürüyorlardı. Buna karşılık

²⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 487

²⁷² et-Taberî , II, 485; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 487; Hamidullah, *Vesâik*, 368

²⁷³ et-Taberî , II, 485

da Benî Tağlibliler'den Müslüman olanlar çocuklarını vaftiz ettirmeyeceklerdi.

Bunun akabinde gelen rivayette ise iki kat zekat alınmaması halinde Benî Tağlibliler Hz. Ömer'i, Rum beldesine iltihak etmekle tehdit ediyorlar ve sen cizye almakla bizi Araplar arasında küçük düşürüyorsun diyorlardı. Bu durum karşısında Hz. Ömer onlara "Eğer Rum beldesine iltihak ederseniz kendinizi Araplar içerisinde küçük düşürsünüz." Şeklinde cevap verince onlarda o zaman: "Bizden cizye isimli bir şey değil de bunun dışında bir şey alın" diyorlar. Hz. Ömer de: "Biz buna cizye deriz, siz ne ile isimlendirirseniz isimlendirin." diye cevap veriyor. Bu esnada Ali b. Ebi Talib de Hz. Ömer'e "Sa'd b. Mâlik onlardan iki kat zekat almamış mıydı?" diye soruyor. Hz. Ömer de buna rıza gösteriyor ve Benî Tağlib'le anlaşma sağlanıyor.²⁷⁴

Bundan sonra Hz. Ömer, Benî Tağlibliler'in güçlü ve kendilerini savunabilir, onurlu kimseler olmalarında dolayı Velîd'in onların üzerine bu şekilde baskı uygulaması neticesinde istenmeyen olayların çıkmasından çekindiği için, onu görevinden almış ve onların başına Furât b. Hayyan ile Hind b. Amr el-Cumelî'yi tayin etmişti.²⁷⁵

Bu konuda diğer bir rivayet ise şöyledir: Umeyr b. Sa'd, Hz. Ömer'e yazdığı mektupta, Fırat'ın Şam tarafındaki kenarına geldiğini, Ânât ve diğer Fırat kalelerini fethettiğini, oradaki Tağlib kabilesinin Müslüman olmasını istediğini, ancak onların bu daveti reddettiklerini ve Rum ülkesine sığınmak istediklerini, onlardan önce de Fırat'ın doğu kenarında yaşayanların da İslâmiyet'i kabul etmediklerini ve yurtlarını terk etmek üzere izin istediklerini bildirdi ve halifeden onlar hakkında ne düşündüğünü sordu. Hz. Ömer ona yazdığı mektupta, onlardan Müslümanların hayvan ve toprağından alınan zekatın iki katının alınmasını, bunu reddettikleri takdirde onlarla kendilerini yok edinceye veya Müslüman olmalarına kadar savaşmalarını emretti. Bu kabile mensupları, kendilerinden iki kat zekat alınmasını kabul ettiler ve: "Kafirlerin cizyesi gibi cizye olmasın da biz buna, dinimizi

²⁷⁴ et-Taberî, II, 485; Hamidullah, *Vesâik*, 368

²⁷⁵ et-Taberî, II, 485; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 487.

muhafaza etmek şartıyla razıyız.” dediler.²⁷⁶

Davud b. Kurdis’ten gelen bir rivayette ise konu şöyle anlatılır: Ömer b. el-Hattâb, Rum ülkesine sığınmak isteyip Fırat’ı geçmelerinden sonra Tağlib kabilesiyle şu şartlarla anlaştı: çocuk vaftiz etmeyecekler; çocuğu dinlerini kabul etmeye zorlamayacaklar ve iki kat zekat ödeyeceklerdir.²⁷⁷

Ebû Ubeyd ise, *Kitabu’l-Emvâl*’inde, bu anlaşmayı Davud b. Kurdis’in, Hz. Ömer’le Benî Tağlib adına yaptığını rivayet ediyor ve devamında da bu anlaşmanın şartlarının şu şekilde olduğunu söylüyor: Buna göre; Çocuklarının hiç birini vaftiz ettirmeyecekler, buna karşılık da dinlerini bırakıp başka bir dine intisap etmeleri için kendilerine baskı yapılmayacak ve kendilerinden öşürün iki katı, yani yirmide bir dirhem vergi alınacaktı.²⁷⁸

Bu rivayette geçen “çocuklarını vaftiz etmeyecekler” ifadesinden maksat anlaşmaya taraf olan Benî Tağlib’in çocuklarını Hristiyan yapmamalarıdır.²⁷⁹

Kitabu’l-Harâc’da Ziyad b. Huday’dan gelen rivayette de şu şekilde bir bilgi vardır: “Burada olan öşürlerin alınmasına, Hz. Ömer, ilk önce beni tayin etti ve emir buyurdu ki; hiçbir kimseyi teftiş etmeyesin, sana uğrayanlar Müslümanlardan olursa, yanlarındaki emvalden 40 dirhemden bir dirhem al. Ehli zimmetten olanlardan 20 dirhemden bir dirhem, ehli zimmet olmayanlardan da öşür (onda bir) al. Benî Tağlib Hristiyanları hakkında şiddet kullanıp, kendilerine baskı yap. Bu kabile Arap olup, ehli kitap olmaları hasebiyle İslâm dinini kabul etmeleri umulur.”²⁸⁰

Diğer kaynaklarda ise yine aynı rivayetten rivayetlenen ilk olarak; “Ömer beni (Ziyad), Benî Tağlib Hristiyanları’nın ticaret mallarının yirmide birini almak için gönderdi ve Müslüman ile haracını ödeyen zimmîden, ticaret malı vergisi almamı da

²⁷⁶ el-Belâzurî, 261.

²⁷⁷ el-Belâzurî, 261; Abdurrezzâk, Ebû Bekir San’ânî, *el-Musannaf*, (thk: Habîbu’r-Rahman el-A’zemi), Beyrut 1403, VI, 50, (1974).

²⁷⁸ Ebû Ubeyd, 47

²⁷⁹ Ebû Ubeyd, 47

²⁸⁰ Ebû Yûsuf, 283

yasakladı.”²⁸¹ şeklinde olup,

İkincisi olarak ise yine Ziyad’ın, Hz. Ömer’in kendisine, Benî Tağlibli Hristiyanlardan öşürü, onların dışındaki ehli kitap Hristiyanlarından ise öşürün yarısını almasını emrettiğini, rivayet eder.²⁸²

Farklı gibi görünen bu üç rivayette de ortak olan husus, yine Hz. Ömer’in Benî Tağlib’e diğer zimmîlerden farklı bir uygulama sergilemiş olmasıdır.

Hz. Ömer’in Benî Tağlib’le, kendisi veya komutanları aracılığı ile yapmış olduğu anlaşma rivayetlerini delil kabul ederek alimler şu somut değerlendirmeleri yapmışlardır: buna göre, Benî Tağlib, Müslümanların ödediğinin iki katı ile mükelleftirler. Nitekim “yirmide bir dirhem” ifadesi (Ebû Ubeyd’de geçen) konuyu açık olarak ortaya koymaktadır. Halbuki Müslümanlardan kırk dirhemde bir dirhem alınır ki Benî Tağlib’den alınan vergi bunun iki misli olduğu ortadadır. Hz. Ömer’in anlaşmaya koyduğu iki kat vergi mükellefiyeti de bundan ibarettir.

Benî Tağlib’in hayvan ve arazi gibi sair mallarında da aynı vergi mükellefiyeti söz konusudur. Yani Müslüman’a düşen miktarın iki mislidir. Buna göre de her beş deve için bir keçi, her on deve için dört keçi alınır. Develer artarsa, vergi de buna bağlı olarak artar. Sığır, davar, meyve ve tahıl gibi mallar da aynı vergi usulüne tabidir. Bu durumda yağmur sularının suladığı arazi ürünlerine beşte bir, kova ve dolapla sulanan arazi mahsullerine onda bir vergi düşer. Hz. Ömer’e göre, Benî Tağlibli erkekler gibi, kadın ve çocuklarının malları da aynı vergi usulüne dahildir.²⁸³

Alimler arasında yetişkin kimseler ve kadınlar için konulan şartlarda ittifak olduğu gibi, çocuklar ve delilerin arazi vergileri hususunda ihtilaf oluşmuştur. Şöyle ki; bu konuda Hicaz ekolü: “Benî Tağlibli bir kimse, İslâm’ı kabul ederse, yahut Müslüman kimse böyle bir kişinin arazisini satın alırsa, bu arazi öşür arazisi hükmüne geçer.” der.

²⁸¹ el-Belâzurî, 263

²⁸² Ebû Ubeyd, 48

²⁸³ Ebû Ubeyd, 48; Ebû Yûsuf, 282, 283, 284; el-Belâzurî, 263

Irak ekolünden bazı alimler, Hicazlıların bu görüşünü kabul etmemektedir. Ebû Hanife'nin görüşüne göre; Onların (Benî Tağlib'in) kadınları, erkekleri gibi aynı vergi mükellefiyetine tabidirler. Çocuklarına gelince; bunlar ancak arazi vergisi konusunda mükellef tutulabilirler. Yani sahip oldukları hayvanlarla paraya vergi düşmez. Yine ona göre, Benî Tağlibli bir kimse Müslüman olursa yahut bir Müslüman onun arazisini satın alırsa o kimseye eskiden olduğu gibi yine öşür vergisinin iki misli vergi düşer.²⁸⁴

Bu ihtilafları Ebû Ubeyd, *Kitabu'l-Emvâl*'inde şu şekilde yorumlar: ona göre, Hz. Ömer'den nakledilen rivayet açısından düşünülürse, Hicaz Ehli'nin görüşü daha uygundur. Zira Hz. Ömer kendileriyle akdettiği anlaşma hükümlerini hepsine şamil kılmıştır. Yani büyüklerin tabi olduğu şartlardan çocuklar istisna edilmiş değildir. O halde nasıl ki vergi hükümlerini kadınlar hakkında geçerli ise, aynı şekilde çocuklar için de geçerlidir. Zira çocuk ve kadınların hepside zürriyettendir. Benî Tağlib, bu anlaşma ile erkeklerin öldürülmesinden emin kaldıkları gibi kadınlarına karşı da emniyete kavuştular.

Bu konunun devamında Irak ekolünün; “Benî Tağlibli bir kimse İslâm'ı kabul eder, yahut böyle bir kimsenin arazisi bir Müslüman tarafından satın alınırsa, bu arazi eski statüsüne tabidir” şeklindeki görüşlerine karşı çıkar. Ve “Rasulullah'ın (sav) insanları İslâm'a davet ederken kendilerine vermiş olduğu söze aykırı düşmektedir. Zira Hz. Peygamber (sav) insanlara yazmış oldukları mektuplarda: “İslâm'a giren kimse, Müslümanlarla aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle mükellef olacaktır” diye ifade edilmekteydi. O halde şeriatta Müslümanlar eşittir” der.²⁸⁵ bu görüşünde böylece Iraklıların içtihadını delille çürütür.

Ebû Yûsuf'a göre kölelerden ve sair mallarından bir şey alınmaz.²⁸⁶

Ayrıca bu verginin yılda bir alındığını görüyoruz. Bu hususta *Kitabu'l-Harâc*'da bir vâkıa rivayet edilir.

²⁸⁴ Ebû Ubeyd, 48-49; Ebû Yûsuf, 283, 284.

²⁸⁵ Ebû Ubeyd, 49

²⁸⁶ Ebû Yûsuf, 283

Hız. Ömer Ziyâd b. Cübyer el-Esedî'yi Irak ve Şam cihetlerinin öşürlerinin tahsiline memur tayin ettiğı sırada Müslümanlardan rubu öşür (1/40), zimmîlerden nısıf öşür (1/20) ve harbîlerden bir öşür (1/10) almasını emir buyurmuştur. Bir aralık Arap Hristiyanlarından Tağlib kabilesinden bir kişi atıyla oradan geçerken, Ziyad b. Cübyer ata, 20.000 dirhem kıymet takdir ederek, ya bu atı verip 19.000 dirhem almasını veyahut öşrü olan 1000 dirhemi vermesini o şahsa teklif etti. Bunun üzerine o Benî Tağlibli şahıs 1000 dirhem vererek atı alıp gitmiştir.

Yine aynı sene içinde Benî Tağlibli adam geri dönüp Ziyad b. Cübyer'e uğradığı zaman, kendisinden tekrar 1000 dirhem talep etmesi üzerine Benî Tağlibli şahıs; "Buradan her geçişimde 1000 dirhem mi alacaksın" demesine karşılık ona cevaben; "Evet her geçişimde 1000 dirhem alacağım" dedi. Bunun üzerine o Benî Tağlibli adam Hız. Ömer'e durumu bildirmek için geri döndü. Hız. Ömer'i Mekke'de evinde buldu. İzin isteyip huzuruna çıktı. Halini anlatınca Hız. Ömer ona kim olduğunu sordu. O da Arap Hristiyanlarından olduğunu söyleyerek, hadiseyi tafsilatı ile anlatmaya başladı. Hız. Ömer onun; "Söylediğin kafidir" diyerek sözünü kesti. Benî Tağlibli kişiye cevap vermedi. Bunun üzerine, o meyus olarak geri döndü. Artık 1000 dirhemi vermeye azim ve niyet ederek o memurun huzuruna varınca, kendisinden önce Hız. Ömer'in; "Taraflınızdan geçip, vergisini aldığınız, kimselerden pek fazla birşeyleri olmadıkça gelecek senenin o gününe kadar bir şey almayasınız" şeklindeki emrinin, o memura ulaşmış olduğunu anlayınca, gördüğü adalet karşısında; "Hristiyanlıktan uzaklaştım. Sana o mektubu yazan zatın dinini kabul eyledim" diyerek, İslâm dinini kabul etmiştir.²⁸⁷

Bu olaydan da anlıyoruz ki, bu vergiler yılda bir alınıyor. Ancak ibaredeki "pek fazla bir şeyleri olmadıkça" ifadesi bazı istisnaî durumların da uygulandığını göstermektedir.

²⁸⁷ Ebû Yûsuf, 307-308.

Bu anlaşmanın uygulanma yönüne baktığımızda ise, tüm kaynaklarda Benî Tağlib'in, bu anlaşma şartlarına riayet etmediği göze çarpar. Zira onlar bu anlaşmanın temel şartı olan çocuklarını vaftiz ettirmeme şartını ihlal etmişlerdir.²⁸⁸

Bu konuda Mugîre, Hz. Ali'den; "Eğer Benî Tağlib'le uğraşsaydım, onlar hakkındaki görüşüm, savaşçıları muhakkak öldürür, çoluk çocuklarını da şüphesiz esir alırdım. Çünkü onlar, çocuklarını Hristiyanlaştırmak suretiyle anlaşmayı bozdular ve kendilerinden himaye (zimmet) uzak oldu." dediğini rivayet eder.²⁸⁹

Şimdi toplamış olduğumuz çeşitli rivayetlerin ışığında Hz. Ömer'in bu kabile ile yapmış olduğu bu özel anlaşmanın arka planını incelemeye çalışacağız.

2.2.2. Hz. Ömer'in Benî Tağlib'e Yaptığı Anlaşmanın Değerlendirilmesi

el-Emvâl müellifi Ebû Ubeyd, Hz. Ömer'in bu kabileden "İki kat zekat" alma kararını, iki ayrı kısımda ortaya koymaktadır. Çeşitli sebeplerin ileri sürüldüğü bu görüşleri, görüş sahibinin kendi sıralamasına bağlı kalarak aşağıya almak istiyoruz. Müellife göre Hz. Ömer'in Benî Tağlib hakkında iki hükmü vardır:

1- Benî Tağlib'in, mallarından Hz. Ömer'e verdikleri miktardan dolayı kanları bağışlandı. Halbuki onlar Araptırlar ve Araplar için hüküm, ya Müslüman olmak yada öldürülmektir, ama bize göre Hz. Ömer'in bu kabile mensuplarından iki kat sadaka alması, şu iki sebepten dolayıdır.

a- Çünkü onlar Hristiyan'dı,

b- Hz. Ömer, Hz. Peygamberden (sav) bir hadis işitti ve bu hadisi onlar hakkında tevil etti ve şöyle dedi: "Eğer ben Rasulullah'ın (sav), Allah (cc), Fırat kenarındaki Benî Rebîa'dan bazı Hristiyanlarla dini koruyacaktır." diye buyurduğunu işitmeseydim İslâm'a girmeyen tek bir Arap bırakmaz, öldürürdüm."

²⁸⁸ Ebû Ubeyd, 47, 513; el-Belâzurî, 262; Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Döneminde Gayri Müslümler*, İstanbul, 1989, 155

²⁸⁹ Ebû Ubeyd, 514; el-Belâzurî, 262

Bundan dolayı Hz. Ömer onları öldürmeyerek mal (haraç) almaya rıza göstermiştir.

2- Hz. Ömer Benî Tağlib Hıristiyanlarını öldürmeyip mallarını (vergi) almaya razı olduğu zaman bu vergiyi sair ehli zimmeden alınan cizye yerine koymadı. Bunu iki kat artırılmış zekat olarak kabul etmiştir.

Hz. Ömer'in cizyeyi bırakarak buna karar vermesi, Benî Tağlib'de cizyeye karşı gördüğü nefret ve hoşnutsuzluk ile bunlarla mücadelenin tehlikeli olduğuna inanması. Bizans'a iltihak edip onlar için Müslümanlar aleyhine bir güç teşkil etmelerinin zararlı olacağını bildiğinden dolayıdır. Binaenaleyh Hz. Ömer, Benî Tağlib'e düşen cizye miktarını saklı tutmak suretiyle bu vergiden cizye ismini ıskat etmenin Müslümanlara herhangi bir zarar vermeyeceğini biliyordu. Bu itibarla Hz. Ömer, Benî Benî Tağlib üzerinden cizyeyi ismen kaldırmış ve iki kat artırılmış zekat mükellefiyetiyle tam olarak almıştır. Böylece bu uygulama ile Tağlib'den vaki olması muhtemel zarar telafi edilmiş ve bunun yanında bu kabilenin zimmetine terettüp eden Müslümanların hakları korunmuştur. Nitekim buna muvaffak da olmuştur.²⁹⁰

Ebû Ubeyd, Hz. Ömer'i öven bazı hadisler ve sahabi sözleri rivayet ettikten sonra: "İşte O'nun Benî Tağlib'e karşı söz konusu tutumu sayılamayacak kadar çok olan bu güzel meziyetlerinden biridir." diye sözünü bağlıyor.²⁹¹

Ebû Ubeyd'in birinci grupta yer alan görüşleri, cizye yerine sadaka alınmasının izahını yapmamakta, bunların ehli kitap olarak kalmalarına niçin izin verildiğini göstermektedir. Sorunun bu tarafı, bizi daha az ilgilendirmektedir. Ancak Ebû Ubeyd, konunun en önemli noktalarını ikinci grupta belirtmiştir.²⁹² Bu da onların cizyeden nefret etmeleri, cizye alınırsa Bizans'a iltihak edip İslâm Devleti'ne karşı Bizans'la birlikte güç oluşturabileceğidir. Bu tehlike karşısında Hz. Ömer onlara, iki kat zekat vergisi yüklemiş, cizyeden muaf tutmuştur.

²⁹⁰ Ebû Ubeyd, 514-515.

²⁹¹ Ebû Ubeyd, 515.

²⁹² Fayda, *Gayri Müslümler*, 152

Yukarıda rivayet etmiş olduğumuz bu sebebe dayalı olarak yapılan anlaşmalarda²⁹³ bu tezi savunur niteliktedir.

Bütün bu incelediğimiz anlaşmaların görünen şartları ise bu kaynaklarda ittifakla;

- Bundan böyle Tağlib kabilesi mensupları çocuklarının hiç birini Hristiyanlık üzere vaftiz ettirmeyecekler.

- İçlerinden herhangi birinin Müslüman olmasına mani olmayacaklardır.

- Bunlara karşı da iki kat zekat ödeyeceklerdir.

Ayrıca kaynaklarda, bu kabile mensuplarının kadınlarından da zekat alınması gerektiği ifade edilmektedir. Daha önce ise Hz. Ömer zamanında zimmî kadınlarından cizye alınmamıştır.²⁹⁴ Zekat karşılığı yapılan bu anlaşma sonucunda, kadınlar gibi, çocuk ve mecnun (deli) kimselerden de zekat alınıp alınmayacağı fakihlerce tartışılmıştır. Bazılarına göre, çocuk ve mecnunların da zekat vermeleri gerektiği savunulurken, aksi görüşte olanlar bulunduğunu da görüyoruz.²⁹⁵

Diğer taraftan bu kabile, diğer zimmîlerden, topraklarının öşür arazisi olması bakımından da ayrılmaktadır. Ayrıca bunların, hayvan ve diğer zirai gelirlerinden de yine vergi vermeleri şart koşulmuştur.²⁹⁶

Burada bir hususu açıklığa kavuşturmak gerekiyor. Hz. Ömer, bu kabile mensuplarından yalnızca, iki kat zekat, çocuklarını vaftiz ettirmemeleri ve Müslüman olanlara mani olmamalarını istemiştir. Bize öyle geliyor ki, kadın ve çocuklar gibi, bu kabileye ait bazı teferruatlı konular, Müslümanların zekat esaslarına benzetilerek, daha çok fakihlerce ortaya konmuş olsa gerekir; çünkü bu konuların, Benî Tağlib'e ait haberlerden ayrı bir şekilde zikredilmiş olduğunu ve bunları, bilhassa fakihlerin

²⁹³ et-Taberî , II, 485; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 487; Hamidullah, *Vesâik*, 368

²⁹⁴ Ebû Yûsuf, 285; (Ayrıca aynı yerden, cizye kimlerden, hangi mallardan, hangi şartlarda alınır, hakkında geniş malumat edinmek mümkündür.) İbn Kayyım el-Cevziyye, Şemsuddin Ebî Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir, *Ahkâmü Ehli'z-Zimme* (thk: Subhi Salih), Beyrut, 1998, I, 84

²⁹⁵ Ebû Ubeyd, 48, 49; Ebû Yûsuf, 283, 284

²⁹⁶ Ebû Ubeyd, 48; Ebû Yûsuf, 282, 283, 284; el-Belâzûrî, 263; İbn Kayyım, I, 84

ele almış olduklarını görüyoruz.²⁹⁷

Aynı şekilde çocuklarının vaftiz edilmeyeceğini yani Hristiyanlaştırılmayacağı hususunda da ihtilaflar oluşmuştur.

Bilindiği üzere Müslümanlar, bilhassa Hz.Ömer döneminde, hemen hiçbir zimmîyi İslâmiyet'i kabul etmeye zorlamamıştır.²⁹⁸ Çocukları için de aynı şekilde davranıldığını ve bütün anlaşmalarda bu hususun açık bir şekilde garanti edildiğini görüyoruz. Benî Tağlib çocukları için, farklı uygulamanın neden ileri geldiği hakkında Şibli Nu'manî şu görüşleri ileri sürmektedir; “..... Hz. Ömer'in Hristiyanları, bu adeti icradan men'e salahiyeti yoktur. Fakat gerçekleşen mühim mesele şu idi: Hristiyan kabilelere mensup olmakla birlikte, Müslümanlığı kabul eden, sonra ölen ve arkalarında küçük çocuklar bırakanlar vardı. Bu çocuklar ne olacaktı? Hz.Ömer bu çocukların vaftiz edilmelerini menetmiştir ki, bu gayet haklı bir hareketti. Çünkü bu çocukların babaları Müslümanlığı kabul ettikten sonra çocuklarının da Müslümanlığı kabul etmeleri tabiidir...” Merhum Şibli, görüşlerini kuvvetlendirmek için de, bizim yukarıda temas ettiğimiz ve Seyf yoluyla rivayet edilen et-Taberî'nin “... babaları İslâmiyet'i kabul eden çocukları vaftiz etmeyeceklerdir ...” şeklindeki rivayeti zikretmektedir.²⁹⁹

Şibli'nin bu açıklama ve yorumlarına iştirak etme imkanı yoktur. Her şeyden önce Seyf'in dışındaki raviler, “Babaları Müslüman olan çocuklar” şeklinde bir şartın varlığından söz etmemişlerdir. Bu şartı yalnızca Seyf hem de, konuyla ilgili olan iki ayrı haberin sadece birinde söylemiştir ve bu şartın doğru olmaması da gerekir. Çünkü, Müslüman olan kimse, çocuğunu vaftiz ettirmez, ettirmemelidir. Aksi takdirde, gerçekten Müslüman olmamış demektir. Ayrıca kaynaklarımız, Benî

²⁹⁷ Fayda, *Gayri Müslümler*, 154

²⁹⁸ Hz. Ömer'in Vûssak er-Rumi isimli bir kâlesi vardı. Bu şahıs şöyle anlatır: “Hz. Ömer'in kâlesi bulunuyordum. Hz. Ömer bana; ‘Müslüman ol, şayet Müslüman olursan, Müslümanların idari işlerinde senden faydalanacağım, zira onların idari işlerinde kendilerinden olmayan bir kimseden faydalanamam’ diyordu. Ben bu teklifi ret ettim. Bunun için Hz. Ömer: ‘Dinde baskı yoktur!’ dedi. Hz. Ömer vefat edeceği sırada beni azat etti ve istediğin yere gitmekte serbestsin dedi.” der. Buda Hz. Ömer'in hiçbir zimmîye baskı yapmadığının delilidir. Bkz, Ebû Ubeyd, 54

²⁹⁹ Şibli, Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, (trc: Talip Yaşar Alp), İstanbul, 1980, 226, 227; et-Taberî, II, 485; Fayda, *Gayri Müslümler*, 155

Tağlib'in bu şarta pek de riayet etmediklerini ve çocuklarını vaftiz ettirmeye devam ettiklerini bildirmektedir. Diğer taraftan Şibli, babası ölen çocuklardan söz etmekte ve bunların ne olacağını sormaktadır. Seyf'in rivayetini uydurma kabul ettiğimize göre, bunların babalarının Müslüman olup olmadıklarına bakılmaksızın, Hz.Ömer'in yaptığı anlaşmaya göre, Müslüman olmaları gerekir. Kaldı ki, babası ölen çocuklar, yalnızca Benî Tağlib'inkiler değildir. Bundan dolayı Hz.Ömer'in bu şartını, yaptığı anlaşmada, yalnızca bu kabile için, özel bir müeyyide olarak görmek gerektiğini düşünmüyoruz. Esasen iki kat zekat şartı da, aynı özel uygulamanın bir sonucu olsa gerekir.³⁰⁰

"İslâm Toplumunda Hristiyanlar" adlı eserin yazarı Levent Öztürk ise konuya aynı doğrultuda bir yorum getiriyor. Öztürk'e göre; onlarla yapılan anlaşmada, "çocuklarını Hristiyanlaştırmamaları" şartını ileri sürmeyi, zorunlu kılan bir mazeret ise söz konusu değildir. Hatta böyle bir şartı ileri sürmek anlaşmayı zorlayacağından, olumsuz bir şart olarak düşünölmelidir. Bu durumda bazı hadiseler sebebiyle böyle bir rivayetin uydurulduğunu ya da zamanla bazı ifadelerin farklılaşarak bu şekli kazandığını kabul etmek zorundayız. Rivayetin ne zaman teşekköl ettiğini tespit etme imkanını bulamadıysak da, Hz. Ömer'in ifade ettiğı bir gerçeğin zaman içinde farklılaştırıldığını düşünmekteyiz. Hz.Ömer'in; "Sınırlarımız içinde Yahudilerin ve Hristiyanların, çocuklarını kendi dinlerinden eylemelerine müsaade etmeyeceğiz" dediğı ve onun hakkında "Hz.Ömer, Arap topluluklarında Yahudilerin ve Hristiyanların çocuklarını kendi dinlerine katmalarına fırsat vermiyordu" şeklinde bazı değerlendirmelerin yapıldığı hakkında bilgilerimiz bulunmaktadır.³⁰¹

Bu sözler her şeyden önce hamiyetperver bir devlet adamının sözleridir. Dolayısıyla o, İslâm'ın kendine sunduğı tebliğ vazifesi ve mesuliyet anlayışı içinde, kendi değerlerini en güzel bir şekilde başarıyla ortaya koymayı düşönen bir devlet adamından başka birisi değildir. Bu sözlerden cebrilik değil sadece bir hamiyet ve gayret anlaşılmaktadır.³⁰²

³⁰⁰ Fayda, *Gayri Müslümler*, 156

³⁰¹ Abdurrezzâk, X, 319 (19290); Öztürk Levent, *Asr-ı Saadet'ten Haçlı Seferlerine Kadar İslâm Toplumunda Hristiyanlar*, İstanbul, 1998, 92, 93

³⁰² Öztürk, 93.

Yapılan bu anlaşma hususunda, diğer bir bakış açısı da, et-Taberî 'deki Seyf'in rivayetlerinde, Benî Tağlib'den cizye alınır, bunların Bizans'a sığınacağı belirtildikten sonra, "... bunun bir neticesi olarak onların Araplıkla ilgisi kesilir, Acem olurlar ..." ³⁰³ şeklindeki rivayetinde ortaya çıkar. Bu rivayet ise, konuya dinî unsurlardan ayrı bir de "milliyet faktörünün" eklenmiş olduğunu göstermektedir.

Bu konuya Mustafa Fayda şöyle açıklık getirir; "Kaynaklarda genel olarak Tağlib kabilesinin 'Arap' olduğu ifade edilmektedir. Bu hususun, bilhassa Seyf'in haberlerinde açık bir şekilde tebarüz ettirildiğini gördük. Bazı araştırmacılar, Hz.Ömer'in bu kabileden, cizye yerine iki kat zekat almasını, kaynaklarda ısrarla belirtilen 'Arap' oluşlarıyla birleştirilerek, Halife'nin, 'Arap' olduklarından dolayı bu kabileye özel statü uyguladığını iddia etmektedirler. Bunlardan bir kısmı, daha da ileri giderek, Hz.Ömer'i 'Arap milliyetçiliğinin ilk önderi' şeklinde göstermişlerdir." ³⁰⁴

Bu savı savunanların başında Hz.Ömer zamanındaki fetihlerde, bazı Hristiyan-Arap unsurların, Müslümanlarla birlikte, Bizans ve Sasanilere karşı savaşmalarını ele alan Corci Zeydan, Benî Tağlib ve diğer bazı Hristiyan kabilelerden ³⁰⁵ cizye alınmamasını şöyle değerlendirmiştir: "... İslâmlar ... Hristiyan mezhebinde bulunan Tağlib, İyâd, Nemir Kabâili Arabiyesi üzerine de cizye tarh etmek istemişlerdi. Fakat Kabâil-i mezkûre cizye i'tâsından istinkaf eylediler. Bu istinkaf hakkında Hz.Ömer'e malumat verilince, müşârunileyh ashabını toplayarak istişârede bulundu ..." Bunların cizye ödememeleri şeklindeki görüşün bildirilmesini Hz.Ömer'in nasıl karşıladığı hakkında da C. Zeydan, şunları söylemektedir: "... Mûtâlea-ı vâkıa Hz.Ömer'in hissiyatı zâtıyesine muvâfık geldiğinden ... aynı İslâmlar gibi, onların üzerine yalnızca sadaka (zekat) farz olunmakla iktifâ edildi. Hz.Ömer bu şeylerin cümlesini ittihad-ı Arabiyi muhafaza için yapılması vâcib bir vazife addediyordu ..." ³⁰⁶

³⁰³ et-Taberî, II, 477.

³⁰⁴ Fayda, *Gayri Müslimler*, 156

³⁰⁵ et-Taberî, II, 474-477, Bu uygulamanın sadece Beni Tağlib'e ait olduğuna dair bkz: İbn Kayyim, I, 85

³⁰⁶ Zeydan Corci, *Medeniyeti İslamiye Tarihi*, (trc: Zeki Megamiz), IV, 58; Fayda, *Gayri Müslimler*, 156.

Bu ve bu zihniyette olan bazı yazarların fikirlerini Mustafa Fayda şu şekilde değerlendiriyor: “Benî Tağlib uygulanmasının bu şekilde değerlendirilmesine iştirak etmediğimizi hemen belirtmek isteriz. Hz.Ömer, Hristiyan ve Yahudi, bütün kabilelerden cizye almıştır. Bu husus, diğer Arap kabileleri için de aynı şekilde uygulanmıştır.³⁰⁷ Benî Tağlib’den de cizye almakta ısrar etmiştir; esasen bu hususun bir Kur’an emri olarak Halife tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Konuyu ‘Arap milliyetçiliği’ şeklinde değerlendiren yazarlar, genel olarak, yalnızca Taberî’de yer alan Seyf’in rivayetlerine dayanmışlardır. Diğer taraftan, C. Zeydan’ın iddia ettiği gibi, bu kabileden cizye yerine sadaka almasını, ‘Hz.Ömer’in hissiyât-ı zatiyesine muvafık’ olarak anlamamıza da imkan yoktur. Bu yazarların esas aldıkları Seyf’in rivayetinde, Hz.Ömer’in, ‘siz buna istediğiniz adı takarsınız, biz buna cizye adını veriyoruz’ dediğini unutmamak gerekir.”³⁰⁸

Bu rivayetler ve yorumlarından sonra hala netleşmemiş olan şu sorumuzun cevabını arayalım. Bu sorumuz, Hz. Ömer, Benî Tağlib’den niçin iki kat sadaka (zekat) almıştır? Buna karar verirken hangi şartlar altında bulunuyordu, Benî Tağlib ne yapmaya karar vermişti ve durumu ne idi? Şimdi bunlara tekrar şöyle bir göz atalım.

Benî Tağlib, savaş gücü üstün, düşmanla hem hudut, ziraat ve hayvancılıkla uğraşan bir Hristiyan-Arap kabilesidir. Müslüman hakimiyeti altına girerken, şayet cizye ödemeye mecbur tutulursa, Bizans’a iltihak edeceklerini, Hz. Ömer’e bildirmişlerdir.

Hiz. Ömer cizye almak şartında ısrar ederse, bu kabilenin düşman saflarına katılacağını biliyordu. “Cizye” isminin doğurduğu bir hassasiyetle karşı karşıya kalan Hz. Ömer, bu ismin yerine “sadaka” kelimesini kullanmayı kabul etmekten çekinmemiştir. Gerçi sorun bir “isim” konusu değildi, çünkü “sadaka” yalnızca isim olarak kullanılmamış, nisbetleri, hatta mükellefiyetleriyle birlikte, ama “iki kat” şeklinde uygulanmıştır. Diğer taraftan, Hz. Ömer’in, verdiği bu tavize karşılık,

³⁰⁷ Fayda, *Gayri Müslimler*, 157.

³⁰⁸ Fayda, *Gayri Müslimler*, 158.

çocuklarının vaftiz ettirilmemeleri gibi önemli bir şartı da Benî Tağlib'e kabul ettirmiş olduğunu görüyoruz. Bize öyle geliyor ki bu, Müslümanların lehine ileri sürülmüştür.³⁰⁹

Bu anlaşılmaya göre önemli olan Benî Tağlib'in cizye ödememesi, kendilerinden cizye isimli bir verginin alınmamasıdır. Onlar, bu durumun zararlarına olduğuna aldırıyorlar. Zira cizye ödemeleri onlar için daha kârlı. Çünkü cizye olarak verecekleri miktarın iki katını veriyorlar. Ayrıca bunların, kadın, çocuk, ve delilerinden de bu vergi alındığı gibi, her türlü mallarından da tahsil ediliyor. Bu da şu gerçeği ortaya koyuyor: Benî Tağlib'in cizye ödemekten nefret etmeleri!

Benî Tağlib'in cizyeden neden bu kadar nefret ettiklerine dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Cizye vermekten “tiksindikleri” konusunda, yalnızca Seyf kanalıyla gelen rivayette “cizye ödemekle bizi Arap kavmi arasında küçük düşüreceksin” şeklinde bir açıklık getirmektedir. Ancak bu ifade, cizye ödemenin bir küçüklük olarak kabul edildiğini göstermekle birlikte, böyle bir anlayışın nereden ileri geldiğini açıklığa kavuşturmaktadır.³¹⁰

Seyf'in rivayetine paralel bir rivayeti de Belâzuri'nin eserinde görmekteyiz. Benî Tağlib mensuplarının, “... Arap kavminden olmayan kafirlerden alındığı gibi, bizden cizye alınmasın ...” dedikleri rivayet edilmiştir.³¹¹

Yalnız Benî Tağlib'in, cizyeden nefret ediş sebebine ışık tutacak önemli bir rivayet, Gassânî emiri Cebele b. el-Eyhem hakkındaki rivayettir. Yakubî'nin rivayetine göre, Yermük Savaşında, Bizans ordusu yenildikten sonra, Cebele b. el-Eyhem, kabilesiyle birlikte kendi topraklarına çekildi. Yezid b. Ebî Süfyan, toprağından haraç, kendisi için de cizye ödemesini Cebele'ye bildirdi. Cebele bu teklife şu karşılığı verdi: “Cizyeyi ancak Arap olmayan kafirler öder, oysa ben Arabım.”³¹²

³⁰⁹ Fayda, *Gayri Müslimler*, 158.

³¹⁰ et-Taberî, II, 485; Hamidullah, *Vesâik*, 368.

³¹¹ el-Belâzuri, 261.

³¹² Ya'kubi, Ahmet b. Ebî Ya'kub b. Ca'fer b. Vehb, *Târîh-ul Ya'kubi*, Nacef 1957, II, 132; Dennet Daniel C, *el-Cizyetu vel-İslâm*, (Arapça trc: F. F. Ca'dullah), (haz: İhsan Abbas), Beyrut 1960, 108.

Aynı olay Ebû Ubeyd'de başka bir rivayet şeklindedir. Buna göre Hz. Ömer, Cebele b. Eyhem'in şu üç seçenekten birini tercih etmesini istiyor: Müslüman olması, haraç (cizye) ödemesi, ya da Bizans (Rum)'a iltihak etmesi. Cebele, Bizans'a iltihakı tercih etti.³¹³

el-Belâzuri de bu hadiseyi geniş olarak şu şekilde ele alır: Hz. Ömer'in Şam valisi Ebû Ubeyde, Habîb b. Mesleme el-Fihri'yi öncü kuvvetlerin başına getirdi. Habîb, yakaladığı kimseleri öldürüyordu. Cebele b. Eyhem, Ensar'ın yanına geldi ve "Sizler, benim kardeşlerim ve babamızın oğullarısınız" dedi, Müslüman olduğunu gösterdi.³¹⁴ 17 yılında Hz. Ömer Şam'a geldiğinde, Cebele, Müzeyne kabilesinden bir adamla münakaşa etti ve onun gözüne vurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer, ona kısas tatbik edilmesini emretti. Cebele ise: "Onun gözü, benim gözüm gibi midir? Allah'a yemin ederim ki, bana hükmeden birinin olduğu bir memlekette oturmayacağım." dedi ve mürtet olarak Rum ülkesine girdi. Cebele, el-Hâris b. Ebi Şimr'den sonra Gassânîlerin meliki idi.³¹⁵

Yine el-Belâzuri bu hadiseyi farklı bir şekilde daha anlatır: Cebele, Hıristiyan olduğu halde Hz. Ömer'e geldi, Ömer ona, Müslüman olmasını ve zekat vermesini teklif etti, o bunu reddetti ve şunları söyledi: "Kendi dinimde kalırım ve zekat öderim." Bunun üzerine Hz. Ömer: "Eğer kendi dininde kalırsan cizye ödersin." dedi. Cebele, cizye ödemekten nefret ediyordu. Hz. Ömer: "Bizim sana yapabileceğimiz yalnızca şu üç şeyden birisidir; Ya Müslüman olursun, yahut cizye ödersin, ya da istediğin yere gidersin." Cebele, yanında otuzbin kişiyle Rum ülkesine gitti. Hz. Ömer, bu durumu öğrenince pişman oldu. Ubâde b. es-Sâmit, Hz. Ömer'e çıkıştı ve ona şunları söyledi: "Eğer sen, ondan zekatı kabul etsen, sonra da onu, İslâmiyet'i kabul etmeye ısıdırsaydın şüphesiz o Müslüman olurdu."³¹⁶

³¹³ Ebû Ubeyd, 49.

³¹⁴ Cebele b. Eyhem'e, Hz. Peygamber (sav) zamanında Müslüman olması için mektup gönderilmiş, ancak o Müslüman olduğunu belirtip, Müslüman olmamış, Hz. Ömer zamanında Müslüman olmuştur, bkz: Hamidullah, *Vesâik*, 38-39; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 330.

³¹⁵ el-Belâzuri, 194.

³¹⁶ el-Belâzuri, 194.

Ayrıca Hz. Ömer'in, Hicri 21 yılında, Ensâr'dan Umeyr b. Sa'd'ı Cebele'yi geri çağırmak üzere Bizans'a gönderdiğini, ancak onun bu daveti kabul etmediğini de, aynı yerde görüyoruz.³¹⁷

Bu rivayet ışığında bir değerlendirme yaptığımızda Benî Tağlib'in cizyeden nefret edişi ile Cebele b. Eyhem'in "cizye" yerine "sadaka" ödemek istemesi arasında bir bağlantı vardır. Çünkü kaynaklarımız genel olarak, "Arap olamayan kafirler" (Ulûç, çoğulu A'lac) gibi cizye ödemenin alçaltıcı bir şey olduğunu ifade etmişlerdir. Bundan dolayı, bazı sınıfların ve bu arada kabile reisi ve yüksek seviyedeki kimselerin cizye ödemekten muaf tutulduğunu, aynı imtiyazın hudut boylarında yaşayan bazı kabilelere de verildiğini tahmin etmek güç değildir.

D. Denet'in eserine baktığımızda, cizye uygulamasının, İslâmiyet'in ortaya çıktığı sıralarda, Bizans idaresindeki Suriye bölgesinde olduğunu ve halktan cizye alındığını görüyoruz.³¹⁸ Bizans'ın, maslahatı gereği Benî Tağlib ve Cebele'den, onları kendi tarafına çekmek için, kendilerini onurlandırmak maksadıyla cizyeden muaf tuttuğu düşünülebilir. Bunların da cizye vermemeyi "şeref" sayarak bu şereften Hz. Ömer'in de kendilerini mahrum etmemesini istemeleridir.

Tağlib kabilesinin cizyeye karşı kesin tavrını ortaya koyduktan sonra, Hz. Ömer'in cizyeye karşılık iki kat zekatı kabul etme sebebini anlamamız kolay olacaktır.

Şimdi bu durumda ortaya çıkan diğer bir sorun da şayet bunlardan alınan bu vergi zekat gibi uygulanıyorsa, bu verginin sarf yerleri nasıl belirlenecektir? Çünkü zekatın sarf yerleri, Tevbe suresinin 60. ayetine göre belirlenmiştir.³¹⁹ Sekiz sınıfta harcanır.³²⁰ Halbuki cizyenin sarf yerleri ise sadakanın sarf yerlerinden tamamen farklı olup, bu vergi fey kabul edilmiştir³²¹ ve sarf yerleri de buna göre belirlenmiştir.³²²

³¹⁷ el-Belâzurî, 194.

³¹⁸ Denet, 108; Tuğ Salih, *İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı*, İstanbul, 1984, 5-6.

³¹⁹ Ebû Yûsuf, 210; Ebû Ubeyd, 519-569.

³²⁰ Ebû Ubeyd, 515.

³²¹ Ebû Ubeyd, 37.

³²² Ebû Ubeyd, 245-296.

Bu konuda önemli olan bir hususun da şu olduğunu görüyoruz; Benî Tağlib'den alınan “sadaka” ismi altındaki vergiyi kaynaklarımız genel olarak cizye gibi kabul etmişler ve sarf yerinin de cizyenin sarf yerleri olacağını belirtmişlerdir.³²³

Bu bağlamda Ebû Yûsuf, zimmîlerden ve ehli kitaptan alınan şeylerin hepsi “haraç” hükmündedir, dedikten sonra, “sadaka” ismi altında Benî Tağlib'den alınanların zekat olmadığını ve bunların da “cizye” hükmünde olduğunu söylemiştir.³²⁴

Cizyenin miktarının ise;

1- Fertlerin durumuna göre,

2- Devlet başkanının tayin ve takdir yetkisini kullanılması neticesinde tespit edilirdi. Bu da çoğunlukla, Hz. Peygamberin uygulamaları daha sonraki dönem alimlerince baz alınarak yapıldı.

Bu miktarın tespitinde değişik bir uygulama ise Hz. Ömer'in, Benî Tağlib'le yapmış olduğu anlaşma neticesi, ortaya çıkan çifte zekât, sadece onların ödeyecekleri cizye vergisinin nispetlerini tebarüz ettirmek için sulhnameye konmuştur. Bu suretle onlar, cizye vergisini Müslümanların ödedikleri vergi nispetlerinin iki misli ödemiş oluyorlardı.³²⁵ Bu durumda devlet başkanının yetkisi ile zekat vergisi nispetleri (iki misli olarak) cizye vergisi nispetlerini ifade ve tespit için kullanılmış bulunmaktadır.

Ortaya koymuş olduğumuz bu anlaşmaya ait verilerin toplamından, bizim çıkarmış olduğumuz sonuçlar ise şunlardır;

³²³ eş-Şâfiî, Ebû Abdullah, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut, 1393, VII, 369, Ebû Ubeyd, 515; el-Belâzurî, 263, İbn Kayyım, 81, 82, 83, (Müellif burada sadaka gibi sarf edilebileceğini söyleyenleri de zikreder. Ayrıca o, Beni Tağlib'den birisi sadaka yerine cizye vermek isterse bunun kabul edileceğini ve yapılan iki kat sadaka anlaşmasının buna mani olmayacağını da belirtir.), Tuğ, 70.

³²⁴ Ebû Yûsuf, 288.

³²⁵ Tuğ, 94-95.

1- Hz. Ömer'in bu yapmış olduğu anlaşmada temel amaç, Benî Tağlib'i İslâm'a kazandırma düşüncesidir. Bu da öncelikle onların çocuklarının vaftiz edilmesini (yani Hristiyanlaştırılmasını) engellemek yoluyla, Hristiyanlıkla gelecek neslin alakasını kesmek suretiyle doğrudan, ikinci olarak ise; dolaylı yoldan yani onların cizye yerine iki kat zekat vermelerine rıza gösterip, onların istediğini kabul etmiş gibi görünüp (aslında bu anlaşma Benî Tağlib'in ekonomik olarak aleyhine, İslâm Devletinin lehine olmasına rağmen) onları İslâm'a yaklaştırıp böylece kalplerinin İslâm'a ısınmasını sağlamaktır.³²⁶

2- Hz. Ömer, bu yapmış olduğu anlaşma ile ayrıca, stratejik açıdan İslâm Devletinin maslahatını gözetmiştir. Benî Tağlib'le Arap milliyetçiliği güttüğü için değil, İslâm Devletinin bekası ve çıkarları için böyle bir anlaşma yapmıştır. Zira bu şekilde bir anlaşma, değişik bir uygulama olarak, Hz. Ömer tarafından Benî Tağlib'le yapılmıştır.

Burada güdülen maslahat ise, Bizans'ın kendi topraklarındaki kabilelerini kendi tarafına çekmek için, onlardan cizye almamak şeklinde uyguladığı taktiği, Hz. Ömer de bu devlete karşı kullanıp, bu Arap kabilesini kazanma yoluna gitmiştir. Böylece bu kabile, İslâm Devleti ile anlaşmalı olduğundan, düşman devletlerle birlikte İslâm Devleti aleyhine çalışma yapamayacak ve sınır bölgesinde müttefik bir kabileden müteşekkil tampon bölge oluşacaktı. Bu şekilde hem düşman kazanılmamış olunacak, hem de İslâm Devletinin güvenliği sağlanacaktı.

Bu anlaşma, Benî Tağlib çocuklarını vaftiz ettirmesine rağmen, devam etmiştir. Bu da bize gösteriyor ki İslâm Devletinin güvenliği ilk planda tutuluyordu.

3- İslâm hukukunun, hiçbir alanda (ana konular hariç) katı kurallarla örülü bir hukuk olmadığını, bilakis, zaman ve mekana göre esneklik gösterdiğini biliyoruz. Bu anlaşmada Hz. Ömer bize, devlet başkanının uluslar arası hukukta değişik olaylarla karşılaştığında esnek olup, maslahat dairesinde takdirini kullanabileceğini ortaya koyar.³²⁷

³²⁶ Tuğ, 94-95.

³²⁷ Erdoğan Mehmet, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi* (Doktora Tezi), İstanbul, 1994, 82.

4- Son olarak da bu anlaşma tüm kabile için bağlayıcı değildir. Çünkü daha önce et-Taberî 'den aktarmış olduğumuz bir rivayette³²⁸, anlaşma yapıldıktan sonra bir kısım Benî Tağliblilerin iki kat zekatı kabul etmeyip, cizye vermesi ve Hz. Ömer'in buna ses çıkarmaması böyle bir uygulamanın olduğunu gösterir.

2.3. Hz. Osman ve Hz. Ali Dönemlerinde Benî Tağlib

2.3.1. Hz. Osman Döneminde Benî Tağlib

Gerek Hz. Ebû Bekir döneminde, gerekse Hz. Ömer döneminde el-Cezîrenin fethi gerçekleşmiştir. Bu sebepten, İslâm ordusunun, yerleşim mekanı el-Cezire içinde bulunan Benî Tağlib'le bu fetihler esnasında doğrudan ve dolaylı olarak yolları keşiştir. Bu iki halife dönemi bundan dolayı, İslâm devletinin dört halife döneminin Benî Tağlib'le en çok muhatap olduğu devre olduğu söylenebilir.

Hz. Osman Döneminin ilk yarısında İslâm ordusu el-Cezire'nin dışına açıldığı için, Benî Tağlib'le alakalı bilgiye ulaşamadık. Bahsi geçen zaman diliminde onlara yönelik bir hareketin gerçekleşmediği görülmektedir. Hz. Osman'ın halifeliğinin ikinci yarısında ise İslâm hilâfet merkezi Medine şehri isyancılar tarafından kuşatma altına alınıp, Hz. Osman'ın şehit edilmesi ile sonuçlanan siyasi karışıklıklar ile geçmiştir. Bu dönemde de Benî Tağlible alakalı bir bilgiye rastlamadık.

Ancak kaynaklarda bu dönemlere ait Benî Tağlib'le alakalı lokal olarak birkaç rivayet vardır. Bunlardan biri; Hz. Osman Velîd b. ukbe'yi hilâfetinin ikinci yılında Kûfe'ye vali olarak tayin etmişti.

Benî Tağlib'in, İslâm öncesi ve sonrası dönemde kendisini temsil eden Ebû Zübeyd adlı bir şairi vardı. Ebû Zübeyd'in dayıları zorla onun bir alacağına el koymuşlardı. Bunun üzerine Kûfe valisi Velîd onun hakkını aramış ve onu korumuştur. Bundan dolayı da şair Ebû Zübeyd, Velîd'e teşekkür etmiş, Kûfe'ye gitmiş ve orada yerleşmişti. Bu şair, Hıristiyan idi; Velîd'in İslâm'ı ona sunması üzerine Müslüman olmuştur.³²⁹

³²⁸ et-Taberî , II, 485.

³²⁹ et-Taberî , II, 609; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 110.

Bir diğer olay ise şöyledir: Hz. Osman Benî Tağlib'den cizye olarak yalnızca altın ve gümüş alınmasını emretmiş; ancak Hz. Ömer'in onlardan iki kat zekat aldığını kesin bir şekilde öğrenince bu emrinden dönmüştür.³³⁰

el-Belâzûrî'nin bu rivayetinde Hz. Osman'ın Benî Tağlib'e vergi uyguladığını görüyoruz. Ancak bu uygulamanın ne zaman ve hangi uygulama sonucunda gerçekleştiğine dair bir bilgi yoktur. Belki de Hz. Ömer dönemi İslâm devletinin uygulamalarının bir devamı olarak, Hz. Osman döneminde de devam ettiğini düşünebiliriz. Öyle anlaşıyor ki, Hz. Osman bu uygulamayı değiştirmek istemiş ve Hz. Ömer döneminde bu uygulamanın böyle yapıldığı söylendiğinde bundan da vazgeçip eski uygulamaya devam etmiştir.

2.3.2. Hz. Ali Döneminde Benî Tağlib

Bilindiği üzere Hz. Osman dönemini Hz. Ali dönemi izlemiştir. Hz. Ali dönemi de Hz. Osman'ın “kanının talebi” amacıyla çıkan siyasi iç karışıklıklarla geçmiş ve Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle son bulmuştur. Bu dönemde Hâricîlerin faaliyetleri, iç mücadelelerde önemli yer tutar.

Tağlib kabilesinin bulunduğu bölgeler, Hâricîlerin en çok türediği bölgelerdir.³³¹ İbn Abdurrabbih'in eserinde “el-Cezire Hâricîdir. Çünkü burası Rebîa'nın yerleşim yeridir. Rebîa da her fitnenin başıdır. Bunların çoğu Hristiyanlar ve Hâricîdir. Bunların yerleşim yerleri Habur'dur. Habur da el-Cezire'de bir yerleşim yeridir” şeklinde açıklamada bulunduktan sonra Hz. Ali'den bir rivayette bulunur. Bu rivayette “Hz. Ali Benî Rebîa'dan olan Benî Tağlib'e: Ey Arab'ın domuzları! Sizinle uğraşmak bana zor gelmeseydi sizin üzerinize mutlaka cizye koyacaktım” demiştir.³³² Bu da Benî Tağlib'in de Hâricî grup içinde yer aldığının gösterir.

³³⁰ el-Belâzûrî, 263.

³³¹ Es'ad, 90.

³³² İbn Abdurrabbih, VII, 286

Cemel Vakası ve Sıffin Savaşı, Benî Tağlib'in bulunduğu bölgelerde cereyan etmiştir. Bu savaşlarla alakalı rivayetlere baktığımızda gelen rivayetlerde, "Benî Tağlib kabilesi" şeklinde sadece bu kabilenin tarafiyetine işaret edici rivayetler azdır. Buna karşın gerek Benî Tağlib gerekse Benî Bekir (bu ikisi kardeş kabiledir ve Rebîa oğullarındandır) her ikisi de Rebîa kabilesi çerçevesinde zikrolunmaktadır.

Cemel Vakası

Cemel Vakasında, Hz. Ali Kûfe eşrafı ve kendisine tabi olan Arap kabileleriyle birlikte Zûkâr denilen yerde konuşlanmıştır. Bu kabileler arasında, Benî Rebîa'nın iki büyük kolu Bekir ve Tağlib kabileleri de bulunuyordu. Bu iki kabileye Va'le b. Maḥdûe ez-Zealî komuta ediyordu.³³³

Hz. Âişe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr'in başını çektiği Hz. Ali muhalifi tarafta da Benî Rebîa'dan askerler vardı. Zaten anlaşma imkanının ortadan kalkıp, savaşın başladığı esnada karşılıklı ordular incelendiğinde, Mudar kabilesine mensup olanlar diğer taraftaki Mudarlara karşı, Rebîa kabilesinden olanlar diğer taraftaki Rebîalar'a karşı ve Yemenliler de Yemenliler'e karşı saf tutmuşlardır.³³⁴ Buradaki Rebîa kabilesi içerisinde Benî Tağlib'den kimselerin bulunduğunu söyleyebiliriz.

Sıffin Savaşı

Cemel Vakasından sonra ikinci olarak Hz. Osman'ın kanının talep bahanesi ile Muâviye b. Ebî Süfyân, Hz. Ali'ye karşı cephe almıştı. Bu talep sebebiyle Hz. Ali ile Muâviye'nin arası iyice açıldı ve savaş başladı. Bu zamanda da sürdürülen diplomasi trafiği neticesinde h. 37 yılının Muharrem ayında Hz. Ali ile Muâviye arasında bazı konularda anlaşmalara varıldı. Bu anlaşma neticesinde, sulh yapma ümidi ile Muharrem ayında aralarındaki çatışmaları durdurmak istiyorlardı. Bu süre içinde aralarında elçiler gidip gelmişti. Hz. Ali'nin Muâviye'ye gönderdiği elçiler arasında Adiy b. Hâtim, Yezid bi Kays el-Erhabî, Şebes b. Rib'i ve Ziyâd b.

³³³ et-Taberî , III, 36; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 238

³³⁴ et-Taberî , III, 39; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 249

Hasafe gibileri vardı.

Muâviye, Riyad b. Hasafe yalnız kalınca onu yanına çağırıp kendisiyle tek başına oturmuş ve ona şöyle demişti: “Ey Rebîa oğullarının evladı! Ali bizim aramızdaki akrabalık bağlarını kopardı. İmamızı öldürüp onun katillerini korudu. Seni aşiretinle birlikte bize yardım etmeye davet ediyorum. Vallahi ben zafere erecek olursam sana kesinlikle söz veriyorum ki arzu ettiğin en büyük iki şehirden birine vali tayin ederim” Ziyad Muâviye’nin bu sözlerine: “ Ben Rabbimden bana gelen apaçık bir delil görüyorum. Allah bana iman nimetini ihsan ettikten sonra kalkıp günahkârlara yardımcı olamam!” demiş, sonra kalkıp gitmişti. Muâviye Ziyad’dan yüz bulamayınca Amr b. Âs’a söyle demişti: “Biz, bunun aşiretinden tek bir kişiye bile teklifte bulunmayalım, çünkü onların kalbi tek bir adamın kalbi gibidir ve onlar bu konuda bize hayırlı bir şey söylemezler.”³³⁵

Bu rivayet, Rebîa oğullarının tek bir vücut halinde Hz. Ali tarafında çarpıştıklarını göstermektedir.

Ayrıca Ka’b b. Cü’eyl adlı Benî Tağlibli şair Hz. Ali’nin askerleri arasında dolaşarak iki ordu arasında Sıffin’de gerçekleşecek savaş şü beyitlerle anlatmıştı.

“Yarın ümmet acaib ve büyük bir işle sabahı karşılayacak, yarın yönetim ve hükümdarlık galip gelenin eline geçecek.

Ben gerçekten yalan olmayan doğru sözler söyledim.

Yarın Arapların ileri gelenleri helâk olacak”³³⁶

Ka’b b. Cüeyl’in Benî Tağlibli bir şair olarak Hz. Ali’nin ordusunda bulunması, bizim, Hz. Ali’nin safında Rebîa kabilesi başlığı altında, Tağlib kabilesinin de bulunduğunu söylemimize kaynak rivayetlerden beridir.

Rebîa oğulları savaş boyunca Hz. Ali taraftarı olarak onun safında büyük başarılar elde etmişlerdir.

³³⁵ İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, III, 195.

³³⁶ et-Taberî , III, 84, İbnül Esir, *el-Kâmil*, III, 301.

Savaş bitip, Hz. Ali ve Muâviye sahip oldukları topraklar üzerinde otoritelerini sağladıktan sonra, Hz. Muâviye el-Hâris b. Nimre et-Tenûhî'yi el-Cezire'ye göndermiş ve burada Hz. Ali'nin itaatinde bulunan kimseleri alıp getirmesini emretmişti. Hâris, Dârâ'ya kadar varıp burada bulunan Tağlib oğullarından yedi kişiyi alıp gitmişti. Bu arada Tağlib oğullarından bir cemaat Hz. Ali'den ayrılıp Muaviye'ye katılmışlardı. Bunlar el-Hâris'den bu akrabalarını serbest bırakmasını istediklerinde o, bu isteklerini yerine getirmemiş, bunun üzerine bu kişiler yine Hz. Muâviye'den ayrılıp Hz. Ali'ye katılmışlardı. Hz. Muâviye Hz. Ali'ye bir mektup yazıp Ma'kil b. Kays'ın Yezid b. Şecere'nin adamlarından almış oldukları esirlerle bunları değiştirmesi istemiş, Hz. Ali onları Hz. Muaviye'ye göndermiş, o da bu Benî Tağlibliler'i serbest bırakmıştı. Bu arada Hz. Ali, Ces'am kabilesinden Abdurrahman adında birisini Musul taraflarına göndermiş ve oradaki müslümanları rahata kavuşturmasını emretmişti. Hz. Muâviye'den ayrılan Benî Tağlibliler onunla karşılaşmışlardı. Başlarında da Kusay b. Hâris et-Tağlibî bulunuyordu. Karşılıklı birbirlerine hakaret etmişler, sonra aralarında çarpışmalar çıkınca Benî Tağlibliler Abdurrahman'ı öldürmüşlerdi. Bunu haber alan Hz. Ali Benî Tağlibliler üzerine asker göndermek istemiş, fakat Rebîa kabilesi Hz. Ali ile bu durumu görüşerek ona şöyle demişti: “Onlar senin düşmanından ayrılmış ve senin itaatine girmiş kimselerdirler. Abdurrahman'ı da yanlışlıkla öldürmüşlerdir. Bundan dolayı onların üzerlerine asker göndermeyesin”³³⁷

Burada geçen rivayetlerin dışında Hz. Ali döneminde Tağlib kabilesi ile alakalı başka bir rivayete rastlanmamıştır.

³³⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 390.

SONUÇ

Arap yarımadası, İslâm'ın zuhuru kadar, Yemenliler, Kindeliler, Hireliler, Gassaniler, Bizanslılar ve Sasaniler'in iktidar mücadelelerinin merkezi olmuştur.

Bu mücadeleler esnasında burada yaşayan güçlü devletler, kardeş kabileleri bile birbirine düşürülerek karışıklıklar çıkarmış ve iktidar mücadelesinde bu karışıklıktan istifade etmişlerdir.

Tağlib kabilesi gibi güçlü ve savaşçı bir kabile de işte böyle bir kaosu bir parçası olarak diğer kardeş kabileler gibi güçlü bir tarafa taraf olarak yaşamını sürdürmüştür.

Yıllarca Hire krallığının sultasında yaşayan Tağlib kabilesinin tarihi, savaşlarla doludur. Sadece kırk yıl, kardeşi Bekir kabilesi ile asabiyet duygusu yüzünden savaşmış ve büyük kayıplar vermiştir.

İslâm'ın zuhurundan sonra ise, bu kabileyi İslâm devletine karşı tarih sahnesinde görüyoruz.

H. Peygamber döneminde bunlar, elçiler yılında yani h.9'da Medine'ye bir heyet göndermişler ve Hz. Peygamber bunlarla özel bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre onlar; çocuklarını vaftiz ettirmeyecekler ve böylece Hristiyan kalabileceklerdi. Bu anlaşmayla Hz. Peygamber bunların İslâm'a girmeyeceklerini, Hristiyan kalmakta ısrar edeceklerini bildiği için, en azından gelecek neslin Hristiyanlıkla bağlantısını kesmek istemiştir. Böylelikle gelecek neslin İslâmlaşmasının kolay olacağını tasarlamış olmalıdır.

Tağlib kabilesi, Dört Halife döneminde ise, Halid b. Velîd'in İslâm fetihleri esnasında, müttefik oldukları Bizans ve İran'ın İslâm ordusu ile karşı karşıya gelmesi neticesinde dolaylı olarak İslâm devletine karşı savaşa girmişlerdir. Halid b. Velid bunları bir çok kere hezimetle uğratıp bir çoğunu katletmiştir.

Hız. Ömer dönemi ise; bu kabile için özel bir dönemdir. Çünkü İslâm ordusu, Tağlib kabilesi ile İslâm ordusu devamlı karşı karşıya gelmiştir. Tağlib kabilesi de stratejik konumu itibariyle İslâm Devleti için kazanılması gereken bir kabile olarak görülüyor.

Bu bağlamda Hız. Ömer bunlarla özel bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre, bunlar kendi dinlerinde kalacaklar, çocuklarını, vaftiz ettirmeyecekler ve cizye yerine iki kat zekât ödeyeceklerdi. Bu anlaşma istisnâî olması hasebiyle dikkate şayandır. Zira istisnâî durumlar hariç hiçbir Arap kabilesine böyle bir tolerans tanınmamıştır. İlk etapta bakıldığında anlaşma bunların istediği şekilde düzenlenmiş görülmesine rağmen Hız. Ömer burada ince bir siyaset uygulamıştır. Şöyle ki; Hız. Ömer bu kabileyi kendi tarafına çekmek için onları yapılan bu anlaşma ile Bizans ve İran'a karşı bir tampon bölge oluşturup, bu savaşçı kabileyi kendi isteği doğrultusunda kullanmayı amaçlamıştır.

Ayrıca bu anlaşmada yer alan “çocukların vaftiz ettirilmemesi” şartı ile bu Hristiyan kabile zor kullanmadan gelecek neslin Hristiyanlık ile bağlarının koparılması ve İslâmlaştırılması hedeflenmiştir.

Hız. Osman döneminde ise; bu kabilenin İslâm Devleti ile yolları kesişmemiştir. Çünkü İslâm fetihleri el-Cezire dışına çıktığında bunlarla doğrudan bir ilişki içine girilme durumu doğal olarak söz konusu olmamıştır.

Hız. Ali döneminde ise; Hız. Osman'ın kanının talebi ile başlayan Cemel ve Sıffın savaşlarında Tağlib kabilesi etkin rol oynamıştır. Çünkü her şeyden önce bu olaylar bizzat bunların bulundukları topraklar üzerinde gerçekleşmiştir.

Yine bu dönemde çıkan hâricî hareketlerinde bu kabile etkin rol oynamıştır. Bizzat Sıffın savaşında bunları Hız. Ali'nin tarafında görüyoruz. Buna rağmen bunlar, Hız. Ali'ye problem çıkarmaktan da geri durmamışlardır.

KAYNAKÇA

ABDURREZZÂK, Ebû Bekir San'ânî (211/826), *el-Musannaf*, I-XI, (thk: Habîbû'r-Rahman el-A'zemi), Beyrut 1403.

AKYÜZ Vecdi, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, (Özkuyumcu Nadir, *Asrı Saadette Hıristiyanlarla İlişkiler*), İstanbul 1994.

el-ÂLÛSÎ, Mahmûd Şükrü (1270/1853), *Bülûgu'l-Ereb fî Mâ'rifeti Ahvâli'l-Arab*, I-III, Beyrut trz.

el-BİCÂVÎ, Ali Muhammed, *Eyyâmü'l-Arab fî'l-İslam*, Beyrut 1988.

el-BEKRÎ, Abdullah b. Abdülaziz (487/1094), *Mu'cem Me'sta'cem*, (tah: Mustafa es-Sakkâ), I-IV, Beyrut 1403.

el-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya b. Câbir (279/892), *Fütûhu'l-Büldân (Ülkelerin Fetihleri)*, (trc: Mustafa Fayda), Ankara 1987.

BROCKELMAN, C, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, (Çev.Neşet Çağatay), Ankara 1954.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *et-Târîhu'l-Kebîr*, (tah: es-Seyid Haşimû'l-Nedvî), yrz-trz.

BUNTÂNÎ, Petrûs, *Udebâü'l-Arap fî'l-Cahiliyeti ve Sadrî'l-İslam*, Beyrut 1989.

BÜHNER, V.F., "Şapûr", *İA*, XI, 335-343.

CÂDU'L-MEVLÂ, Muhammed Ahmed, Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, *Eyyamû'l-Arab fî'l-Cahiliyye*, Beyrut 1988.

ÇAĞATAY, Neşet, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1963.

CEVAD, Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi 'l-Arab Kable 'l-İslâm*, I-X, Irak 1954.

el-CUMÂHÎ, İbn Sellâm Muhammed (231/846), *Tabakatû 'ş-Şûarâ*, Beyrut, trz.

el-DAHSA, İbn Hatib, *Tûhfe Davi 'l-Arap*, (tah: Traugott Mann), Leiden 1905.

DAYF, Şevki, *el-Asrû 'l-Cahili*, Mısır 1119.

DENNET, Daniel C, *el-Cizyetû ve 'l-İslâm*, (Arapça trc: F. F. Ca'dullah), (haş: İhsan Abbas), Beyrut 1960.

EBÛ UBEYD, Kasım b. Sellâm (224/839), *Kitabû 'l-Emvâl*, (Trc: Cemaleddin Sağlık), İstanbul, 1981.

—————, *Kitabû 'n-Neseb*, (thk: Meryem Muhammed Hayrû'd-Der'i) yrz.1989.

EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Ali b. Müsannâ, (tah: Hüseyin Selim Esed), *Müsnedu Ebil'Ya'la*, Şam 1984.

EBÛ YÛSUF, Ya'kûb b.İbrahim(182/798), *Kitabû 'l-Harâc*, (trc; Muhammed Atâullah Efendi), (sad; İsmail Karakaya), Ankara 1982.

ERDOĞAN, Mehmet, *İslâm Hukukunda Ahkamın Değişmesi* (Doktora Tezi), İstanbul, 1994.

ES'AD, Mahmut, Seydişehir, *İslâm Tarihi (Tarih-i Din-i İslâm "İslâmiyet Öncesi Araplar Mekke Devri-Medine Devri")*, (Sad: Ahmet Lütü Kazancı, Osman Kazancı) İstanbul 1983.

FAYDA, Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul 1990.

—————, *Hiz. Ömer Döneminde Gayri Müslimler*, İstanbul, 1989.

FİSCHER, A. "Kâhtân", *İA*, VI, 92-95.

GÜNALTAY Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, (sad: Mahfuz Söylemez, Mustafa Hizmetli), Ankara 1997.

HAMİDULLAH Muhammed, *Mecmûatu'l-Vesâikü's-Siyasiyye lil Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilâfeti'r-Raşide*, Beyrut 1987.

HAMİDULLAH Muhammed, *İslâm Peygamberi Hayatı ve Faaliyetleri*, (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1991.

HASAN İBRAHİM Hasan, *Tarihü'l-İslam, es-Siyasi ve'd-Dinî ve's-Sekafî ve'l-İçtimai*, Mısır 1953.

—————, *Siyâsî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, (trc: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş), İstanbul 1985.

HİTTİ Philip K., *Tarihü'l-Arap*, Beyrut 1986.

—————, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev: Salih Tuğ), İstanbul 1980.

HİZMETLİ Sabri, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devrinin Sonuna Kadar)*, Ankara 1991.

el-ISFEHÂNİ, Ebû'l-Ferec, *el-Egânî*, (şrh: Ali Mehennâ), Beyrut 1986.

İBN ABDURRABBİH, Ahmed b. Muhammed el Endülûsi (327/939), *el-Ikdû'l-Ferîd*, Mısır 1316.

—————, *el-Ikdû'l-Ferîd*, (thk: Müfid Muhammed Kamiha), Beyrut, 1983.

İBN ASÂKİR (571/1176), *Mû'cemû'l-Bûldan*, (tah: Merkezi cemaati'l-Macid), Beyrut 1413.

İBN DÜREYD, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan (321/933), *el-İştikak*, (tah: Abdüsselam Muhammed Harûn), Bağdat 1979.

İBNÜ'L-ESİR, İzzeddin Ebil Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Lûbab fi Tehzibi'l-Ensab*, Mısır 1357.

—————, *İslâm Tarihi (el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi)*, (trc: Mertol Tulum ve arkadaşları), İstanbul 1985.

İBN FAKİH, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. İshak, *Kitâbü'l-Bûldân*, (thk: Yusuf Hadi), Beyrut 1996.

İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed (808/1406), *Kitabû'l-İber ve Divânû'l-Mübtedei ve'l-Haber fî Eyyami'l-Arab ve'l-Acemi ve'l-Berber*, I-VII, Bulak 1284.

İBN HANBEL, Ahmed, *Müsned*, Mısır trz.

İBN HAZM, Muhammed Ali b. Said (456/1064), *Cemheretü'l-Ensabü'l-Arap*, Beyrut 1998.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdûlmelik (218/833), *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, (tah: Taha Abdurrauf Sa'd), Beyrut 1411.

—————, *İslâm Tarihi (es-Siyretü'n-Nebeviyye tercümesi)*, (trc: Hasan Ege), İstanbul 1985.

İBN KAYYIM, el-Cevziyye, Şemsuddin Ebi Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, *Ahkamû Ehli'z-Zimme*, (thk: Subhi Salih), Beyrut, 1998.

İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, Beyrut trz.

—————, *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, (trc: Mehmet Keskin), I-XV, İstanbul 1995.

—————, *Tefsirû İbn Kesir*, Beyrut 1401.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (276/889), *el-Maarif*, (tlk: Muhammed İsmail, Abdullah es-Savî), Mısır 1934.

—————, *Eş-Şi'r ve's-Şuerâ Tabakâtü's-Şuerâ*, (thk: Müfit Kumeyha, Nuaym Zarzûr), Beyrut 1985.

İBN MANZÛR, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1955.

- İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut trz.
- İBNÜ'L-VERDÎ, Zeynüddin Ömer b. Muzaffer (749/1348), *Tetimmatü'l-Muhtasarı fî Ahbâri'l-Beşer*, (tah: Ahmet el-Bedravî), I-II, Lübnan 1970.
- el-KALKAŞANDÎ, Ahmet b. Ali (821/1418), *Subhu'l-A'sâ fî Sınâati'l-İnşâ*, (şerh. ve ta'lik, Muhammed Hüseyin Şemseddin-Yusuf Ali et-Tâvil), yrz. 1618.
- KARAARSLAN Nasuhi Ünal, "Hamdânîler", *DİA*, XV, 446-447.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mû'cemû Kabâili'l-Arab*, I-V, Şam 1949.
- el-KELLÂÎ, Süleyman b. Musa, *el-İktifau Bimâ Tedammene Min Megâzi Rasulullah Ve's-Selâsetü'l-Hûlefa*, (thk: Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali) Beyrut 1997.
- KINDERMAN H., "Tağlib" *İA*, XI, 620-627.
- , "Sefine", *İA*, XI, 311-315.
- , "Rebia ve Mûdar", *İA*, IX, 653-656.
- KRAMERS J.H., "Nasara", *İA*, IX, 77-84.
- KOMİSYON, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, I-X, İstanbul trz.
- el-KURTUBÎ, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *et-Ta'rifü fî'l-Ensab ve't-Tenviyhu Lizevi'l-İhsâb*, (tah., tlk., ve tkd: Said Abdü'l-Maksûd Zılâm), Kahire trz.
- el-KÛREŞÎ, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebil-Hattab, *Cemheratü Eş'ârîl-Arap*, (thk, tal, şrh: Muhammed Ali el-H'aşimî), Beyrut, 1986.
- MA'MER b. Raşid, *el-Câmi li Ma'mer b. Raşid*, (thk: Hûbeybu'l-A'zami), Beyrut 1403.

MES'ÛDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali (346/957), *Mürûcu'z-Zeheb ve Meâdinû'l-Cevher*, (tah: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), Beyrut 1988.

el-MEYDÂNÎ, Ahmed b. Muhammed (518/1224), *Mecme'ül-Emsâl*, (tah: Muhammed Muhyiddin Abdu'l-Hamid), Beyrut trz.

el-MÜBERRED, Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezid (285/898), *Nesebu Adnân ve Kahtân*, (tah: Abdulaziz el-Meymenî), yrz. 1936.

ÖZTÜRK Levent, *Asr-ı Saadet'ten Haçlı Seferlerine Kadar İslâm Toplumunda Hristiyanlar*, İstanbul, 1998.

RHODOKANAKIS N., "Besûs", *İA*, II, 572.

SARIÇAM İbrahim, *Hz Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara 2001.

SCHLEİFER J., "Bekr", *İA*, II, 454-458.

SEMİR Abdurrazzak el-Kutub, *Ensâbu'l-Arab*, Beyrut trz.

es-SEM'ANÎ, *el-Ensâb*, (tkd: Abdullah Ömer el-Barûdi), I-V, Beyrut 1988.

es-SENDÛBÎ, Hasan, *Şerhû-Divân-ı İmrûil-Kays*, (şrh: Usâme Selahaddin Meymene) Beyrut 1990.

es-SÜHEYLÎ, Abdurrahman(581/1185), *Ravzu'l-Unuf*, I-IV, (thk: Mecdi Mansûrû'l-Şûrâ), Beyrut 1997.

es-SUYÛTÎ, Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir (911/1505), *Lübbü'l-Lübâb fî Tahrîri'l-Ensâb*, (tah: Muhammed Ahmed Abdulaziz, Eşref Ahmet Abdulaziz), I-II, Beyrut 1991.

—————, *el-Muzhir fî Ulûmi'l-Lûgat ve Envâihâ*, (şrh, thk ve tlk: Muhammed Ahmet Ca'dûl-Mevla, Ali Muhammed Becâvi, Muhammed Ebû Fadl, İbrahim), yrz trz.

eş-ŞÂFÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. İdris(204/820), *el-Ümm*, Beyrut, 1393.

ŞİBLÎ, Nu'manî, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, (trc: Talip Yaşar Alp), İstanbul, 1980.

ET-TABERÎ, Muhammed b. Cerir (310/922), *Tarihû't-Taberî*, I-V, Beyrut 1407.

TABARÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb Ebû'l-Kasım (360/975), *Müsnedü'l-Şâmiyyin*, (tah: Hamdi b. Abdulmecid), Beyrut 1984.

TUĞ Salih, *İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı*, İstanbul, 1984.

el-VÂFÎ, Ali b. Abdü'l-Vahid, *Fıkhu'l-Luğa*, Kahire-trz.

WELLHAUSEN Julius, *Arap Devleti ve Sükûtü*, (çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1963.

—————, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş*, (çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1960.

WÜSTENFELD Ferdinand, *Genealogische Tabellen der Arabischen Stamme und Familien*, Göttingen 1852.

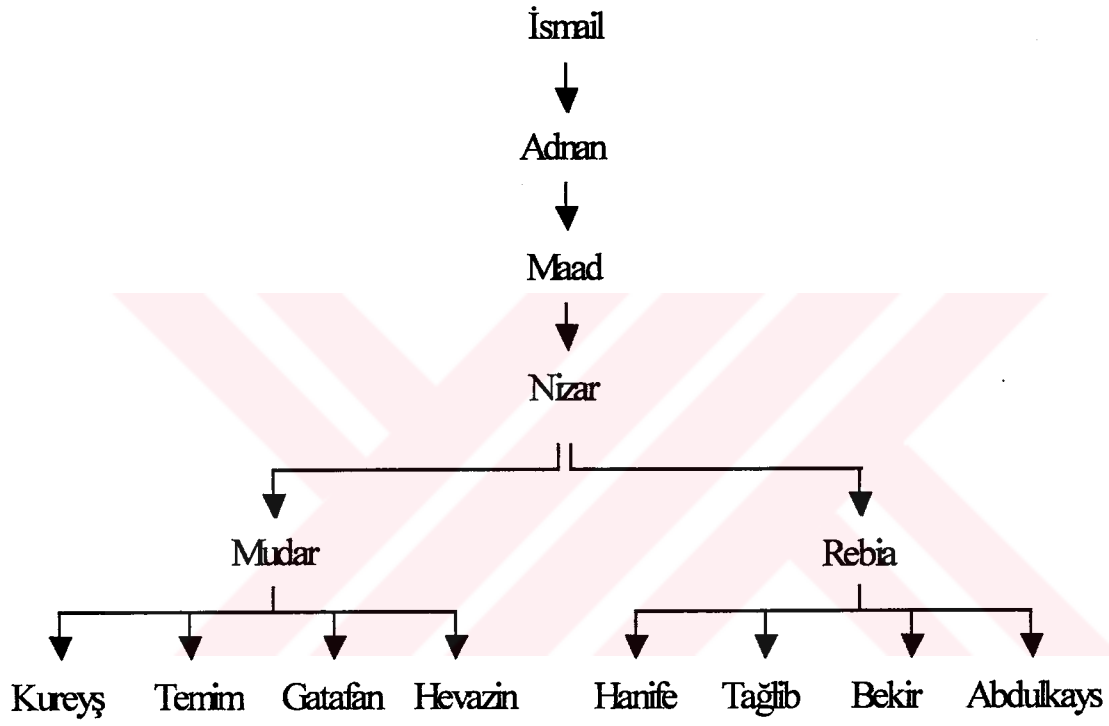
YA'KÛBÎ, Ahmet b. Ebi Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb (292/904), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, I-III, Necef 1957.

EZ-ZEBÎDÎ, *Tacû'l-Arûs*, Mısır 1306.

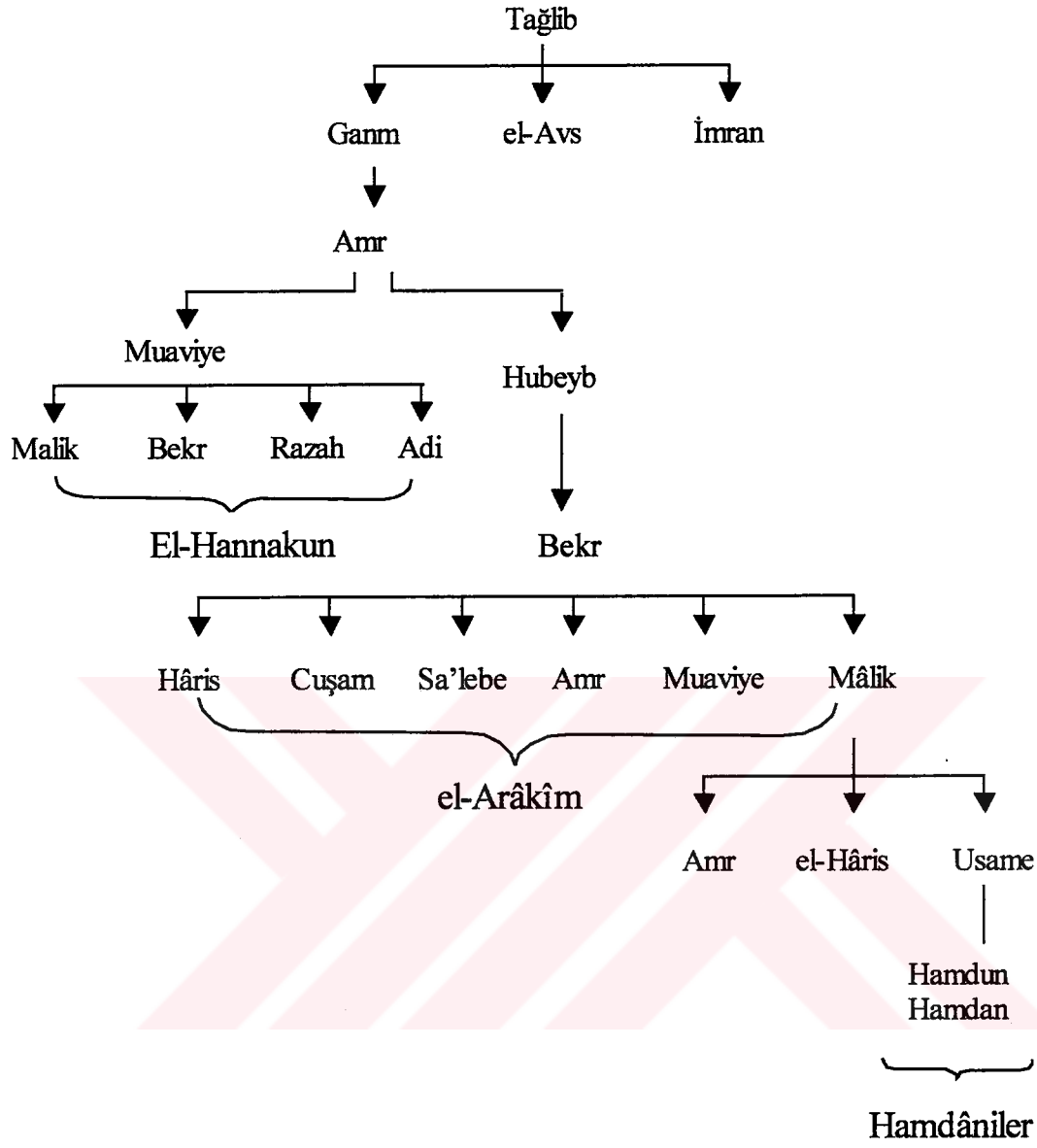
EZ-ZER'Î, Muhammed b. Ebî Bekr, *Za'dû'l-Mead Fi Hedyi Hayrû'l-Ibâd*, (thk: Abdulkadir Arnaût, Şuayb Arnaût), Beyrut 1986.

ZEYDAN Corci, *Medeniyeti İslamiye Tarihi*, (trc: Zeki Megamiz), yrz. 1328.

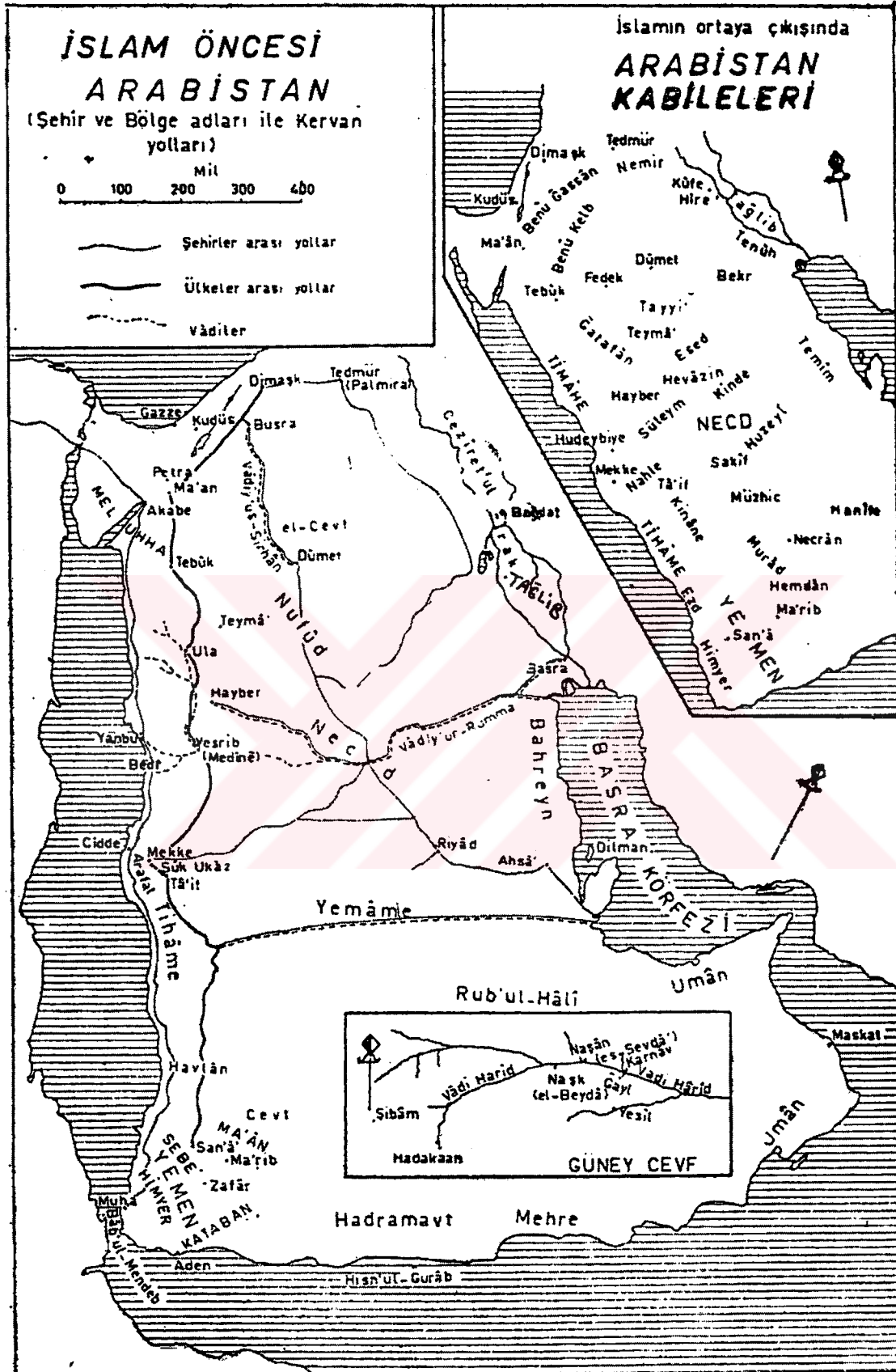
ŞEKİLLER

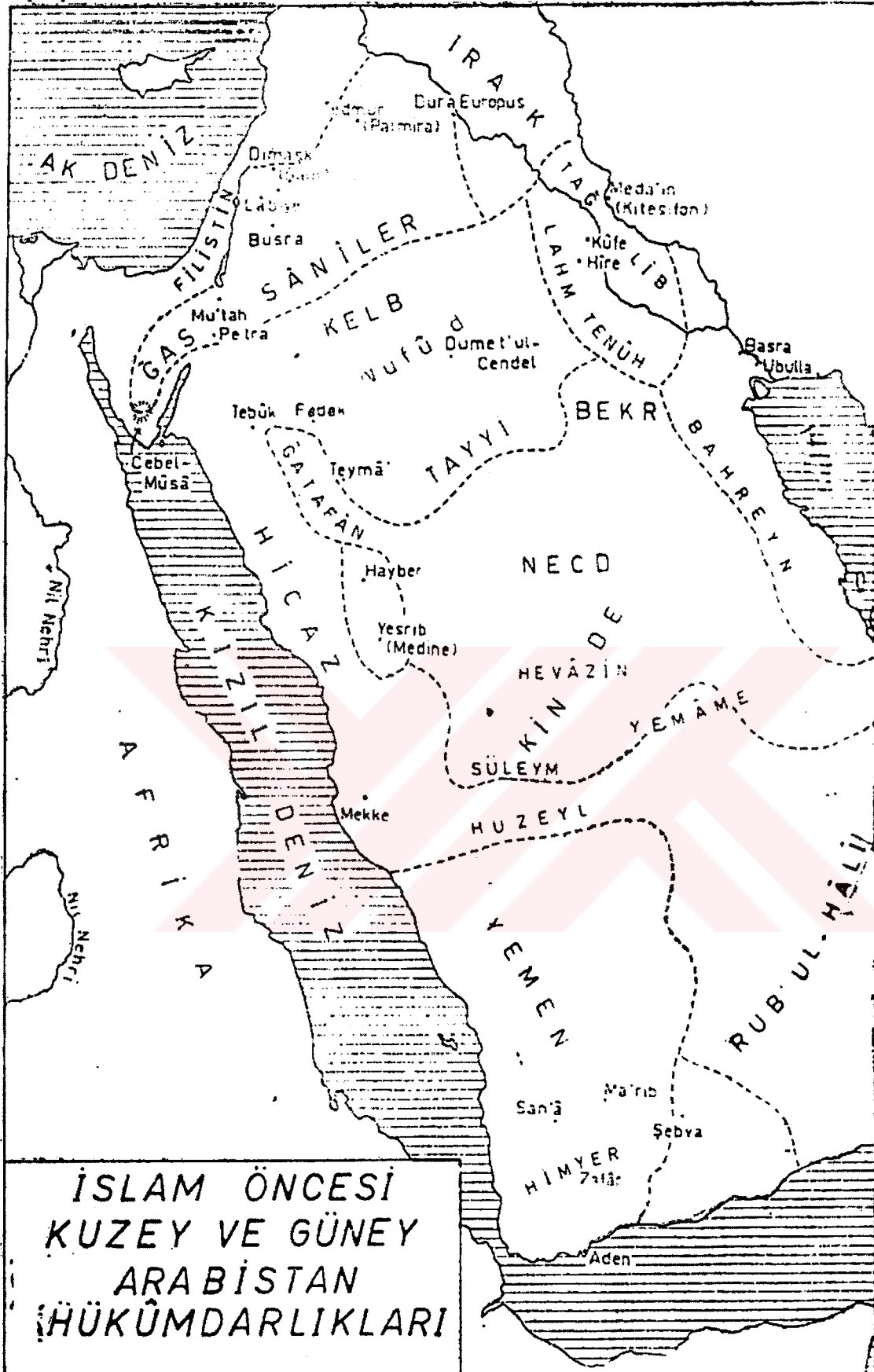
Şekil-I

Şekil-II

Şekil-III

Şekil-IV